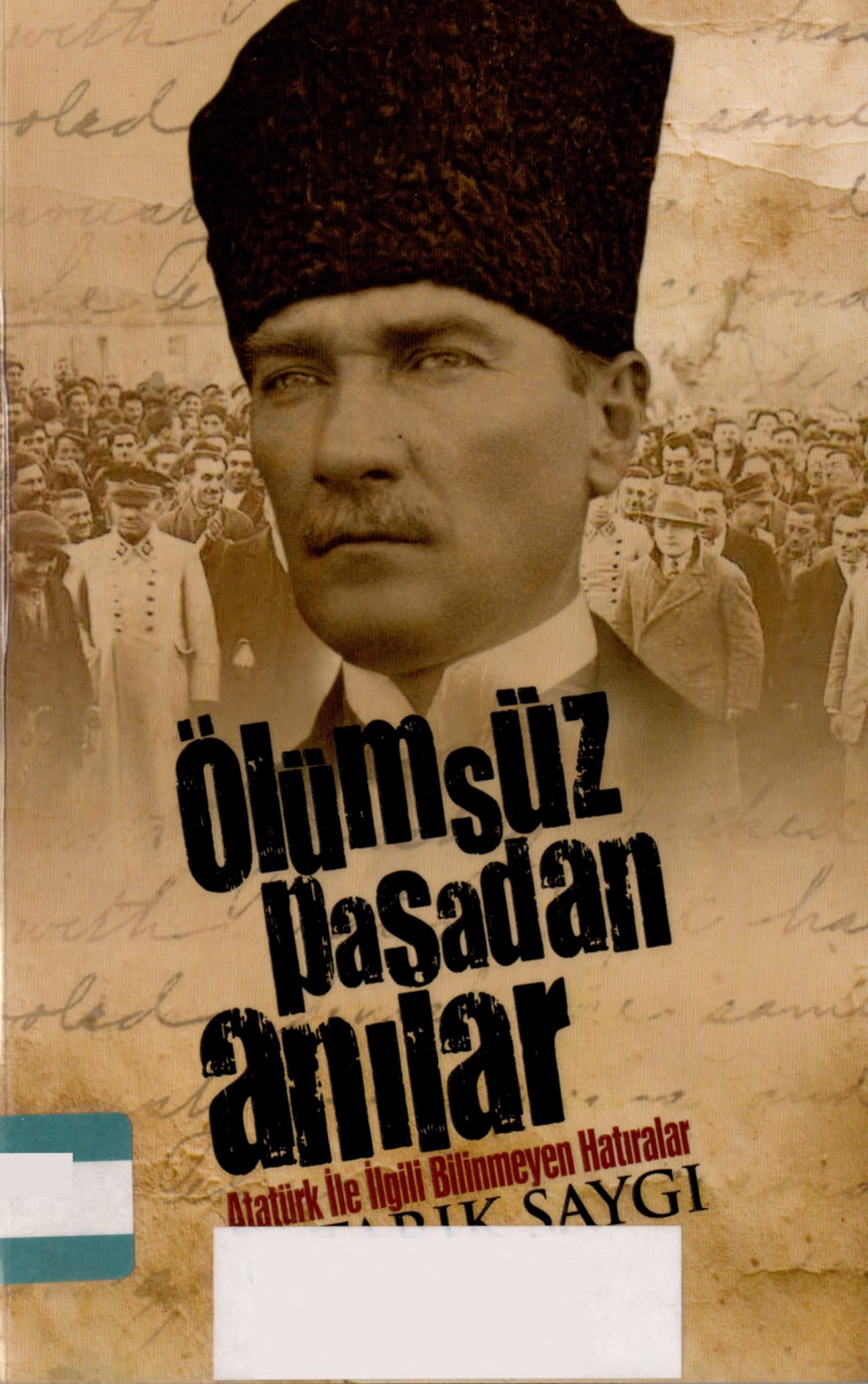

Ölümsüz paşadan anılar

Atatürk İle İlgili Bilinmeyen Hatıralar

TARIK SAYGI

PARAF YAYINLARI: 177
Yakın Tarih: 32

Eser: Ölümsüz Paşa'dan Anılar
Sunuş ve Dipnotlarıyla Yayına Hazırlayan: Tarık Saygı

Yayın Koordinatörü: Ahmet Üzümcüoğlu
Editör: Burak Fazıl Çabuk
Düzelti: Bulut Fikret Çöloğlu
Kapak Tasarım: Erdinç Baş
İç Tasarım: Gül Süpçeler
Baskı-Cilt: Çalış Ofset Matbaacılık
Turizm San. ve Tic. Ltd. Sti.
Davutpaşa Cad. Yılanlı Ayazma Sok.
No:8 Davutpaşa-Topkapı/İstanbul
Tel: 0212 482 83 96

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 17265
ISBN: 978-605-5218-16-4
1. Basım: Ocak 2013

© Tarık Saygı
© Paraf Yayınları 2013

Bu kitabın her türlü basım hakları Paraf Yayınları'na aittir... Yazarın, çevirmenin, derleyenin, hazırlayanın veya yayınevinin yazılı ve resmî izni olmadan basılamaz, yayınlanamaz, kopyalanamaz ve dijital kopyalar dahil çoğaltılamaz. Ancak kaynak gösterilerek kısa alıntı yapılabilir.

Paraf Yayınları
Mareşal Çakmak Mah. Can Sok. No: 5-A
Güngören İstanbul
Tel: 0212 483 47 96
Faks: 0212 483 47 97
web: www.parafyayinlari.com
e-posta: info@parafyayinlari.com

ÖLÜMSÜZ PAŞA'DAN
ANILAR

Atatürk İle İlgili Bilinmeyen Hatıralar

Sunuş ve Dipnotlarıyla Yayına Hazırlayan:
Dr. Tarık Saygı

Paraf

DR. TARIK SAYGI

Tarık Saygı, 10.10.1972'de Üsküdar'da doğdu. 1991 yılında girdiği Boğaziçi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü 1998 yılında bitirdi. 2001 yılında başladığı İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisansı "İngiltere Kralı VIII. Edward'ın Türkiye'yi Ziyareti ve Bu Ziyaretin İçteki ve Dıştaki Akisleri" teziyle tamamladı. 2004 yılında başladığı, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı'nda doktora eğitimini "İngiliz General Townshend ve Türkler" teziyle tamamladı. Aynı zamanda Milli Eğitim Bakanlığı'nda 1998 yılında başladığı İngilizce öğretmenliği görevini sürdürmektedir. Tarık Saygı, ileride özellikle Atatürk Devrimi ve Atatürkçülük konularında çalışmalar yapmak istemektedir.

Paraf Yayınları'nda çıkan kitapları:

- İNGİLİZ GENERALİ TOWNSHEND VE TÜRKLER - Türk Dostu Komutan (2011)
- ATATÜRK VE KRAL (2011)
- ATATÜRK VE ŞAH (2012)

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ / 9

BİRİNCİ BÖLÜM / 11
ATATÜRK VASİYETNAMESİNİ BANA NASIL VERMİŞTİ? / 13
ATA'NIN ÖLÜM YATAĞI BAŞINDA / 19
GELİRKEN VE GİDERKEN / 21
BU KARYOLAYI NE ZAMAN DEĞİŞTİRDİNİZ? / 23
BEN ÖLÜRSEM NE YAPARSIN? / 27
DUR SENİ BİR YOL GÖREYİM! / 29
GAZİ BANA KALK DEDİ, SİLAHINI TAK DEDİ / 33
ERZURUM VE SİVAS KONGRELERİ'NİN İLK GÜNLERİNDE ATATÜRK / 37
GENERAL GOURAUD'UN KOLU / 41
KUR'AN ARAP HARFLERİYLE Mİ YOKSA YENİ HARFLERLE Mİ DAHA DOĞRU OKUNUR? / 43
ÇANKAYA KÖŞKÜ / 47
ATATÜRK, İNKILAPLARINI SOFYA'DA ATEŞEMİLİTER İKEN TASARLAMIŞ BULUNUYORDU / 51

İKİNCİ BÖLÜM / 55
ATATÜRK'ÜN SANATSEVERLİĞİ / 57
ATATÜRK'ÜN HASTA YATAĞINDA GEÇİRDİĞİ SON

GECE / 59
İNSANLAR ATATÜRK'ÜN TEVECCÜHÜNÜ NASIL KAZANIRLAR VE NASIL KAYBEDERLERDİ? / 63
MEN LEŞKEREM, SEN SERDARSEN / 67
ATATÜRK'ÜN HATAY İŞİNDE BLÖF YAPMADIĞI ANLAŞILINCA... / 69
ATATÜRK'ÜN MİMARLIK HAKKINDAKİ FİKRİ / 71
ATA'NIN EN BÜYÜK ARZUSU / 73
ATATÜRK'ÜN MERHUM ŞAH PEHLEVİ'YE KARŞI GÖSTERDİĞİ İNCELİK / 77
ATAMIZ, ZORA DAYANANI ÇOK SEVERDİ / 79
ATATÜRK'TEKİ TABİATA KARŞI HAYRANLIK DUYGUSU / 83
ATATÜRK VE GÜLSÜM ABLA / 85
ATATÜRK VE GENERAL TRİKOPİS (I) / 87
ATATÜRK VE GENERAL TRİKOPİS (II) / 89
LEBLEBİ... / 91
SİVRİL KIVRILLAR, KIVRIL VE SİVRİLLER / 95
BÜYÜK KAHRAMANIN ÇEŞİTLİ RUH HALETLERİNİ GÖSTEREN KÜÇÜK OLAYLAR / 97
ATATÜRK, İŞLERİ DEMOKRATİK PRENSİPLERE UYDURMAK İSTERDİ FAKAT... / 101
ATATÜRK VE DELİ PAŞA / 105
"İŞTE BENİM NESLİM BUNLAR" / 107
TÜRK VE FRANSIZ İNKILAPLARI ARASINDAKİ BENZEYİŞ VE AYRILIK NOKTALARI / 109

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM / 113
MİLLİ MÜCADELE'NİN BAŞLANGIÇ TARİHİ / 115
ATATÜRK VE MUSEVİLER / 117
ATATÜRK VE KÜÇÜK ARTİN / 119
ATA, ACEMİ ER TABİRİNİ NİÇİN KALDIRTTI? / 121

TARİH BOYUNCA KÖLE OLMAYAN TÜRKLERE ARABA ÇEKMEK YAKIŞMAZ / 123
ATATÜRK'ÜN BURSA ÖĞRETMENLERİNDEN ESİRGEMEDİĞİ KIYMETLİ İMZALARI / 125
TÜRK, KENDİ DÜŞER, KENDİ KALKAR / 127
ATA'YA AİT HOŞ İKİ FIKRA / 129
ATATÜRK VE MOTORSİKLETLİ TEĞMEN / 131
TÜRK ASKERİNDEKİ SEZİŞ KUDRETİ / 137
TÜRK'E KİN YAKIŞMAZ / 143
HALK İSTERSE BENİ DE KOVAR / 145
ATATÜRK'ÜN AVUSTURYALI BİR AİLEYE VERDİĞİ DERS / 147
İSTEDİKLERİNİZİN HEPSİ OLACAKTIR / 149
ORDU MÜFETTİŞİ MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN HAVZA'DA GEÇİRDİĞİ GÜNLER / 151
ATATÜRK POKERİ ÇOK SEVERDİ / 155
GENERALLER MEMLEKETİMDE MİSAFİRDİR / 157
KOLAĞASI MUSTAFA KEMAL'İN SELANİK'TE MİLLET BEHÇESİ'NDE SÖYLEDİĞİ NUTUK / 159
ATA'NIN DA İÇİNE KATILDIĞI BİR ÇOCUK SAVAŞI / 163
SEYYAR FOTOĞRAFÇIDAKİ RESİM / 165

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM / 169
ATATÜRK, KRAL EDWARD'A NE GİBİ BİR TAVSİYEDE BULUNMUŞTU? / 171
ŞAPKA İNKILABI TARİHİNDEN BİR SAFHA / 173
ATATÜRK VE KÜÇÜK NECLA / 177
ATATÜRK AĞLIYOR / 181
SAKARYA ZAFERİ'Nİ SAĞLAYAN KISA BİR EMİR / 183
ONLARIN HER BİRİ BİR GÜN BANA LAZIM OLACAK! / 185
BÜYÜK TAARRUZ SABAHI ATATÜRK'ÜN YEDİĞİ

KAHVALTI / 187
BASKIN / 189
SINIRLARIMIZDAKİ NÖBETÇİLERDEN BİRİ / 193
ATA'NIN SESİ / 197
ATATÜRK VE DÖNÜŞ / 199
ASLA BOLŞEVİK OLMAYACAĞIZ / 203
SELANİK'TEKİ HARP OYUNLARININ GENÇ KAHRAMANI / 205
PEKİ AMA BAŞ KİM OLACAK? / 207
KIRMIZI BEYAZ / 209
KUVAYİ MİLLİYE NEYE YARAR? / 213
ATATÜRK BENİ NASIL İMTİHAN ETTİ? / 215
AVRUPA'YA KARŞI BİLFİİL BİR PROTESTO / 219
İZNİK'İN DÖRDÜNCÜ KAPISI / 223
ÇAL DAĞI / 225
EGE MANEVRALARINDA / 227
BU SEFER SIRA TÜRKİYE'DE / 229
ATATÜRK'ÜN ATI / 231
ATA'NIN BALKONUNA DÜŞEN TOP / 233
ATA'NIN SAĞ VE SOL KOLU / 235
YARININ KAHRAMANI / 239
ATA'NIN DOĞDUĞU EVDE / 241
ATATÜRK'ÜN ADAMLARI İLE BİR GÖRÜŞME / 245
ATATÜRK VE MUAŞERET / 251

KAYNAK / 256

SUNUŞ

Atatürk'le ilgili çeşitli hatıralar, yakın tarihin bildiği simalar ve Atatürk'ü yakından tanıyan insanlar tarafından yakın geçmişte yayınlandı. Bunlar arasında dönemin edebiyatçıları, gazeteciler ve Atatürk ile beraber çeşitli savaşlarda bulunmuş askerler yer aldılar.

Atatürk'ün birçok özellikleri arasında bulunan ve yanında bulunmuş olanların da hatıralarında belirttiği gibi halkla daima kaynaşması, iç içe olması, önemli yer tutmaktadır.

Atatürk'ün hayatı boyunca gittiği yurt gezilerinde kendisiyle karşılaşma fırsatı bulmuş insanlar ya da onun gençlik ve eğitim yıllarından itibaren yakın çevresinde bulunanlar, Büyük Savaş'ta, Milli Mücadele'de onun yanında olanlar ve hizmetini yapan kişiler, Atatürk ile olan anılarını yazma fırsatı bulmuşlardır.

Bu sayede insanlar Atatürk'ü yalnız Türk İnkılap Tarihi kitaplarında anlatılanlarla sınırlı değil, aynı zamanda bilinmeyen özel hayatıyla da tanıma fırsatı bulmuşlardır. Yine bu sayede insanlar Atatürk'ü Atatürk yapan üstün özelliklerini daha iyi anlamak fırsatını yakalamışlardır. İşte bu kitapta anlatılan anılar bu türden

anılardır. Anılar, yazarlarının yazmış olduğu şekilde yazı dili değiştirilmeden, yazıların sonlarında dipnot verilerek aktarılmıştır.

Ben bu hatıraları geçmişin sayfaları arasından bulup okuyucuların hizmetine sunmakla Atatürk hakkında yapılan araştırmalara ufak da olsa bir katkı yapmak istedim. Bunu başardım ise kendimi mutlu sayarım. Ayrıca Derince Necip Fazıl Anadolu Lisesi idarecilerine ve öğretmenlerine verdikleri moralden ve destekten ötürü minnettarım. Bu çalışmanın yakın tarihe az da olsa bir ışık tutmasını ve okuyuculara katkı sağlamasını temenni ederim.

Dr. Tarık Saygı
Tuzla, İstanbul

BİRİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK VASİYETNAMESİNİ BANA NASIL VERMİŞTİ?

1938 yılı Eylül ayının altıncı salı günü, her zaman yaptığım gibi sabahleyin erkenden daireme gitmiş, işlerimle uğraşmağa başlamıştım. Telefon zili çalındı, benim dairede olup olmadığım sorulduktan sonra Cumhur Reisliği Umumi Katibi Hasan Rıza (Soyak)'nın görüşmek için daireye geleceği haber verildi. Telefon eden de Kocaeli eski milletvekili rahmetli Selahaddin Yargı idi. Aradan bir saat kadar geçti. Bay Hasan Rıza daireye gelerek görüştük. Cumhur Reisi aziz Atamızın yazdığı bir vasiyetnameyi bana tevdi edeceklerini, bunun için de saraya gelmemi emrettiklerini söyledi.

Aldığım bu emir üzerine Umumi Katip'le beraber Dolmabahçe Sarayı'na gittik. Şurasını kaydetmek lazım gelir ki vasiyetname tanzimi haberi halk arasında şayi olursa bu hal Atatürk'ün fazla hasta olduğuna dair bir kanaat husulüne sebep olacağını ve bunun da halkı üzeceğini düşünen Büyük Ata, bu ve buna benzer düşüncelerle yapılacak kanuni muamelenin mahrem tutulmasını emrettiklerini Umumi Katip bana ayrıca haber vermişti. Onun için saraya bir noterin geldiğini Umumi Katiple rahmetli Doktor Profesör Neşet Ömer'den başka kimse bilmemişti. Sa-

ray memurları ve müstahdemleri bile işin farkına varmamışlardı. Doktor Neşet Ömer'le beraber konsültasyon için çağırılmış bir doktor gibi huzura çıkmamız kararlaştırılmıştı.

Sarayın saat kulesi cihetindeki kapısından girdik. Muayede salonunun methalini geçtik. Dolmabahçe Sarayı'nı ve muayede salonunu Atatürk'ün Milli Mücadele'den sonra İstanbul'a birinci defa geldikleri zaman yani 1 Temmuz 1927 tarihinde yapılan merasim sırasında görmüştüm. Milli Kahraman'ın mübarek ellerini o gün de sıkmak nimetine nail olmuştum. Bu defa gidişimde muayede salonunun methalini geçtikten sonra deniz istikametinde biraz daha ilerledik, oradan içeriye girdik. Girince sağ tarafta bir odaya bizi aldılar. Umumi Katip'ten gerek dairede ve gerek bu odada aldığım izahata göre Ebedi Şef'in daha evvel kendi elleriyle yazdıkları ve zarf içine koydukları kapalı bir vasiyetnameyi saklamak için bana emanet verecekleri anlaşılmıştı. Oturduğumuz odada ona göre bir zabıt varakası hazırladım. Bir müddet sonra odaya rahmetli Profesör Doktor Neşet Ömer İrdelp de geldi. O vakit Bay Hasan Rıza yanımızdan çıktı, ben Neşet Ömer'le kaldım.

Aradan tahminen bir çeyrek kadar zaman geçti. Saray memurlarından bir zat gelerek yukarıya çıkacağımızı haber verdi. Odadan salona ve oradan da asansörle yukarı kata çıktık. Asansörden çıkınca büyük bir salona girmiş olduk. Deniz cihetine doğru beş, altı metre gittikten sonra bir koridora girdik. Deniz cihetinde Atatürk'ün bulundukları odanın kapısına geldiğimiz anlaşılıyordu. Burada ufak bir sarsıntı geçirdim. Yıllarca içli ve dışlı birçok mücadeleden sonra köhne ve perişan bir saltanatı kökünden yıkarak yerine yepyeni, muntazam bir devlet kuran Ebedi Şef'in, eşsiz kahramanın büyük huzuruna çıkmak şüphesiz ki bana tasavvur edilemeyecek bir heyecan vermişti. Fakat kendilerinin naçiz şahsıma karşı gösterdikleri itimat neticesi olarak mahrem tuttukları bir işte kanuni vazifeyi yapmak için davet edildiğimi düşüne-

rek ve bu düşünce ile sevinerek heyecanımı yatıştırmağa çalışıyordum. Hemen bizi içeriye aldılar. Odadan içeri girince Büyük Ata'yı odanın deniz cihetine doğru bir yerindeki şezlongun üzerinde oturmuş vaziyette gördüm. Taltif ve iltifat maksadıyla hafif bir şekilde kımıldandıktan sonra "Buyurunuz." dediler. Kendilerine hürmet ve tazim vazifesini ifa ettim, mübarek ellerini öptüm. Karşı taraflarında ve deniz cihetindeki bir sandalyeyi gösterdiler. Ben o sandalyeye oturdum. Umumi Katip'le Doktor Neşet Ömer İrdelp de kapı cihetindeki diğer sandalyelere gene kendilerinin işaretleri üzerine oturdular.

Büyük Ata kanuni muamelenin yapılmasını doğrudan doğruya emredebilirlerdi. Böyle yapmadılar. Emirlerini vermezden evvel beni taltif etmek istediler, biraz konuşmak lütfunda bulundular, kaç yıldan beri noterlikte bulunduğumu sordular. Ondan evvel Temyiz mahkemesinde bulunmuşsunuz dediler ve Temyiz'den niçin ayrıldığımı sordular. "Tekaüd olarak ayrıldığımı ve boş vakit geçirmemek için noterlik vazifesini üzerime aldığımı" söyleyince de "Tekaüd olmak için erken davranmışsınız." demek suretiyle iltifatta bulundular. Ayrıca da İstanbul'da noterlik muameleleriyle noterlik kanunu hakkında bazı sualler sordular. Bu konuşmalar, iltifatlar esnasında getirilen kahveleri de içmiştik.

Asıl işe sıra gelmişti. Evvelce hazırladıkları bir zarfı bana uzatarak "Kendi elimle yazdığım bu vasiyetnameyi size veriyorum. Muhafazasını ve kanun hükümlerinin yerine getirilmesini isterim." buyurdular. Ben de kemali hürmetle zarfı aldım. Zarf kapalı idi. Üstü aziz Atatürk tarafından kendi imzalarıyla imzalanmıştı. Aşağıdaki odada hazırlanan zabıt varakasını Umumi Katip Atatürk'e takdim etti. Büyük Kahraman zabıt varakasını imzalarıyla tezyin ettiler. Bu noktada biraz durmak iktiza ediyor. Ben gerek eski harflerle, gerek yeni harflerle atılmış belki yüz binlerce imza gördüm. Fakat Atatürk'ün imzası başlı başına tetkik edilecek bir mevzudur. O imzayı dikkatlice gözden geçiren bir adam imza sa-

hibinin bildiğimiz, tanıdığımız alelade insanlardan olmadığına, onun eşsiz, keskin bir irade, enerji sahibi olduğuna hükmedebilir. Aziz Ata'nın imzasını taşıyan bu zabıt varakası 6 Eylül 1938 tarihiyle Beyoğlu Altıncı Noterlik dairesinin evrakı arasında saklıdır. Fakat yüz binlerce evrak içinde bir gün gelip de karışması, zayi olması ihtimali de vardır. Böyle bir ihtimale meydan vermemek için tasdikli bir örneği dairede kalmak üzere aslının Atatürk Müzesi'nde saklanması münasip olur sanırım.

Zabıt varakasını Atatürk'ten sonra Umumi Katip'le Doktor Neşet Ömer şahit sıfatıyla imzaladılar. Nihayet ben de imzalayınca muamele tamam olmuştu. Kendilerini fazla rahatsız etmek doğru olmazdı. Gene hürmet ve tazim vazifesini yapmakla beraber müsaadelerini alarak mübarek ellerini tekrar öptüm, Umumi Katip ve Profesör Neşet Ömer'le beraber dışarıya çıktık.

Huzurlarına girdiğimiz gün hastalıklarının ne derecede olduğunu ve o vakte kadar yatakta yatıp yatmadıklarını bilemem. Fakat biz yanlarına girdiğimiz zaman yatakta değildiler. Bir şezlongda oturuyorlardı. İpekli bir pijamanın üstüne rob döşambr giymişler ve boyunlarına vişne renginde bir eşarp takmışlardı. Radium şuaından daha keskin olan, hali ve istikbali kimsenin göremeyeceği bir şekilde gören lahuti gözleri ilk bakışta insanı teshir ediyordu. Vücutça zayıflamışlardı. Elleri süzülmüş, renkleri hissolunur derecede uçmuştu. Memleketi esaretten kurtaran, millete yeniden can veren bu Büyük Adam'ın itimadına, iltifatına mazhar olarak hizmetinde bulunmak, ona noterlik etmek yalnız benim değil, evladım, torunlarım, sülalem için de dünyalara değer bir şeref teşkil edecektir. Tesadüfün sevkiyle böyle bir nimete nail olduğumdan dolayı nihayetsiz memnun olmakla beraber Atatürk gibi dünyaya karşı koymuş ve sonunda büyüklüğünü herkese tanıtmış bir insanı amansız bir hastalıktan sararmış, sarsılmış bir halde görmek bana kan ağlatmış, acı acı yüreğimi yakmıştı.

O gün aldığım muazzez emaneti iki aydan fazla ihtimamla sakladım ve mektum, mahrem kalması hakkındaki arzuyu da son dereceye kadar yerine getirdim. Dairem memurlarından, ailem efradından, dostlarımdan hiçbiri böyle bir vasiyetnamenin varlığından haber almadı. Noterlik dairesinde kasam vardı fakat emaneti saklamak için onu bile kafi görmedim. Saraydan döner dönmez Ziraat Bankası'nın Galata'daki şubesine giderek bir kasa tuttum, vasiyetnameyi orada saklamayı daha sağlam görmüştüm.

Yıllarca bu emanetin elimde kalmasına dua ediyordum. O kıymetli emaneti saklamak, ona bekçilik etmek benim çok şerefli bir vazifem olmakta idi. Fakat felek yar olmadı. Millete kan ağlatan, yürekleri dağlayan acı felaketi o yıl Kasım ayının onuncu günü sabahı haber alınca kanuni vazifemi hatırladım, emaneti götürüp İstanbul Cumhuriyet Savcılığı'na teslim ettim. Kanunun hükmünü de Büyük Ata'nın mübarek ağızlarından telakki ettiğim emri de bu suretle yerine getirmiş oldum. Vazifem sona ermişti.

Son olarak şunu da ilave edeyim. O tarihten sonra noterlikte çok kalmadım, çekildim. Anlamıştım ki talih beni böyle bir şerefe nail etmek için noterliğe sevk etmişti. O bahtiyarlığa mazhar olmak bana yeterdi.[1]

1 İsmail Kunter, "Atatürk, Vasiyetnamesi'ni Bana Nasıl Vermişti?", Cumhuriyet, 10.11.1948.

ATA'NIN ÖLÜM YATAĞI BAŞINDA

1938 yılı, Kasım'ın onu. Her zamanki gibi Maltepe Atış Okulu'na gidiyoruz. Fakat nedense hepimizin içinde büyük bir sıkıntı var. Kimse konuşmak istemiyor. Bu güneşli gün sanki küflenmiş mahzen kapağı gibi üzerimize çökmekte. Mektebe geldik. Aradan çok az bir zaman geçti. Bizi çağırdılar. O zamanki Kurmay Başkanımız (şimdi General Alaaddin Yakal) ağlar gibi bir sesle: "Arkadaşlar," dedi, "Atamız şimdi öldü."

Sonra da "Sen, sen" diye işaret ederek dört yüzbaşı ve altı üsteğmen ayırdı. Derhal büyük üniformalarımızı alarak Dolmabahçe Sarayı'na gidecek ve ihtiram nöbetinde bulunacağız.

Bizler nasıl yola çıktık, nasıl gittik ve yıllarca en yakın dostluğunu ve arkadaşlığını yaptığı kıymetli General İsmail Hakkı Tekçe ile nasıl görüştük ve nasıl ağlaştık, şimdi bile hatırlayamıyorum.

Büyük Atamız daha ölü yatağında idiler. Aman Yarabbi, o koca Ata, bu küçücük odada, bu mütevazı karyolada nasıl yatıyordu? Henüz daha yıkanmamış, sandukaya konmamış, umumi merasim başlamamıştı. Karyolası başında bir arkadaşımız hıçkırdı.

"Aman, ne yapıyorsun? Atamızı rahatsız edersin!" gibilerden onun yüzüne baktık ve dört üsteğmeni karyolanın başında kılıç çekmiş bir vaziyette bırakarak dışarı çıktık. Aradan on dakika geçmemişti; nöbetteki arkadaşlardan birisinin bayıldığını söylediler. Yerine bir başkasını gönderdik. Bayılan arkadaşı o sırada sarayda bulunan Doktor Neşet Ömer tedavi etti. Kendine gelince sorduk, arkadaş aynen şu sözleri söyledi:

"Sanki...» dedi, "Ata kalktı. 'Hey oğlum, hey, bak şu dünyanın haline, ben bu yataklara serilecek adam mı idim.' dedi. Ben de: 'Atam, Atam!' derken düşmüşüm, ne olduğumu bilmiyorum."

İşte; Atamız, sağlığında bir başka cihan, ölümünde bir başka varlıktı. Sağlığında bakışlarına yabancılar dayanamaz bayılırlardı. Ölümünün sükunetine de evlatları dayanamamışlar, bayılmışlardı.[2]

2 Sadi Turgut, "Ata'nın Ölüm Yatağı Başında", Cumhuriyet, 10.11.1948.

GELİRKEN VE GİDERKEN

Sene 1935; mavi bir sema, parlak bir güneş yeryüzünü kucaklamıştı. Altıncı yaşımın verdiği bir çocuk sevinciyle Pendik İstasyonu civarında akran arkadaşlarımla konuşuyor, şarkılar söyleyerek oynuyorduk. Bu masum çılgınlığımızla coşarken, birden bizden daha büyük olan çocuklar:

"Koşun, koşun Atatürk trenle geçecekmiş!" diyerek hepimizi istasyona çağırıyorlardı. Oyunumuzu bırakıp hep beraber ellerimizde papatyalarımızla koşarak henüz istasyona gelmiştik ki şanlı bayrağımızla dalgalanan bir tren, ağır ağır istasyona giriyordu. Bir tesadüf eseri olarak büyük Ata'nın, bulunduğu vagon bizim önümüzde durmuştu.

Büyük Ata, o engin bakışlarıyla pencereden bizi selamlarken biz: "Yaşasın Atatürk, yaşasın Cumhuriyet!" diye bağırdık. Bu çocuk grubu arasında, elimdeki beyaz papatyaların kırmızı entarimin üstünde vücuda getirdiği tezat gözüne çarpmış olacak ki Atatürk:

"Küçük, entarin ve çiçeklerin neye benziyor?" diye sordu. İftihar ve saffetle hemen dudaklarımdan şu cümle kendiliğinden döküldü:

"Bayrağımıza." İşte, hâlâ gözlerimin önünde o tatlı gülüşü!.. İşte, deniz gibi mavi, akan sular gibi berrak bakışları...

Sene 1938; karanlıklara gark olmuş bir gece; İzmit İstasyonu açıklarında mektep arkadaşlarımla, Ankara'ya giden ve büyük Ata'nın naaşını götüren treni hıçkırıklarımız arasında selamlıyoruz. Semada yükselen esrarlı bulutlar bile acımızı paylaşıyorlardı. Bu karanlık türbenin ilahi kandilleri kalplerimizin ateşiydi. Ebediyete kadar sönmeyecek ilahi kandiller...

Giden tren, gene Ata'nın treniydi. Fakat bu sefer pencereden bize ne tatlı bir gülüş, ne de engin bir bakış vardı. Kulaklarım uğulduyor, karşımda gene onu görüyordum. Karşımda gene o konuşuyordu:

"Küçük, önlüğün ve mendilin neyi kastediyor?" Hüzün ve yeis içinde kalplerimizi de karanlıklara alıp götüren bu trenin arkasından cevap veriyordum:

"Büyük matemimizi!.."[3]

3 Selma Güven, "Gelirken ve Giderken", Cumhuriyet, 10.11.1948.

BU KARYOLAYI NE ZAMAN DEĞİŞTİRDİNİZ?

Babamın Atatürk'ün yanında şahidi olduğu hatırayı aynen yazıyorum:

Cumhuriyetin on beşinci yıldönümü, 29 Teşrinievvel. Bayramı kutlamak üzere İstanbul'un birçok yerlerinde hazırlıklar yapılmıştı. Ne yazık ki Atatürk Dolmabahçe Sarayı'nda yatak odasında ceviz bir karyolada yatıyor. Üstünde cibinlik ve geceleri renkli bir ampul yanıyor, her gece bir doktor ve bir arkadaş sabaha kadar hiç uyumadan nöbet bekliyordu. Sıhhati günden güne bozulan Atatürk, vücutça da çok zayıflamıştı. Evet, o gün Cumhuriyet Bayramı idi fakat caddeleri dolduran kalabalık her seneki gibi neşeli kahkahalar atmıyorlardı. Üsküdar'da Şemsipaşa'daki renkli su fıskiyeleri renk renk su fışkırmağa başlamışlardı. Atatürk, yattığı odadan pencereden onları seyre dalmıştı. Arkadaşım Rıdvan'la kapıda nöbet bekliyorduk. Şehirde tek tük havai fişekler atılıyor, çat patlar patlıyordu. Gecenin sessizliğinde gürültüler akisler yaparak saraya, hatta odaya kadar geliyordu. Bir aralık seslendi. Rıdvan içeri girdi. Ben de arkasından girdim. Atatürk gayet hafif bir sesle: "Ne var, dışarıda, bu gürültüler ne?" diye sordu.

Arkadaşım: "Bayram, Paşam, halk şenlik yapıyor." dedi. "Rahatsız oluyorsanız, gürültülere mani olalım."

O anda Atatürk Rıdvan'ı süzdü. Gözleri dolu idi, neredeyse ağlayacaktı. Atatürk'ü ilk defa böyle mahzun ve mükedder görüyordum. Ebedi Şef şu cevabı verdi: "Hayır, hiç kimsenin rahat ve huzurunu bozmayın. Millet eğlensin, istediği gibi bayram yapsın." Ve içini çekerek ilave etti: "Ne yazık ki ben yataktayım." Bu sözlere ağlamamak imkanı var mıydı? Dayanamadım, odadan dışarı fırladım. Sonra arkadaşım çıktı. O gecemiz hüzünle geçti.

Birkaç gün sonra operatör M. Kemal ilk suyunu almıştı. Bir pazar gecesi idi. Evde yatıyordum. Nöbetten çıkmış, istirahatte idim. Saat iki sularında bir polis kapıyı çalıyordu. Hemen yataktan fırladım, pencereyi açtım. Polis, acele saraya gitmemi söyledi. Heyecanla giyindim, soluğu Beyazıt Meydanı'nda aldım. Derhal bir taksiye atlayarak saraya gittim. Merdivenleri çifter çifter atlayarak yukarı çıktım. Salonu geçtim, tam Atatürk'ün kapısına gelmiştim ki heyecandan içeri giremedim; kapı açıktı, içeriye bir göz attım. Atatürk, sakin sakin uyuyordu. Benim acele çağırılmama hâlâ bir mana veremiyordum. Masanın başında uyuklayan arkadaşımın yanma sokuldum. Yavaş yavaş konuşuyorduk: "Ne oldu? Beni niye çağırttınız?" dedim. Arkadaşım yüzüme bakarak: "Sus" dedi. "Atatürk bir kriz geçirdi. Fakat Neşet Ömer Bey'in bir iğnesi onu kurtardı."

Yüreğim ferahlamıştı. Aradan birkaç gün daha geçmişti ki sabaha karşı bir krizle karşılaştık. Kendisi ile meşgul olurken somyalara dayanmıştım. Çok eski olan somya kırıldı. Biz de acele bir tertip yaparak yeni bir karyola getirip kurduk ve kendisini oraya naklettik. Kurulan karyola aynı sistem, aynı renkte idi ve cevizdi. Yalnız boyca bir karış fazla idi. Bu kriz 38 saat devam ettikten sonra bir sabah güneş doğarken kendine geldi. Hepimiz çılgınca sevinmiştik. Bu sırada ayakucunda toplanmış duruyorduk. Birer birer üzerimizde gözlerini gezdirdikten sonra: "Buraya

ne toplandınız budalalar?" dedi. O sırada Neşet Ömer Bey içeri girdi. Bizler dışarı çıktık. Atatürk, Neşet Ömer Bey'e soruyordu: "Bu karyolayı ne zaman değiştirdiler de benim haberim olmadı?" Biz kapıdan dinliyorduk. Hayret ettim. Bunun nasıl farkına varmıştı. Sağlam bir adamın dahi bunun farkına varmasının imkanı yoktu. Zekasının kuvvetine çok şaşmıştım. Neşet Ömer Bey, derhal şu cevabı verdi: "Hayır Paşam, karyola değişmedi, size öyle geliyor." Fakat bir türlü kani olmadı. Hakikat onun iddia ettiği şekilde idi fakat biz bunu itiraf edecek mevkide değildik. Doğruyu söylersek büsbütün sinirlenmesinden korkuyorduk. Neşet Ömer Bey hâlâ ısrar ediyor ve değişmediğini iddia ediyordu. Nihayet "Evet" dedi. "Siz beni aldattım, zannettiniz. Fakat ben aldanmadım." dedi.[4]

4 Ülken Özengin, "Bu Karyolayı Ne Zaman Değiştirdiniz?", Cumhuriyet, 10.11.1948.

BEN ÖLÜRSEM NE YAPARSIN?

Atatürk'ün en büyük zevki umumi toplantılarda rastladığı herhangi birine ani bir sual sormak ve alacağı cevaba göre o şahsiyetin kıymetini takdir etmekti. Bir Cumhuriyet balosunda yaverlerinden Nihad Bey'e şu suali sordu:

"Ben ölürsem ne yaparsın?" Yaver tereddütsüz cevap verdi: "Ben de ölürüm, Paşam." Ata, aldığı cevaptan memnun kalmamıştı. Sert bir ifade ile şunları söyledi: "Eğer beni hakikaten seviyorsan, ölmemen lazım. Yaşamalısın ve benim telkin ettiğim ideallerin benden sonra da gerçekleşmesine, yaşamasına çalışmalısın. Hakiki sevgi budur."[5]

5 Bülend Kahyaoğlu, "Ben Ölürsem Ne Yaparsın?", Cumhuriyet, 10.11.1948.

DUR SENİ BİR YOL GÖREYİM

1931 senesi yazıydı. Eşimin tedavisi için Yalova'da bulunuyorduk. Akşamlar, sabahlar büyük bir sükun içinde geçiyordu. Otelde, gazinoda, kırlarda hep aynı simalar. Eğer değişik elbiseler giyilmese ve çehreler kah mütebessim, kah sakin, kah asabi bir ihtilaçla gerilmese bu dekor, beyaz perdede mütemadiyen tekrar edilen sinema şeridinden farksız olacaktı.

Bir sabah kahvaltı etmek için otelin alt salonuna indiğimizde herkesi bir telaş içinde bulduk. Yollar sulanıyor, temizleniyor, sağa sola koşanların sayısı gittikçe artıyor, gözler aynaların önünden geçerken akislerine takılıyordu.

Tepsiyi getiren küçük garsondan fevkaladeliğin sebebini sorduk. Çocuk, o gün Atatürk'ün Yalova'ya geleceklerini bildirdi. Ne kadar sevindiğimi tasavvur edemezsiniz. Çünkü onu ilk defa görecektim. Orduların kumandanı, tarihlerin kahramanı, cenklerin şanlı aslanıyla aynı havayı teneffüs etmek bile insanın gururunu okşuyor, göğsünü iftiharla kabartıyordu.

Bütün ahali sokaklara dökülmüştü. Ata'nın otomobilinin geleceği yollara hasret ve sevgi dolu bakışlar çevrilmiş, genç, ihti-

yar aşikar bir sabırsızlıkla onu bekliyorlardı. Birden heyecandan boğazıma bir şey tıkanır gibi oldu, nefes almakta güçlük çekiyordum. Kocamın bileklerine sarılarak, gayri ihtiyari haykırdım: "İşte!.." Çünkü uzaktan otomobil gözükmüştü. Git gide daralan çemberi fark eden giyimli polisler mümkün olduğu kadar halkın galeyanlarına mani olmağa çalışıyorlardı. Otomobil çok ağır ilerliyor. Sevgili Ata şapkasını çıkarmış, kendini candan karşılayanları selamlıyordu.

İşte bu sırada çok hazin bir hadise oldu. Ne zaman hatırlasam; milli bir galeyanla tüylerim ürperir, kirpiklerim ıslanır. Otomobilin pek yakınımızda bulunduğu bir anda beli eğilmiş, saçları ak, üstü parça parça bir ihtiyar kordonu yararak yola atıldı. Sarsak adımlarla arabaya yaklaşıyor, elini boşlukta sallayarak: "Dur oğul, dur evlat, dur ciğerparem, seni bir yol göreyim, dur kuzum, dur aslanım..." diye bağırıyordu. Fakat sözünü tamamlayamadı. İki polis zavallının ince bileklerine sarılarak onu kenara doğru adeta sürüklediler. O, bütün kuvvetini seferber etmiş, bileklerini yakalayan demir pençelerden kurtulmaya çalışıyor ve: "Koyverin beni, diyeceklerim var." diye yalvarıyordu. Ata'nın emri üzerine otomobil durdu. Ve gene bir ihtarla çırpınan ihtiyarı bıraktılar. O, şimdi bacaklarını daha müşkülatla sürükleyerek Ata'nın arabasına yaklaştı, hem ağlıyor hem kesik kesik konuşuyordu. "Dur seni bir yol göreyim, yoluna canım kurban. Yıllardır hasretin bağrımı dağlıyordu. En dertli günlerimizde haberin çıkageldi. Bir aslan türedi, gavurları kovuyor dediler. Cenkleri kazanıyor, ejderleri eziyor, dediler. Avratlarımızın namusunu sen kurtardın, bükülen boyunlarımızı sen doğrulttun, sıfatından da belli. Sen er meydanı için yaratılmışsın. Seni görmeden ölseydim gözlerim açık giderdi. Ver ellerini öpeyim." diyerek Ata'nın üzerine kapandı. Zayıf omuzları sarsılıyor, ince bir hıçkırık dudaklarında titriyordu. Ata, ihtiyarın nasırlı avuçlarından elini kurtardı. Göz

oyluklarında iki damla yaş parıldıyordu. O munis, o ahenktar sesiyle: "Yok baba, sağ ol, mademki beni bu kadar görmek istiyorsun köşke gel de daha uzun konuşuruz." diyerek omzunu okşadı. İhtiyar, ıslak, fersiz gözlerini derin maviliklere çevirmiş bariz bir hayranlıkla seyrediyordu. İçinde biriken bütün hasret bakışlarından taşıyor, bu özleyen nazarlar onu saçının telinden topuğuna kadar öpüyordu. Sayıklar gibi konuştu:

"87 yaşındayım. Seni görmek için üç saat yol yürüyerek geldim. Şu aslan sıfatını görmek için gene gel deseler inan ki üç gün daha aman demeden yürürüm. Tanrı korusun seni oğul." Geri çekilerek arabaya yol verdi. Hepimizin asabı büsbütün gerilmiş, bu riyasız, katıksız sevgi tezahüratı, gözlerimizi yaşartmıştı. Sevgili Ata'nın arabası gözden uzaklaştığı zaman hepimiz gayri ihtiyari babayı aradık. Çatlak tabanları üzerinde güçlükle ilerliyor, iki adımda bir sopasına dayanarak dinleniyordu. Sanki birkaç dakika evvel ileri atılmak için çabalayan o değildi. Yıllardır özlediği hasretlisine kavuştuktan sonra 87 senenin ağırlığı şimdi zayıf omuzlarını göçürtmüştü. Belki cılız bacakları, patlak tabanları onu üzerinde taşıyamayacak kadar dermansızdı. Fakat içinde hâlâ onu ayakta tutabilen taze bir ümit vardı. Köşke gidiyordu. Ata'yı görecekti.[6]

6 Muazzez Kargı, "Dur Seni Bir Yol Göreyim.", Cumhuriyet, 10.11.1948.

GAZİ BANA KALK DEDİ, SİLAHINI TAK DEDİ

Atatürk'ü altı yaşında iken gördüm. O zaman, babam Etimesgut'ta Nahiye Müdürü idi. Ata, o sıralarda oraya oldukça büyük bir alaka duyuyordu. Benden bir yaş büyük kardeşimle, yaşımızın küçüklüğüne rağmen Ata'nın büyüklüğünü idrak edebiliyorduk. Dünyada en çok sevdiğimiz şeyleri sıralarken evvela Allah'ı saydıktan sonra Ata ile ana babamız arasında daimi bir tereddüt içinde kalırdık. Bugün için bunu söylemek bir şey değil, samimi olarak ifade ediyorum, Ata'nın kaybını düşündüğümüzü birbirimize izhar edemezdik. Bir fırsat tahtında bahsedebilsek, yerine ölebilmek hakkı için mücadele ederdik.

Bu sevgi ve korku hali içinde bir gün babam harman makinelerinin bir aletini tamirdeki gecikme sebebini tahkik için Ankara'ya indiği sırada Ata (o zamanın tabiri ile Gazi Paşa) geldi, dediler. Kardeşimle balkona koştuk, hükümet binasını gözetlemeğe başladık. Aradan on dakika gibi bir zaman geçti mi bilmem, Gazi Paşa'nın bulunduğu yerden ve yüksek sesle söylenen -sonradan Ziraat Müdürü'ne ait olduğunu öğrendiğimiz- "Müdür!

Müdür!" sözleri kulağımıza geldi. Kardeşim: "Eyvah, İsmet, Gazi Paşa babama kızdı galiba." dedi. "Haydi, gidip yatıştıralım." dedim. Çocukluğun verdiği cesaret, hayatiyetimizin babaya bağlılığını idrak ve ebeveyn sevgisi ile iki yüz metrelik mesafeyi süratle aşıp Gazi Paşa'ya yaklaştık. Ata, kızgındı. Bastonunu meydandaki havuza doğru sallıyor, adının Foks olduğunu bildiğimiz köpeği kendine işaret sanarak suya dalıyor, sonra yüzerek tekrar kenara çıkıyordu. Orada bulunan nahiye memurları şaşkınlıktan yaklaşmamızı fark etmediler, esasen Ata da çocuklara dokundurtmazdı. Bu şekilde yavaşça sokulduk. Vakıa ben henüz mektebe gitmiyordum ama ağızdan kapma iki üç kahramanlık şiiri ezberimde idi.

Bir aralık Ata'ya büsbütün yaklaşıp elimle dokunarak: "Gazi baba, sana bir manzume söyleyeyim mi?" dedim. Durum takdir olunsun, Ata'nın hiddeti ve bu teklif. Gazi bana döndü, yüzü birden perde perde açıldı. Başkalarıyla konuşmasını yarıda bırakıp hemen hemen kızgın bir sesle:

"Sen manzume bilir misin?"

"Bilirim, Paşa baba."

"Haydi, söyle öyle ise." dedi.

Ona şöyle bir cevap verdim. O zaman belki sadece kemmi ölçüleri nazarı itibara almıştım, şimdi ne kadar doğru olduğunu anlıyorum. "İyi ama ben pek kısayım, siz ise pek yükseksiniz, müsaade edin de otomobilin çamurluklarına çıkayım."

Bunun üzerine Ata, kollarımdan tutup beni ön tekerlek çamurluğu üzerine koydu. Ben de kurulmuş gibi 'Gazi' serlevhalı manzumedeki Gazi kelimesi üzerinde bir an durmayı akıl etmeden: "Gazi oğlum şu heykele bak... Bizi düşmanlardan kurtaran... Yurdumuzu temizleyen bu kahramandır..." derken manzumedeki ile karşımdaki hakikisi arasmda mevcut münasebeti aklıma bile

getiremiyordum. Böylece elimi kolumu ona doğru sallaya sallaya manzumeyi okuyup bitirdim.

"Başka bilir misin?" dedi.

"Bilirim." dedim ve hemen başladım. "Kasaturam çelikten... Nam almıştır felekten... Türk evladı korkar mı? Vatanı için ölmekten... Paşam bana kalk dedi... Silahını tak dedi... İlah..."

Bunlar söylenirken ayaklar vuruluyor, çamurluktan sesler çıkıyordu. Ata memnun, neşelenmiş vaziyette: "Birinciyi söyle... İkinciyi söyle..." diye aynı manzumeleri birkaç kere tekrar ettirdi. Hele "Gazi oğlum" derken, hafifçe gülümsediğini hatırlıyorum. O sırada gözü yanında büzülen kız kardeşime ilişti.

"Ya sen" dedi. "Sen bir şey bilmez misin?"

"Bilirim." dedi ve başladı. "Kedim henüz bir yaşında... Uyuyor soba başında..."

Ata yanında duran yaverine dönerek: "Aradaki farka bak." dedi, sonra kardeşime dönerek: "Başka?" dedi. Kardeşim:

"Sen erkeksin ben kadınım... Senin kolun kanadınım..." Manzumesini okudu. Böylece dakikalar geçti. Ata beni yere indirdi, kendine mahsus ölçülerle yüzümü başımı muayene etti. Ata'nın otomobiline binip ayrılacağı sırada o zamanki Ankara Vali Muavini Abdülhak Bey'le babam yetiştiler. Ata, bütün ömrümce unutamayacağım şu sözleri benim için babama söyledi:

"Müdür, bu çocuk seninmiş."

"Evet, Paşa Hazretleri."

"Ona iyi bak, memlekete çok faydalı olacaktır." Bu sözlerinden sonra yel gibi uzaklaşıp gitti. Babam ise beni göğsüne bastırıyordu.[7]

7 İsmet Karabey, "Gazi Bana Kalk dedi, Silahını Tak Dedi.", Cumhuriyet, 10.11.1948.

ERZURUM VE SİVAS KONGRELERİNİN İLK GÜNLERİNDE ATATÜRK

Atatürk 1919 yılının 19 Mayıs'ında anavatan topraklarına çıkıp, Samsun yoluyla Sivas'tan Erzurum'a geçerken, iki mümessilin hemen Erzurum'a hareket etmesini emreder. Bunun üzerine o zaman Karahisari Şarki İdadisi'nde müdür bulunan şair ve öğretmen Fazlullah Moral, Ziya Bey adındaki bir arkadaşıyla ve halkın içten gelen arzularına uyarak Erzurum Kongresi'nde Sivas'ı temsil etmek üzere yola çıkarlar. Uzun ve meşakkatli bir yolculuktan sonra oraya varılır. Atatürk kongreyi açar ve maksadı milliyi açıklar. Bu esnada oturuma verilen aradan faydalanarak bütün delegeler gibi kongrenin toplandığı binanın koridorunda bir aşağı bir yukarı gidip gelerek istirahat ederken, delege arkadaşlarının istekleriyle Fazlullah Moral, Paşa'ya sokulur ve:

"Paşam arkadaşlar daha serbest konuşabilmeleri için mademki askerlikten istifa ettiniz, bizim gibi sivil giyinmenizi arzu ediyorlar." diyor. Bunun üzerine Paşa şu cevabı veriyor: "Hocam yanımda bundan başka elbisem yoktur." Yanlarında bulunan Rauf Orbay, Sivas delegesinin bu teklifini yerinde buluyor ve der-

hal bir sivil elbise tedarikiyle ertesi gün sivil olarak kongreye devama başlıyor.

Fazlullah Moral, bu hatırasını naklederken "Doğrusu millet ve memleket uğrunda üç aya yakın bir zamandan beri kendini ihmal eden bu büyüklüğü karşısında hayran kaldık." derdi. Nihayet kongre sonuçlanıyor ve Sivas Kongresi için delege seçimi başlıyor. Bu hususta fikirlerini öğrenmek üzere Atatürk kendisini ziyarete giden Fazlullah Moral'ı sempati ile karşılıyor ve derhal gidip iki mümessil seçmesini emrediyor. Yolların uzaklığı, Sivas'la temasın imkansızlığı karşısında iki hemşeri, Atatürk'le Rauf Orbay'ı seçiyorlar. Atatürk kabul etmiyor ve aralarında şu muhavere cereyan ediyor: "Hocam, Rauf'la beni nereden olsa seçerler, sen birine kendini, birine de Bekir Sami'yi seç."

"Paşam kendimi seçemem, hemşerilerim post kapmaya geldiğime zahib olurlar."

"Hangi hemşeriden bahsediyorsun. Sana bunu diyecek hemşerin bulunmaz. Sen dediğimi yap, haydi birine kendini, diğerine de Bekir Sami'yi yaz, getir." Fazlullah Moral, Bekir Sami ile Rauf Orbay'ı yazıyor. Bu münasebetle Sivas Kongresi'nde Sivas'ı bu iki zat temsil etmişler ve gene Birinci Büyük Millet Meclisi'nde de Rauf Orbay Sivas milletvekili olarak yer almıştır.

Hatıramızın asıl önemi, Atatürk'ün Cumhuriyet'in ilanını müteakip Sivas'ı teşriflerinde belirmektedir. Hatırladığıma göre 1925 yılında ve bir sonbahar mevsimindeydi. Atatürk'ün Sivas'ı teşrifleri duyuldu. Tarihî lise binası hazırlandı. Okullar ve bütün halk istikbal için yollara döküldü. Bir ikindi üzeri idi. Atatürk Latife Hanım'la çıkıp geldi. Derhal otomobilden indiler, halkı selamladılar fakat tekrar otomobiline değil, açık bir faytona bindiler. Hemen faytonun atları çıkarıldı ve halkın, gençliğin kuvvetiyle liseye getirildi. O yılların bu biricik binasında misafir edi-

len Atamızı eski bir kongre arkadaşı sıfatıyla Fazlullah Moral ziyarete gider. Liseye uğrar, Latife Hanım'la görüşür ve Atatürk'ün belediyede olduğunu öğrenerek doğru oraya varır ve Atatürk'le karşılaşınca Ebedi Şef, hemen Erzurum Kongresi'ndeki teklifi hatırlayarak: "Hocam, askerî elbisemle beni kongre riyasetine koymuyordun, bak artık tamamen sivil oldum." der. Hoca da: "Paşam o zamanlar öyle icap ediyordu. Şimdi Paşamıza sade üniformalar değil, takı zaferler de az." cevabını verir.[8]

8 Vehbi Cem Aşkun, "Erzurum Ve Sivas Kongreleri'nin İlk Günlerinde Atatürk", Cumhuriyet, 10.11.1948.

GENERAL GOURAUD'UN KOLU

Çanakkale'deki Meçhul Asker anıtının açılmasından bir gün evvel Fransız Generali Gouraud ile Atatürk'ün Ankara'daki görüşmelerinde hazır bulunan bir mebus anlatmıştı:

Çanakkale'de o zamanki düşmanlarla milletimiz savaşırken Atatürk'ün karşısında General Gouraud da Fransız kumandanı olarak bulunuyordu. Seneler sonra gene karşı karşıya idiler. İki muharibin tatlı bakışlı mavi gözleri buluşunca, Atatürk her iki eliyle generalin tek kolunu bütün samimiyet ve dostluğu ile sıktıktan sonra orada bulunan Kont Shambrun'a generalin diğer boş kolunu göstererek dedi ki: "Türk tarihine karışarak Türk topraklarında yatan onun şerefli kolu memleketlerimiz arasında son derece kıymetli bir bağdır."[9]

9 Sami Öcal, "General Gouraud'un Kolu", Cumhuriyet, 10.11.1948.

KUR'AN ARAP HARFLERİYLE Mİ YOKSA YENİ HARFLERLE Mİ DAHA DOĞRU OKUNUR?

Babam anlatıyordu:

Tekirdağ'da öğretmen bulunuyordum; aynı zamanda Muallimler Birliği reisiydim. Bir gün, sabah kahvaltısı yapmakta olduğum sırada evin kapısı hızlı hızlı çalındı. Merakla kapıyı açtım. Bir hademe Vali Bey tarafından gönderildiğini ve Gazi Mustafa Kemal Hazretleri'nin Tekirdağ'a gelmiş olduklarını, hükümet konağında bulunduklarını, muallim arkadaşlarla birlikte hemen acele oraya gelmekliğimizi anlattı. Hemen hazırlandım. Arkadaşlarla birlikte hükümet konağına gittik. Atatürk, salona bir karatahta koydurmuş, etrafında bulunan zevatla görüşüyor, aynı zamanda onları teker teker Latin hurufatından imtihan ediyordu. Şüphesiz aynı imtihan huzurunda biz de bulunduk. Tahta başında, kelimeler yazılıyor, ufak tefek yanlışlar düzeltiliyor ve Fransızca bilenler başarı gösterirken bilmeyenler şaşırıyor ve duraklıyorlardı.

Bu durum karşısında Atatürk, hazır olanlara hitaben: "Şimdiye kadar hazırlanmalıydınız." diyerek ufak bir itabda, bir serzenişte bulundular. Gerçektir ki, o güne kadar matbuatımızda La-

tin harflerinin kabul edileceğine dair yazılar intişar etmişti. Hal böyle olmakla beraber, bu iş, henüz doğrudan doğruya ve resmen ele alınmadığı ve tatbikine geçilmediği içindir ki hiç kimse bu yolda kati mahiyette hazırlıklarda bulunmamıştı. Bu bakımdan Atatürk'ün "Şimdiye kadar hazırlanmalıydınız." tarzındaki itabı, etrafta, derin bir sükut ve suçlulara mahsus bir durgunluk hasıl etmişti. Bunun üzerine hakikati açıklamanın lazım geldiğini düşünerek huzurlarına doğru ilerledim ve kendilerini selamladıktan sonra:

"Paşa Hazretleri," dedim; "evet, buyurduğunuz gibi, bizleri bu işte hazırlanmış görmediniz. Müsaadenizle sebebini arz edeyim. Bundan beş on gün evvel Latin hurufatını yayınlamağa memur bir komisyon tarafından gazetelere verilen bir ilanda önüne gelen, rastgele Latin harflerini öğrenmeğe kalkmasın. Yakında komisyonumuz tarafından resmi mühürlü bir alfabe yayınlanacaktır, o çıktıktan sonra öğrenmeğe gayret edilsin deniliyordu. İşte bunun içindir ki hepimiz o alfabenin intişarına değin bekledik. Emir buyurun o alfabe bir an evvel çıksın, göreceksiniz ki milletin ilmi, selameti ve terakkisi namına yapacağınız bu yüksek devrim, hemen kabul edilecek ve yerine getirilecektir." Bunun üzerine Atatürk, kendine has vakar ve samimiyetle bu izahımı derhal kabul buyurarak ileride konuşmakta bulunan, İçişleri Bakanı'na seslendi: "Şükrü Kaya, Şükrü Kaya... Beyefendinin sözlerini not ediniz ve acele ediniz..." Bunu müteakip imtihan salonunu terk buyurdular. Salondan ayrıldıktan sonra, Tekirdağ halkının heyecanlı tezahüratı arasında ağır ağır yürüyerek yollardan geçtiler. Bir aralık eczacı Ekrem Bey'in eczanesi önünde durdular. Birisini arıyormuş gibi gözlerini kalabalık üzerinde gezdirdikten sonra, duvar kenarında durmakta olan sarıklı ve cübbeli bir hoca efendiyi: "Hoca efendi, hoca efendi." diye çağırdılar. Ve bir-

likte eczaneye girdiler. İçerisini dolduran kalabalık arasında ben de bulunuyordum. Atatürk bir kağıt alarak hoca efendiye uzattı: "Hocam, yaz bakalım: Vettini vezzeytuni ve turi sinin ve hazel beledil emin..." Hoca efendi geniş bir nefes alarak bu ayeti celileyi kemali itina ile ve tabii eski harflerle yazdı. Atatürk, yazıya bir göz attıktan sonra: "Hocam, dedi. Ben bu yazdıklarını (Valtin valtizon...) diye de okuyabilirim, buna ne dersin?"

"Efendim, bunun üstünü var, esresi var, şeddesi var, meddi var. Bakınız, bunları koyduğumuz zaman aslı gibi okunur..."

Atatürk, bunun üzerine kalemi eline alarak aynı ayeti Latin harfleriyle yazdı ve hocaya göstererek: "Görüyorsun ya hocam, bu harflerin şeddesi meddesi yoktur." dedi. "Hem bak bu harflerle ne kadar kolaylıkla ve yanlışsız okunuyor... İşte biz bunu düşünerek ve garp asarını da kolaylıkla öğrenmek, bütün cihana lisanımızı kolaylıkla öğretebilmek için Latin harflerini kabul ediyoruz. Buna ne dersiniz?" Hoca derhal:

"Çok güzel efendim, çok güzel, diyecek bir şey yok. Allah muvaffak etsin." cevabını verdi. Atatürk, bundan sonra yapmakta olduğu inkılabı orada da temelleştirmiş olarak eczaneden ayrıldı ve on beş yirmi dakika sonra da İstanbul'a hareket etti. Sahil boyunca bütün Tekirdağ halkı büyük liderlerini "Yaşa! Var ol!" nidalarıyla uğurluyorlardı.[10]

10 Bilge Bener, "Kur'an Arap Harfleriyle mi Yoksa Yeni Harflerle mi Daha Doğru Okunur?", Cumhuriyet, 10.11.1948.

ÇANKAYA KÖŞKÜ

Atatürk'ün birçok senelerini geçirdiği, Cumhuriyet'in ve bazı inkılaplarımızın hazırlandığı eski Çankaya Köşkü, Ankara'ya hakim bir tepede büyük ağaçlar arasında kagir bir Ankara eviydi. 27 Aralık 1919 tarihinde Sivas'tan Ankara'ya gelen Mustafa Kemal Paşa ilk defa bugünkü Ziraat Mektebi'nde oturmuştu. Sonra İstasyon binasında ikamet etmeğe başladı. İki yıl sonra bir bahar mevsiminde, Atatürk Keçiören'de şimdi (Himaye-i Etfal) müessesesi olan binaya taşınmayı düşünüyordu. Bir gün Çankaya tarafında bir gezinti yapan Ruşen Eşref Bey şehre dönüşünde, İstasyon binasına gitmiş ve akşam yemeğinde bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya, baharla yeşillenmiş ve tomurcuklanmış Çankaya'nın güzelliğini ve gördükleri taş evin müsait bir bina olduğunu anlatmıştı. Ertesi gün Mustafa Kemal Paşa Çankaya'ya gitmiş, iki büyük söğüdün ve diğer ağaçların arasındaki iki katlı taş evi görüp beğenmişti. Kısa bir müddet sonra nakledilen Çankaya Köşkü'nün alt katında ortası havuzlu bir hol bulunuyor, üstü açık olan hole, yukarı kattan bakılabiliyordu. Fıskiyesi daima akan havuzlu holde bir piyano, bir çalışma masası ve Türk, Acem halılarıyla bir iki koltuk vardı. Gazi

bazen misafirleriyle burada yemek yerdi. Alt katta holden başka bir yemek odasıyla bir salon ve bir küçük oda bulunuyordu. Salonun bir duvarı eski Türk silahlarıyla kaplıydı. Ve bir tarafta bir kütüphane vardı.

Mustafa Kemal Paşa'yı Çankaya Köşkü'nde 1921 yılında ziyaret etmiş ve kendisini ilk defa görmüş olan bir edibimiz intibalarını şöyle tespit etmektedir:

"Mustafa Kemal Paşa sivil giyinmiş, orta boylu, zayıf ve sarışın bir zattır. Gazetelerde gördüğümüz resimlerden hiçbirine benzemiyor. Kendisi bu resimlerin hepsinden daha sevimli, daha canlı, daha müstesna bir simadır. Yüzü renk ve hudut itibariyle bir tunç parçası üzerine oyulmuş bir eski madalyonu andırır. Elmacık kemikleri çıkık, ağız kemikleri kuvvetli ve alnı serttir. Ve bu yüzün heyeti umumiyesinde çok zahmet görmüş, çok uğraşmış, çok düşünmüş kimselerin çehresindeki ifade var fakat hiçbir yorgunluk emaresi gözükmemek şartıyla... Kısık ve heyecanlı bir sesle konuşuyor, mavi gözleri muammalı nazarlarla bakıyor, vücudunun kımıldanışları genç bir parsın kımıldanışları gibi sevimli, munis bir tarzda haşin ve çalaktır. Elleri mütemadiyen iri taneli bir kehribar tespihle oynuyor, bu tespihi kah bileğine geçiriyor, kah bir ucundan tutup çeviriyor, sağdan sola, soldan sağa sallıyor. Bulunduğu çerçevede harikulade hiçbir şey yok, bir yazı masasının yanında bir güvez renkli bir koltukta oturuyor. Arkasında büyük bir pencerenin tül perdeleri var, bu tül perde arkasında Moltke'nin alçıdan bir büstü duruyor. Masanın öbür tarafındaki diğer pencerenin içine de Bonapart'm aynı büyüklükte bir yarım heykeli konulmuş. Yemeğimizi zemini mermer döşeli bir sofada, bir havuz kenarında, küçücük bir masanın etrafında yedik. Sağında sabık Maliye Vekili Ferit Bey ve onun yanında Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey var. Ben sol tarafında Ruşen Eşref'le beraberim."

Gazi Mustafa Kemal Paşa, Latife Hanım'la evlendikten sonra Çankaya Köşkü mimar Vedat Bey tarafından büyük bir değişikliğe uğradı. Alt katta hol büyültüldü. Havuz kaldırıldı ve bir cepheden bir cepheye uzanan büyük bir salon yapıldı. Binaya ayrıca bir kule de ilave edilmişti. Holden ve salondan yemek odasına kapılar vardı. Yukarı katı iki oda, bir kütüphane ve kule kısmından camekanla ayrılmış yatak odası teşkil ediyordu. Yatak odasından sofaya da bir kapı bulunuyordu. Çankaya Köşkü'nün birinci tadili yapılırken Atatürk bugünkü tenis sahası yerinde bulunan ve yaverlere mahsus olan tek katlı küçük binada oturmuştu. Cumhuriyet'in ilanı görüşmeleri bu evde yapılmıştı. Köşke ikinci tadilde kalorifer konuldu. Aradaki camekan kütüphaneye tahsis edildi. Buraya kapaklı dolaplar yapıldı ve büro da kulenin içine yerleştirildi. Tadillerle ıslah edilmek istenen eski Çankaya Köşkü bir zaman sonra yeni tamirlere ihtiyaç gösterdi. Kalorifer işlemiyor, tek pencereler kışın binayı soğuk tutuyordu.

Atatürk, köşkün arkasındaki kayalıkları çok sever, akşamları orada gezintiler yapardı. Sevdiği o yerde küçük ve yeni bir ev yaptırmak istedi. Bu evin planlarını da mimarlarımızın hazırlamasını arzu ediyordu. Fakat o sırada Ankara'da bulunan büyük resmî binaların inşaatıyla tanınmış olan Holtz Meister kendisine yeni köşkün bir planıyla maketini takdim etti. Kayalar üstünde, geniş teraslı, bütün Ankara'ya hakim, pembe ve sade bina maketini Atatürk beğenmişti. "Mademki büyük mimarmış kendisi bildiği gibi yapsın." diyerek bir şeye karışmadı ve plan üstünde tadil teklifinde bulunmadı.

Atatürk, Birinci Tarih Kongresi'nin toplandığı sene yeni köşke geçti. Buradaki büyük kütüphanede Tarih Kongresi'nin azalarıyla toplantılar yaptı. Atatürk, hastalığının ilk aylarını da bu köşkte geçirmişti. Ölümünden sonra, cenaze merasiminde bulunmak üzere memleketimize gelen yabancı delegeler Çankaya

Köşkü'nde Türkiye'nin ikinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından kabul edildiler. Bugün de Devlet Reisi'nin resmî ikametgahı olan Çankaya Köşkü'nde 1938'den beri birçok mühim tarihî vakalar cereyan etmiş bulunmaktadır.[11]

11 Haluk Y. Şehsüvaroğlu, "Çankaya Köşkü", Cumhuriyet, 29.10.1949.

ATATÜRK İNKILAPLARINI SOFYA'DA ATEŞEMİLİTER İKEN TASARLAMIŞ BULUNUYORDU

Atatürk'ün Sofya'dan arkadaşı olan Şakir Zümre 1913 yılına ait bir hatırasını şöyle nakletti:

"Temmuz ayındaydık, zannederim. Sofya Rüştiyesi'nde tahsil gören bir grup talebe Plevne Meydan Muharebesi'nin cereyan ettiği sahayı ziyarete gidecekti. Bu saha mükemmel bir müze haline sokulmuştu. Mustafa Kemal bu ziyaret haberini duyunca derhal harekete geçti. Sobranya'nın Türk ve Bulgar mebuslarını tahrik ederek Plevne Meydan Muharebesi'nin yapıldığı yere götürmeğe muvaffak oldu. Kanlıçukur Muharebesi kahraman Osman Paşa'nın, Rusların Plevne'de birbiri ardı sıra devam eden şiddetli taarruzlarını püskürtmek için yaptığı muharebenin adıdır. Rus kuvvetleri bu muharebede 16 bin ölü bırakmışlardı. Talebelerle birlikte gelen Türk ve Bulgar ricali burada durdular. Bir talebe, anavatanın kaybolan bu köşesine karşı içinde sönmeyen ayrılık hissinden ve aşkından bahsetti. Orada bulunan Türkler çok müteessir olmuşlardı. O zaman, Kolağası Mustafa Kemal'in der-

hal ortaya çıktığı ve ateşli bir hitabeye başladığı görüldü. Bu hitabesinde, Mustafa Kemal, Osman Paşa'nın kahramanlığından sitayişle bahsetmiş, bu kahramanlık timsalinin ilelebed payidar olacağını söylemiş ve sonra talebelere dönerek: 'Üzülmeyin, böyle kahramanlar Türk milletinin içinden her zaman yetişecek ve böyle kahramanlıkları her zaman Türk milletine takdim edeceklerdir. Yakın zamanlar sizlere bunu gösterecektir.' demişti.

Bir müddet sonra Cihan Harbi başlamış ve Mustafa Kemal Sofya Ateşemiliterliğinden alınarak Çanakkale'ye gönderilmişti. Anafartalar'da Çimentepe zaferinin kazanılmasından sonra kendisini gördüm. 'Şakir,' dedi, 'bu kahraman millet her zaman bir Plevne kahramanlığı göstermeğe hazırdır.' Atatürk Plevne'de, rüştiye mektebi talebelerine verdiği teminatı Anafartalar'da tahakkuk ettirmişti."

Şakir Zümre'den Sofya'daki Mustafa Kemal'le Cumhuriyet'ten sonraki Atatürk'ü mukayese edip edemeyeceğini sordum: "Sofya'daki Mustafa Kemal," dedi, "tam manasıyla bir askerdi. Cumhuriyet'ten sonraki Atatürk ise siyasi dehası inkişaf eden bir askerdi." Şakir Zümre Atatürk'ün birçok projelerini daha Sofya'dayken hazırladığına işaret ederek dedi ki: "Kolağası Mustafa Kemal Bulgarca konuşur ve anlardı. Sofya'da kaldığı müddet içinde oradaki Türk ricaline kendisini süratle sevdirdi. Onda bir türlü anlatamadığım bir hulul kabiliyeti vardı. İnsanları kendisine o kadar çabuk bağlıyordu ki... Bu hulul etme kabiliyeti, cesareti ona Bulgar halkını da kazandırmıştı. Sivil zamanlarında tam bir garplı gibi giyinirdi. Biz de onun gibi yaptık. Fese fena içerlerdi. Şapkanın fesin yerini alması hususunda çalışacağını her zaman söylerdi. Sofya'da bulunduğu zamanlarda silah, cephane ve diğer malzeme azlığından şikayet eder ve bu nevi harp malzemesini bizim niçin yapamadığımıza kızardı. Mustafa Kemal benim

Haliç'teki fabrikamı daha o zaman kurmuştu. Harp malzemesi istihsal edecek bir fabrikanın projeleri o zaman yapılmıştı. Atatürk, her şeyi önceden hazırlamasını, her hadiseyi evvelden keşfetmesini bilirdi. Şimdi benim neyim varsa ona borçluyum."[12]

12 Hüsamettin Polat, "Atatürk İnkılaplarını Sofya'da Ateşemiliter İken Tasarlamış Bulunuyordu", Cumhuriyet, 10.11.1949.

İKİNCİ
BÖLÜM

ATATÜRK'ÜN SANATSEVERLİĞİ

Rahmetli babam ressam Süruri'nin pek çok defalar anlattığı hatırayı yazıyorum:

"1931-1932 senelerinde Ankara Etnografya Müzesi'nde ressamlar mutad sergilerinden birisini daha açmışlar. Tabii sergi açmak, eser teşhir etmekle beraber, aynı zamanda maddi faydalar da sağlamak amacı ile olduğundan bütün ressamlar ziyaretçilerden başka, resim satın alarak şahısları, bilhassa devlet hesabına tablo alacak heyetleri bekleyerek sergi müddetini hoş sohbetlerle geçirirlerken bir gün Gazi Hazretleri, sergiyi ziyarete geliyorlar diye sevinçli bir haber almışlar. Birtakım hazırlıklar yapılıp Büyük Adam'ı beklemeğe başlamışlar. Şimdi babamın ağzından dinleyelim: Otomobiller müze kapısının önünde sıralanınca diğer ressamlar gibi ben de pek heyecanlı idim. Hepimiz Atatürk'ün o zamanki adı ile Gazi'nin müteaddit defalar resmini yapmıştık. Fakat onu yakından gören ressam arkadaşlar pek azdı. Ben henüz Gazi'yi o gün görmüştüm. Sergide Gazi'nin bazı portreleri vardı. Fakat Gazi'nin mavi gözlerine, sarı saçlarına, kırmızı yüzünün renklerine uygun mudur diye bunları bir anda düşünürken

o mermer merdivenleri gülerek ve etrafındakilerle konuşarak çıkıp salona girdi. Biz ressamlar sıralanmış onu selamlıyorduk. Mukabelesi: 'Merhaba ressam arkadaşlar.' sözü oldu. Hepimizin ayrı ayrı hatırımızı sorarak ellerimizi sıktı. Büyük bir hassasiyetle her tablonun karşısında duruyor, tablonun ressamından mevzuu ve renkler hakkında izahat alıyor ve fikirler beyan ediyordu.

Tam bir saatten fazla bizim ve resimlerimizin arasında kaldı. En son tabloyu da seyredip gitmeğe hazırlanıyordu ki bir anda değişti. Yüzü bambaşka bir hal aldı. O çehreyi hiçbir ressam tuvalinde canlandıramazdı. Buna imkan yoktu. Hepimiz birbirimize bakıştık. Acaba canını sıkacak bir resim mi var diye düşünürken, insanın içinin en derin yerlerine nüfuz eden ve titreten hakim bir sesle: 'Arkadaşlar sizleri tebrik ederim. Çok çalışmışsınız. Pek çok muvaffak olmuşsunuz. Gayet güzel eserler vücuda getirmişsiniz. Yalnız sizi tebrik etmek kafi değil. Sizin hepinizin paraya ihtiyacı vardır. Veriniz bakalım fiyat kataloğunu.' dedi. Biz şaşırmıştık. Etrafında bulunanlardan bir zat bizden aldığı kataloğu Gazi'ye verdi. O bir koltuğa oturarak kalem istedi ve yüksek sesle şu sözleri söyledi ve yazdı: 'Filan arkadaşın şu kadar resmini falan Vekalete, bu arkadaşın bu kadar resmini şu umum müdürlüğe. Bu kadar resim de falan bankaya.' diye hepimizin resimlerini fiyatlarından tenzilat yapmadan bankalara, vekaletlere, umum müdürlüklere dağıttı. Altına bir de kocaman imzasını attı. Bize de: 'Arkadaşlar, yarın gidip resimlerinizi teslim edin ve paralarınızı alın.' dedi.

Böylece aramızdan ayrıldı. Hepimiz şaşkınlıktan sevinemiyorduk. Ertesi günü imzalı kataloğu isimleri yazılı makamlara götürdük. Hiç itirazsız memnuniyetle Atatürk'ün bu emrini yerine getirip resimleri aldılar ve paralarımızı verdiler."[13]

13 Raha Taylan, "Atatürk'ün Sanatseverliği", Cumhuriyet, 19.12.1948.

ATATÜRK'ÜN HASTA YATAĞINDA GEÇİRDİĞİ SON GECE

Bu hatırayı Atatürk'ün şahsi hizmetinde bulunmuş olan amcamdan dinledim:

"Sene 1938, İlkteşrin 7. Günlerden Salı. Ata'nın yattığı odanın kapısında bekliyorum. Büyük Önder seslendi. İçeri girdim. Yıllarca karşısında hizmetinde bulunduğum halde hiçbir zaman serbest olarak bakamadığım gözlerini gözlerime dikti. Çok halsiz ve bitkindi:

'Bana biraz daha getir.' dedi.

'Ne getireyim Paşam?' diye sordum.

'Biraz evvel verdin ya, unuttun mu budala?!.' dedi.

Halbuki biraz evvel ona hiçbir şey vermemiştim. Afalladım. 'Ne duruyorsun budala!' diye tekrarlayınca odadan fırladım. Neşet Ömer Bey'e koştum. Vaziyeti anlatınca benimle beraber kütüphaneye geldi. Bazı ilaçlar orada idi. Bir bardağa biraz su, birkaç damla ilaç koyarak 'Götür ver,' dedi, 'sorarsa demin bundan verdim dersin.' Hemen içeri girdim. Evvela bir yastığı arkasına

yerleştirdim. Rahatça yaslanmasını temin ettikten sonra bardağı uzattım.

'Bu ne?' dedi.

'İstediğiniz ve evvelce verdiğim.' dedim.

Hiç ses çıkarmadan bir yudumda içti ve derinden bir "Oh" çektikten sonra: 'Bana doktoru çağır.' dedi. Hemen Neşet Ömer'i çağırdım. Doktor yanına girince evvela hatırım sordu. Atatürk yüzünü neşesiz bir biçimde buruşturarak:

'Çok fenayım, rahatsızım, suyumu alın da rahat uyku uyuyayım.' dedi. Neşet Ömer Bey: 'Başüstüne.' cevabını vererek dışarı çıktı. Fakat Neşet Ömer Bey suyun alınmasına katiyen taraftar değildi. Çünkü neticenin vahim olacağını biliyordu. Gayesi onu bir gün daha, hatta bir saat fazla yaşatmaktı. Saatler ilerliyordu. Öğleden sonra tekrar seslendi. Bu defa hiddetli bir tarzda: 'Doktoru çağır!' emrini verdi. Hemen koştum. Neşet Ömer Bey içeri girince aynı hiddetle:

'Nerede bu M. Kemal, hâlâ bulamadınız mı? Bu işi yapacak başka doktor yok mu?' Neşet Ömer Bey:

'Var Paşam, M. Kemal'i bulamadık fakat başka bir doktora suyunuzu aldıralım.' cevabını verdi. Neşet Ömer dışarıda bulunan büyükleri ve Atatürk'ün çok sevdiği Celal Bayar'ı da etrafına topladı:

'Baylar yapılacak iş kalmadı. Çok ıstırap çekiyor. Kendisi de ısrar ediyor; bu suyu da alırsak ertesi günü komaya dalacak. Fakat çaresiz bunu yapacağız. Sizler de ona göre tedbir alın.' diyerek son suyun alınmasına böylece karar verildi. Biraz sonra doktorlar etrafına toplandılar. Bir kova getirdim. Karnından su akıyor, kendisi de sigara içerek suyun akışını seyrediyordu. Su alındıktan sonra: 'Şimdi rahatladım, bu gece iyi uyurum.' dedi. O gün ve ertesi günü bitkin ve yorgun vaziyette mışıl mışıl uyudu. Perşembe

günü ani bir komaya daldı. O gece nöbet benimdi. Doktorlardan da Abravaya beklemekte idi. Saat 24. Atatürk'ün baş ucunda küçük bir komodin ve komodinin üstünde Roosevelt'in hediye ettiği sedef kabzalı tabanca ve bir saat vardı. Bir iskemleye oturup Ata'yı beklemeğe başladım. Doktor, yatak odasına bitişik kütüphanede kanepenin üzerine uzanmıştı. Her iki saatte bir kendisini ikaz etmemi tembih etti. Atatürk gözleri yarım açık daldığı koma içinde yüzüyordu. Saat 2. Doktoru ikaz ettim. Hemen odaya girdi. İlk olarak nabzına baktı, sonra yüzüne bir ayna tutup nefes vaziyetini tetkik etti. Ayaklarının taban damarlarına dokundu. Atatürk hafifçe ayaklarını geriye çekti. Doktor çok müteessirdi. Tekrar kütüphaneye girdi. Her iki saatte bir ikaz ediyordum. O da gelip aynı ameliyeyi icra ediyordu. Saat 6.30. Son bir tecrübe yaptı. Ayak damarlarına dokunduğu zaman bu defa hiç ayağını oynatamadı. Doktor bu hali görünce çok üzüldü ve bana dönerek, hemen dışarıdaki doktorları çağırmamı ve başyaveri haberdar etmemi söyledi. Hemen telefonla etrafı haberdar ettim. Saat 9'a geliyordu. Doktorlar başucunda sağ ve sol taraflarda yer almışlardı. Bir ara büyük kahraman gözlerini açtı. Ben ayakucunda bu hali seyrediyordum. Keskin gözleri gözlerime bir projektör gibi çarptı. Kendi kendime tebessüm ettim. Gözlerin açılışı beni bir ümide kaptırmıştı. Atatürk iyileşti zannetmiştim. Maalesef bu dakika hıçkırıklar odayı kapladı. Hiçbir söz söylemeden Atam gözlerini tekrar kapadı. Meğer gözlerinin bu son açılış imiş."[14]

14 Latife Haranoslu, "Atatürk'ün Hasta Yatağında Geçirdiği Son Gece", Cumhuriyet, 19.12.1948.

İNSANLAR ATATÜRK'ÜN TEVECCÜHÜNÜ NASIL KAZANIRLAR VE NASIL KAYBEDERLERDİ?

Merhum amcam Fethi Türker'den dinlemiştim:

Atatürk sık sık yaptığı yurt gezilerinden birinde Adana'ya uğramış. Bütün Adana, civar kasaba ve köyler halkı büyük kurtarıcıları, biricik Ata'larını görmek için yollarda. Ata'yı karşılayanlar arasında Adana mebusu ve Ata'nın sevgisini kazanmış olan Ramazan Zade Kemal Bey de bulunmakta ve teşrifatı idare etmekte idi. Ata, çok sevdiği halkla yakından temas etmek ve dertlerini dinlemek üzere Çiftçi Kulübü'nü şereflendirmişti. Hoş beşten sonra mevzu memleket ve devlet işlerine ve halkın dertlerine intikal etti. O sırada karşılarında oturmakta olan mebus Ramazan Zade Kemal Bey, orada bulunanların arzu ve isteklerine tercüman olarak:

"Atam, hamdolsun yurttaşlarımızın hiçbir derdi yok. Yalnız son zamanda Talat Bey isminde bize bir defterdar geldi. Bu zatın sağı solu yok, pek merhametsizce hareket ediyor. Vergi borçları için en fakirinden en zenginine kadar herkesin malı haraç me-

zat satılmaktadır. Bu zatın biraz daha idareli hareket etmesi acaba mümkün değil mi?" Mavi gözler alev saçmakta.

"Bu zatı bir kere ben de görmek isterim." Beş on dakika sonra defterdar Talat Bey Ata'nın huzurunda. "Defterdar Bey, Adanalılar sizden şikayetçi. Neleri var neleri yoksa haraç mezat satıyormuşsunuz. Biraz daha idareli ve merhametli olmak lazım gelmez mi?"

"Büyük Atam, ben, kimsenin malını satmadım. Esasen böyle bir şey yapmaya ne kudretim, ne de salahiyetim var. Eğer satılan bir şey varsa devlete vergi borcunu ödemeyenlerin mallarıdır. Zaten bu satılanlar, var olduğu halde borçlarını ödemeyenlerin mallarıdır. Yok olandan bir şey almaya, onun bir şeyini satmaya esasen imkan da yoktur. Zatı devletiniz de takdir buyurursunuz ki, devlet makinesi vergi tahsilatıyla yürür. Ben de bir işçisi sıfatıyla devlet makinesinin yağını teminle meşgulüm. Satan ve sattıran varsa bu bendeniz değil, sadece kanundur. Bendeniz ancak bu kanun hükümlerini yerine getirmekten başka bir şey yapmadım; benim yerimde bir başka vatandaş olaydı, o da herhalde başka türlü hareket edemezdi."

"Defterdar Bey, sizi tebrik ederim. Yürüdüğünüz yol doğrudur ve mukaddestir. Memleket, sizin gibi özü sözü doğru ve vazife sever evlatlarıyla iftihar etsin. Ben de bu milletin bir ferdi sıfatıyla yolunuzun açık olmasına duacıyım."

Adana Çiftçi Kulübü'ndeki hasbıhal burada bitiyor.

Aradan epeyce bir zaman geçmiştir. Yeni mebus seçimi var. Bu seçimde, Ata'nın, partinin ve Adanalıların her hususta sevgi ve muhabbetlerini kazanmış; tahsil, enerji, yurt sevgisi bakımından başlı başına bir kıymet olan Ramazan Zade Kemal Bey milletvekili seçilemiyor. Aradan gene bir müddet geçmiştir. Merhum Fethi Okyar tarafından kurulan Serbest Fırka faaliyete geçiyor ve Adana'da oldukça taraftar da temin ediyor. Bu fırkanın kurucu-

ları, bu arada Kemal Bey'e de müracaat ederek partilerine girmesini rica ediyorlar. Ramazan Zade Kemal Bey, bu ricaları reddederek mensup olduğu Halk Partisi'nde kalıyor. Ve partisi için bütün enerji ve gayretiyle çalışıyor. Netice; biraz da Kemal Bey'in gayretiyle Halk Partisi Adana'da ekseriyet temin ediyor, sonra da bilindiği gibi Serbest Fırka kendi kendini feshediyor.

Aradan gene uzun bir zaman geçmiştir. Gene seçim var. CHP, milletvekili adaylarını tespit ederek partinin Genel Başkanı olan Atatürk'e takdim ediyor. Ata, listeyi incelerken soruyor: "Peki, Adana Belediye Reisi Turhan Cemil Bey'i listeye dahil etmişsiniz. Halbuki bu zat Adana Belediyesi'nde vazifesini hakkiyle yapmakta ve yurduna her hususta faydalı olmaktadır. Böyle işini kavramış ve tecrübe sahibi olmuş kıymetli bir elemanı mevkiinden ayırmakta ne gibi bir fayda umuyorsunuz? Yani mebus olursa yurda daha mı fazla hizmet edeceğine kanisiniz. Bırakın bu zat gene belediyede kalsın."

"Ata Hazretleri, müsaade ederseniz Turhan Cemil Bey'den açılacak Belediye Reisliği için de eski mebus ve partimizin kıymetli elemanlarından bulunan Ramazan Zade Kemal Bey'i namzet göstereceğiz."

"Anladım. Partimize büyük hizmetleri dokunan Kemal Bey'i faal durumda görmek istiyorsunuz. O halde Turhan Cemil Bey'i mebus listesinden çıkarınız ve yerine Kemal Bey'i koyunuz." buyurmuşlar. Kemal Bey BMM'ne yeniden mebus olarak seçilmiş. Nur içinde yatsın. Atamızın hafıza kuvvetini ve memleket işinde şakaya gelmediğini gösteren ne güzel bir örnek değil mi?"[15]

15 Ayten Türker, "İnsanlar Atatürk'ün Teveccühünü Nasıl Kazanırlar ve Nasıl Kaybederlerdi", Cumhuriyet, 12.12.1948.

MEN LEŞKEREM, SEN SERDARSEN

İran Şahı Rıza Pehlevi, Atatürk'ün misafiri. Ilık bir bahar günü mektep koridorlarında şimşek gibi bir haber yayıldı. Şimşek gibi diyorum, hakikaten hepimiz bir anda elektriklenmiştik. "Atatürk geliyor" İzmir Muallim Mektebi, kendi tarihi için önemli olan bu ziyarete kendini hazırlayadursun, biz bir alay çocuk, onu yakından görebilmek imkanının verdiği sevinçle sarhoşuz. İzciler, siviller pırıl pırıl... Vakit öğle, yemek zili boşuna çalıyor. Caddeden, 40 basamağın ucundaki cümle kapısına kadar bütün merdiveni dolduruyoruz. Ben, tam kapı ağzında nöbetteyim. Ta uzaklardan kopup gelen "Yaşa!"larla alkışlar, yüreklerimizi ağzımıza getiriyor. İşte karşıdalar... Hazır ol vaziyette heyecandan donmuş birer heykeliz sanki. Yalnız, yaşadığımızı hissettiren kalbimiz ve onunla birlikte yürüyen nazarlarımızda hareket var. Tam yanı başımda, kapıdan bir adam gerileyerek o cihan şümul nezaketi ile misafirine yol gösteriyor: "Buyurun." Merdivenleri mütebessim çıkan İran Şehinşahı Rıza Şah Pehlevi birden ciddileşerek sağ elini yukarı kaldırdı ve: "Yok, dedi, Men leşkerem, sen serdarsen." Atatürk, çaresiz önden yürüdü.[16]

16 Murtaza Murtazaoğlu, "Men Leşkerem, Sen Serdarsen", Cumhuriyet, 12.12.1948.

ATATÜRK'ÜN HATAY İŞİNDE BLÖF YAPMADIĞI ANLAŞILINCA...

Babam anlattı:

Aralık ayının soğuk bir gecesinde Park Oteli'ne çağırıldım. Büyük bir sofrada Ata oturuyordu. Maiyetinde de birkaç kişi vardı. Çok sinirli ve sıkıntılı olduğu halinden belli idi. Konuşmalardan mevzuun Hatay meselesi olduğunu anladım. Ata, garsonlara: "Bize içeride bir masa hazırlayın" dedi. Beraberce geçtik. Bana, içini dökmek istediğinin farkında idim. Bir iki kadeh içtikten sonra, denize nazır balkona çıktı. O derece asabi ve hararetli idi ki, adeta soğuk havaya ateş püskürüyor ve onu ısıtıyor, denebilirdi. Derin bir nefes alarak bir: "Oh" çekti. Soğuk poyraz rüzgarının, sıcak vücuduna dokunacağını söyleyerek içeriye girmesini rica ettim. Girdi ve derhal telefona gidip başyaverine bir telefon muhaveresinin neticesini sordu. Bir ara, bana döndü ve:

"Ben," dedi, "şu Reisi Cumhurluğu bıraksam da bir çetenin başına geçsem, ancak o zaman bu Hatay meselesi hallolunur."

Gayriihtiyari gülümsedim. Kızar gibi oldu:

"Evet ama," dedim, "bütün Türkiye'yi kurtaran bir çetenin reisliğini yaptınız, Hatay'a gidecek bir çetenin başı ancak bir teğmen olabilir. Bu sefer o gülümsedi:

"Öyle ise bana böyle bir teğmen bul, bakalım."

O esnada gözlerimiz, şirin tebessümüyle ve iri cüssesiyle kapıda görünen Yunus Nadi'ye takıldı. Ata, aradığı teğmeni bulmuş gibi, büyük bir samimiyetle elini Yunus Nadi'ye uzattı:

"Gel bakalım Yunus Nadi Bey" dedi. Sonra da elini onun omzuna koyarak: "Sen ne dersin, bu işe?" sualini sordu.

"Ne işi Paşam?"

"Ne işi olacak? Hatay işi." Yunus Nadi, gözlerini Ata'nın gözlerinin içine dikti ve ruhunu okuyormuş gibi:

"Sizin bu işte blöf yapmadığınıza inandıkları gün Hatay anavatana kavuşacaktır."

Bu beklenmedik samimi cevap karşısında Ata'nın yüzü tunçlaştı. Aradığı teğmeni bulduğuna büsbütün iman etti: "Aferin Yunus Nadi Bey," dedi, "seni bu doğru sözlülüğün için severim. Bu Hatay işinde de öyle oldu. Otur da şimdi birer kadeh içelim." Oturdular. Aldığı cevaptan Ata'nın neşesi yerine gelmişti. Bir ara, yaverlerden birini çağırdılar ve: "Hemen, dediler, tren hazırlansın, Eskişehir'e gidiyoruz." Biraz sonra da komutan ile teğmeni, tarihî kararın verileceği yola koyuldular."[17]

17 Tank Altay, "Atatürk'ün Hatay İşinde Blöf Yapmadığı Anlaşılınca...", Cumhuriyet, 6.12.1948.

ATATÜRK'ÜN
MİMARLIK HAKKINDAKİ FİKRİ

1933 yılı Ocak ayının 21. günü. Kütahya, Tuğla Kiremit fabrikasının (şimdiki Sümerbank Seramik fabrikası) kuruluşunun 7. yıldönümüydü. Sanayileşen Türkiye'nin bu ilk toprak sanayi teşebbüsünü yerinde görmek arzusunda olduğunu, fabrikanın kurucularından bulunan ve Ata'nın çok eski arkadaşı olan Nuri Conker'e söylediğini biliyorduk. Ege mıntıkasındaki seyahatlerinden dönüşlerinde fabrikayı görecekleri haberini almıştık. Balıkesir istikametinden gelen özel trenin yaklaştığını; fabrikaya toprak taşıyan dekovil hattımızdaki küçük lokomotifin keskin düdüklerinden anlıyorduk. Mahşeri bir halk kütlesi istasyonu doldurmuştu.

Atatürk, istasyonda kısa bir selamlaşmadan sonra doğruca fabrikayı şereflendirdi. O gün fabrika içindeki ikamet yerimde tarihin en büyük adamını misafir etmek şerefine nail olmuştum. Yanlarında Korgeneral Ali Hikmet (merhum), Ali Çetinkaya (Eski Münakalat Bakanı), Nuri Conker (merhum), Ali Kılıç ve o zamanki Balıkesir Valisi bulunduğu halde hasbıhaller yapıyordu.

Kendilerine hizmet vazifesini üzerine alan Arif İsfendiyar'ın (halen Bayındırlık Bakanlığı Demiryolları İnşaat Fen Heyeti Baş Ressamı) vazifesini sordu. Mimari ressam olduğunu söyledim. Büyük Ata: "O halde bu arkadaş mimarlıktan da anlar, çağırınız da biraz konuşalım" dedi. Atatürk'le Arif İsfendiyar karşı karşıya oturdular:

"Sizin mimari ressam olduğunuzu fabrika müdüründen öğrendim. Mimarlığı da bilmeniz lazım gelir. Bana mimarlığı tarif eder misiniz?" diye bir sual tevcih etti. Arif İsfendiyar da herkesçe bilinen çerçeve içinde tarifler yapmağa başladı. Büyük Ata, bu tariflerin tatmin edici olmadığını iddia ediyordu. Nihayet orada bulunanların hepsine birden hitapla:

"Bakınız," dedi. "Bence mimarlık ne demektir? Size anlatayım. Mimarlık topluca beş hissin ifadesidir. Bina, görmeli, görünmeli, göz hissi tatmin edilmelidir. Bina, dışarıdaki sesleri duymamalı, içindeki sesleri de duyurmamalıdır. Kulak hissi tatmin edilmelidir. Bina, kokuları almamalı, içinde koku veren yerlerin kokularını da içine ve dışına yaymamalıdır. Burun hissi tatmin edilmelidir. Bina, sert ve keskin köşelerden ari olmalı, ellerin rahatı düşünülmeli. Temas hissi tatmin edilmelidir. Tat hissi ise bunların tamamını görmekle temin edilmiş olur."

Atatürk bu münasebetle Çankaya'da o zaman yeni yapılmış olan köşkünde binanın mimarı Holzmeister tarafından düşünülmemiş bazı misaller vererek teknik tenkitler yaptı. Kendisine göre mimarlığın tarifini de yapmış oldu.[18]

18 Hamdi Yener, "Atatürk'ün, Mimarlık Hakkındaki Fikri", Cumhuriyet, 6.12.1948.

ATA'NIN EN BÜYÜK ARZUSU

1937 senesinde Ankara Hukuk Fakültesi'nde talebe iken, tanıdığım bir ailenin misafiri olarak Halkevi'nde Bursalılar gecesinde bulunmuştum. Davetliler aşağıdaki salonu hıncahınç doldurmuş, avizelerin billurlarından süzülen pırıltılar, muhtelif yeşil renklerle süslenmiş mermer sütunlardan, güzel ve dinç çehrelere, yüzlerden gözlere, gözlerden gönüllere aksederek ortalığı nurlara gark olmuş periler diyarına benzetiyordu. Bütün gece toplantılarında olduğu gibi; yiyor, içiyor, dans ediyor ve eğleniyorduk. Saat tam birde Ata da geldi. Yanında Şükrü Kaya Bey, Afet Hanım, yaveri ve daha birkaç kişi vardı. Habersiz olarak bu ani gelişten duyulan takdirle sevinçten doğan alkış tufanı Halkevi'nin taş duvarlarına iz bırakacak kadar kuvvetli idi. Destanların sembolü olan vakur, asil, yüksek ruhlu, bilgili ve cesur kahramanların üstün numunesi eşsiz Ata, nevi şahsına münhasır, korku, hürmet, sevgi yaratan haliyle:

"Sevincimiz ebedi ve müşterek olsun arkadaşlar" diyerek hepimizi selamladıktan sonra büfeye gitti... Kendilerine tahsis edilen koltuğa oturduğu vakit etrafa göz gezdirdi. Çıt yok. Cazı harekete getirdiği halde kimse dansa kalkmıyordu. Tebessüm ederek:

"Ben bu güzel gecenin programını bozmak istemem, her şeyi benden mi beklemeniz lazım? İstikbali ellerinde tutacak birçok genç görüyorum, sizler daha müteşebbis olmalısınız, haydi durmayın." diyerek hazır bulunanları teşvik ediyor, bazı çiftleri kendisi seçiyordu.

Danstan milli havalara, oyunlara geçildi. Ayakta dahi duracak yer kalmamış, herkes bir adım daha Ata'ya yakın olmaya çalışıyordu. Eğlence unutulmuştu, kalplerdeki sevgi, gözlerden süzülerek Ata'ya akıyor, Ata'nın altın saçlarını, ipnotize eden tatlı sert bakışlarını okşuyordu. Hepimiz Türk olmanın, böyle bir Ata'ya sahip bulunmanın verdiği gururla duyulan neşenin, sevincin, uzun, çok uzun sürmesini, günlük gailelerle her zaman ele geçmeyecek bu ruh ferahlığının, heyecanın devamını istiyorduk. Bu arzuda; riyanın, yaranmanın yüz kızartıcılığı yoktu. Çehrelerdeki renk sevgi ve saygıdan doğma gül pembe renkti. Benim gibi haddini aşmamak için gerilerde kalmış olanlar, Ata'nın yanındakilerle neler konuştuğunu pek duyamadığımız için; kendi aramızda çok yavaş konuşuyor, Ata'nın rahatsızlığından dolayı dans etmediğinden, fizyonomisindeki, varlığındaki başkalıktan, Behçet Kemal Çağlar'ın çok güzel şiir okumuş olduğundan bahsediyorduk... Bir ara Ata'nın gür sesi duyuldu:

"Arkadaşlar, en büyük arzumun ne olduğunu ve harp hatıralarımdan bahsetmemi istiyorlar. Ben ne isterdim biliyor musunuz? Bugünkü sınırlarımız içinde seksen milyon nüfusa yükselmiş Türk bütünlüğü arasında, iktisat, ticaret ve kültürümüzde hamleler yaparak medeniyet sahasında üstünlükler kazanmış olarak sizlere omuz omuza caddelerde dolaşmak, selamlaşmak, birimizin hepimiz için, hepimizin birimiz için çalıştığını görmek. Ben sizdenim, siz de bendensiniz ama daima beraber bulunmamıza muhtelif işler ve engeller mani oluyor."

Saat sabahın ikisi olmuştu. Ata, gene konuşuyordu:

"Ayrılmadan evvel cephe hatıralarımdan birini size nakledeyim. İkinci İnönü Harbi'nden sonra idi, her iki taraf kuvvetlerini tensik ve yeni cepheyi tanzim etmek işine girişmişlerdi. Harp sahasına zahiri bir durgunluk arız olmuştu. Meclisteki solcular, zaferin kazanılmasında şüpheye düşmüşler, taarruzun ne zaman yapılacağını soruyorlardı. Tekrar cepheye döndüm. Gözetleme mevziinden umumi vaziyeti tetkik ediyordum. Sabahın erken saati idi ve hava çok soğuktu. Bulunduğum yerin aşağısında terk edilmiş bir topçu mevziini bekleyen nöbetçinin ceketinin sağ kolu yırtık ve gömleğinin dışarı çıkmış, rüzgarın tesiriyle pır pır uçtuğunu gördüm. Yanıma çağırtarak: 'Üşümüyor musun?' diye sorunca yüzüme hayretle bakarak: 'Düşman karşısında bekleyen üşür mü, Paşam?' cevabını verdi.

Milletimizin kudretine, imanına bir daha inanarak Meclis'e çektiğim telgrafta şu cümle vardı: 'Zafer, mutlak bizimdir.' Şimdi Akdeniz kıyılarında şarkısını hep beraber söyleyelim. Çanakkale'nin bu şarkısını, Samsun'dan Sivas'a gelirken birinci kongrenin verdiği ümit ve sevinçle ilk defa otomobilde söylemiştim."[19]

19 Şaban Demircan, "Ata'nın En Büyük Arzusu", Cumhuriyet, 28.11.1948.

ATATÜRK'ÜN MERHUM ŞAH PEHLEVİ'YE KARŞI GÖSTERDİĞİ İNCELİK

İran Şahı'nın Türkiye'yi ziyareti sıralarında Atatürk, Şah ve diğer bazı zevat akşam yemeğindeler. Şah müstesna, bütün davetliler içmektedirler. Masasında bulunan herkesin içip eğlenmesini arzu eden Atatürk, Şah'a içmesi için ısrar ediyor. Fakat kıymetli misafiri, affedilmesini dileyip, tekrar reddediyor. Atatürk, belki de hayatında ilk defa, istediği şeyi yerine getirememiş olmanın sıkıntısı içindedir. Öyle bir müddet oturuyorlar. Şahın düşünceli bir tavır takınması üzerine Atatürk, ona:

"Üzüldüğünüz bir şey mi var?"

Şah: "Asla" diye cevap veriyor. "Çok iyi vakit geçiriyorum. Dalgınlığımın sebebi oğlumu hatırlamış olmam. Kendisi Fransa'da tahsildedir. Çoktandır görüşemedik."

Atatürk derhal yaverini çağırıyor. İkisi arasında esrarlı bir görüşme. Yaver: "Emredersiniz, Paşam" deyip uzaklaşıyor. Birkaç dakika sonra yaver geri dönüyor: "Hazırdır, Paşam."

Atatürk misafirine hitap ediyor:

"Oğlunuz telefonda sizi bekliyor Şah Hazretleri."

Şah, Ata'nın bu inceliği karşısında ne yapacağını şaşırmıştır. Oğluyla görüştükten sonra tekrar masadaki yerini alıyor ve samimi bir heyecan içinde doldurulan kadehini kaldırıyor:

"Şunu bir kere evlendiğim zaman içmiştim. Şimdi bir de sizin şerefinize içiyorum."[20]

20 Zeyyat Selimoğlu, "Atatürk'ün Merhum Şah Pehlevi'ye Karşı Gösterdiği İncelik", Cumhuriyet, 28.11.1948.

ATATÜRK, ZORA DAYANANI ÇOK SEVERDİ

Sene 1938. Ankara'da Çankaya Köşkü'nde yemek salonunda Atatürk, sofrada oturmuş, etrafında da 25 kişi kadar misafir yer almıştı. Atatürk anlatıyor, onlar da dinliyorlardı. Bu sırada karşılarında duran taş tahtaya birkaç milletvekilini kaldırarak meseleler hallettirdi ve radyonun fazla gürültü ettiğini hissedince gözlerini bana dikerek radyoyu işaret etti. Koşar adımla giderek radyoyu kıstım. Bir bakışından her şeyi anlamak icap ederdi, kabiliyetsiz adamlara çok kızardı. Yanına geldiğim zaman;

"Sen tulumbacılık yaptın mı?" dedi.

"Hayır, Paşam" dedim.

"İyi koşuyorsun, güreş bilir misin?" diye sordu.

"Evet, Paşam" dedim. Halbuki mektep hayatımda dahi bir spora çalışmamıştım. Fakat Atatürk'ün sorduğu suale "bilmem, yapamam, anlamam" demek kadar kötü bir şey yoktu. Bu huyunu bildiğimden evet demiştim. Hemen emir verdi. Muhafız alayından üç er geldi. Biz de üç arkadaştık. Fakat gelen erler her bakımdan bizlerden üstündü. Biz üç arkadaş belden yukarı çıplak olarak soyunmuştuk. Erler de soyunmuş, Atatürk'ün karşısında

bekliyorlardı. Bunların her biri yüz kilo sıkletinde, yaylada büyümüş aslan Mehmetçiklerdi. Biz ise 60 ile 65 kilo arasında sıklet sahibi idik. İçimizde en mukavimi Rıza idi. Ata'nın emriyle Tokatlı Ali isminde birini kendime eş aldım. Diğerleri de birer çift olarak ortaya çıktılar. Çocukluğumda birkaç defa pehlivan güreşi seyretmiştim. Gördüklerimi aynen tatbik ediyordum. Hasmım ise memleketinde bu işe hizmet etmiş yaman bir pehlivandı. Evvela meydanda birkaç defa döndük. Sonra da el enseye başladık. Karşımdakini sıkı görünce kulağına yavaşça:

"Kardeşim Ali, Atatürk zora dayananı sever ve tecrübe eder, nasıl olsa sen galipsin, beni idare et." dedim. Maalesef şu cevapla karşılaştım:

"Ben anlamam hemşerim."

Eyvah, bu adam benim turşumu çıkaracak. Nitekim de öyle oldu. Eli ensemde, müthiş sıkıyor, canımı yakıyordu. Ne söyledimse kâr etmiyordu. Bir ara beni şiddetle yere çekti. Tam manasıyla kündeye almıştı. Bütün ağırlığı ve kuvvetli kollarıyla beni eziyordu. Kendimi güç zapt ediyordum. Kollarım, yerdeki halıya sürüldükçe dirseklerimden kan sızıyordu. Böylece dakikalar geçti. Ben de bütün zora ve tazyike rağmen dayanıyordum. Kan yüzüme hücum etmişti. Neredeyse bayılacaktım. Birden butlarımı pençeleriyle sardı, var kuvvetiyle çekti. Bu sırada gülünç bir hadise oldu. Pantolonumun bütün dikişleri sökülmüştü. Beyaz külotum gözüküyordu. Atatürk gözlerini güreşen üç çift üzerinde durmadan gezdirdiği için başka tarafa dalmış, beni unutmuştu. Artık tıkanacak hale gelmiştim. İmdadıma Bayan Gökçen yetişti. Bayan Gökçen, Atatürk'ü ikaz ederek:

"Paşam, Şevket'in haline bak, onu öldürecekler." demesi üzerine Atam bize dönerek ve elini masaya vurarak tamam işaretini

verdi. Yoksa Ali, beni pestile çevirecekti. Ben, yerden kalkmaya davranırken Büyük Ata yanıma geldi. Elimi sıkarak;

"Aferin Şevket," dedi, "hasmını yenemedin ama ona epey dayandın."[21]

21 Şevket Özengin, "Ata Zora Dayananı Çok Severdi", Cumhuriyet, 28.11.1948.

ATATÜRK'TEKİ TABİATA KARŞI HAYRANLIK DUYGUSU

Merhum babam anlatmıştı:

Atatürk, milletimizin ve bütün dünyanın takdirle yad ettiği ve saygı gösterdiği birçok ileri meziyetlere sahipti. Bu arada ondaki tabiat sevgisine ve Türk kadınına olan hayranlık ve güven duygularına ben bizzat şahit oldum.

1936 senesi Ağustos'unun 6. günü. Ertuğrul yatıyla gurub vakti beraberinde yaveri ve bir kıta müfreze olduğu halde Armutlu'yu ziyarete gelmişti. Ne şekilde karşılandığını izah edemem. Ben, bulunduğum hiçbir yerde böyle bir bayram neşesi görmemiştim. Bunda apayrı bir hususiyet vardı. Kadınlar bile karınca gibi kaynaşıyor ve erkekleri gölgede bırakıyorlardı. Yollara, halılar, kilimler, seccadeler serilmişti, saksılar dizilmişti. Üç dört neslin sünnetinde ve düğününde kullanılan çevreler binmiş olduğu landona yağdırılıyordu. Bir hayli yol almıştık. Ata, yanıma gelerek landonun idaresini eline aldı ve yüksek sesle şunları söyledi:

"Ben size her zaman derdim ki, Türk kadını dünyada eşsiz bir yaratılıştadır. Zeki, atılgan, cesur ve fedakardır. Bu, harpte de sulhta da aynıdır, değişmez. Kazandığımız zaferlerin yarısı onlara aittir."

Bir gün sonra gurub vakti, otelin bütün ovaya, denize, Mudanya ve Bursa dağlarına hakim balkonunda huzura kabul edildim. Ata, çok şen ve mültefitti. Manzaranın letafeti, güzel yüzüne bütün ihtişamıyla aksetmiş, sesinde çok tatlı bir ahenk yaratmıştı. Mütemadiyen konuşuyordu. Söylediklerinden bilhassa şunları hiç unutmam:

"Yurdumuzun dört bucağı işte böyle, inci gibidir, katışıksız ve tabiattan gelme halis güzeldir. Bu, ondaki servetlerin dışa aksetmiş yüzüdür. Ama Armutlu'da daha başka bir güzellik var."

Gece, iyiden iyiye bastırmıştı. Ana derenin şırıltısından başka bir şey işitilmiyordu. Her şey susmuştu. Ata, ani olarak bu sessizliği yırttı ve adeta haykırarak:

"Beyler, bu narin belde gecenin zulmetinde kör kalmamalıdır, ışığı bol olmalıdır. İcabı düşünülmüştür. En kısa zamanda yerine getirilecektir." dedi.

İşte köyümüzün elektriği, tabiatın saf güzelliği karşısında Ata'nın bağrından fışkıran heyecandan bize kalan kıymetli bir yadigardır. Yattığı yer nur olsun."[22]

22 Mehmet Tuğrul Baykut, "Atatürk'teki Tabiata Karşı Hayranlık Duygusu"; Cumhuriyet, 26.11.1948.

ATATÜRK VE GÜLSÜM ABLA

Bu hatırayı bizzat gören ortaokul müdürü Bay Adnan Demirtaş'tan dinledim:

Rahmetli Atatürk 1926 yılında yanlarında Mareşal Fevzi Çakmak, Fahrettin Altay, diğer generaller ve milletvekilleri olduğu halde Kütahya'yı şereflendirmişlerdi. Kütahyalılar aziz misafirlerine Belediye salonunda bir ziyafet vermişlerdi. Biz de okuldan yeni çıkmış genç öğretmenlerdik. Sofrada servis işiyle ödevlendirilmiştik. Bir aralık Fahrettin Altay, Atatürk'ün kulağına bir şeyler söyledi. Ata'nın yüzü gülümseyerek kızardı. Biraz sonra yaveri ile Belediye Reisi'ni çağırarak bizim işitemeyeceğimiz kadar yavaş bir sesle bir şeyler söylediler. Bu konuşmayı müteakip yaverle Belediye Reisi Kethüdaoğlu Ali ziyafet salonunu terk ettiler.

Aradan çok geçmeden yaverleriyle Belediye Reisi'nin arasında ihtiyar ama çok ihtiyar bir kadın içeri girdi. Kadının salona girmesiyle rahmetli Atatürk derhal ayağa kalktılar. Ata'nın kalkışıyla bütün salondakiler de ayağa kalkmışlardı. Kadın bu kalabalık ve tezahürat karşısında korktu ve çekindi. Geri dönmek istedi. Yaver, ihtiyar kadının kulağına bir şeyler söyledi. O zaman

kadıncağız ürkek adımlarla Ata'ya doğru yürüdü. Atatürk, hemen ihtiyar kadının elini tutarak büyük bir saygı ile öptü. Yanına oturttu. Masa üzerinden meyve alarak kendi elleriyle misafirine ikram etti. Ona iltifatlarda bulundu. Kadıncağızın gözleri yaşarmış, Ata'yı hayranlıkla süzüyordu. Kısa kısa cümlelerle yavaş yavaş konuştular. Kadın biraz oturduktan sonra gitti. Kadının gitmesiyle beraber Atatürk, orada bulunanlara yüksek sesle:

"Demin gelen Gülsüm Abla milli bir kahramandır. Büyük bir fedakardır. Size onun kahramanlığını anlatacağım" buyurdular:

"Büyük zafer sıralarında Alayunt civarında kaçan düşmanın hattı ricatini kesmek üzere bir süvari kuvvetimiz akın etmişti. Bu akından bir buçuk saat sonra ricat etmekte olan diğer bir düşman fırkasına yakın bir kuvvet aynı istikametten kaçmakta idiler. Bunlar kaçarken tarlasında çalışmakta olan Gülsüm Abla'ya rastlıyorlar. Onu tarlasından alarak kumandanlarının yanına götürüyorlar. Tercüman vasıtasıyla süvari kuvvetlerimizin ne tarafa gittiğini soruyorlar. Gülsüm Abla bilmediğini söylüyor. Zorluyorlar. Gülsüm Abla'da hiçbir cevap yok. Bunun üzerine bir adam çağırarak ilk defa sağ elinin başparmağının tırnağını söküyorlar. Ve tazyik ediyorlar. 'Söyle, nereye gittiler.' O zaman Gülsüm Abla kaçmakta olan düşman kuvvetlerine bizim toplu kuvvetlerimizin bulunduğu istikameti gösteriyor. Oraya giderlerse kurtulacaklarını söylüyor.

Bunun doğru olup olmadığını iyi anlamak için diğer tırnaklarını teker teker söküyorlar. Gülsüm Abla, mütemadiyen aynı şeyi söylüyor. Doğru söylediğine kanaat getirerek gidiyorlar. Efendiler, bu kahraman Türk anası gösterdiği istikamette düşman kuvvetlerini kucağımıza bilerek atmak suretiyle tamamıyla imha ettirmiştir. Bu kahraman kadının elini öpmek benim için bir şereftir."[23]

23 Nihat Özbilen, "Atatürk ve Gülsüm Abla", Cumhuriyet, 26.11.1948.

ATATÜRK VE GENERAL TRİKOPİS (I)

İstiklal Savaşı'nın son ayları. Küçük bir Bulgar kasabasındayız. Dilimizi yüksek sesle konuşmaktan, derdimizi doya doya dökmekten mahrumuz. Hırsız gibi buluşuyor, dilsiz gibi konuşuyoruz. Biricik dert ortağımız gazeteler. Sabahın tez olmasını yalnız gazeteye kavuşmak için istiyoruz. Yoksa yabancı renkleri örten, yabancı sesleri eriten geceler yurttan uzak olanlar için yegane teselli kaynağıdırlar. Her sabah gazeteciye koşarken içimde bir anda binbir ihtimalin ışıkları yanıp sönüyor.

Bir gün her zamandan daha erken uyandım. Çocuk gönlümde yeni uçmaya alışan yavru bir kuşun kanat çırpışı var. Gazeteye korka korka elimi uzatıyorum. Tanrım ne büyüksün. İlk sahifede Mustafa Kemal'in bir fotoğrafı ve bir telgraf.

"Madam Trikopis'e,

Hiç endişe etmeyiniz. Zevciniz yanımdadır.

Mustafa Kemal."

Yunan Başkumandanı'nın esaretini haber veren bu telgraf yurdumun hürriyetini müjdeliyordu. Evde doya doya ağlaştık. Bu yaşları döken gözlerde geleceğin ışıklı günleri dalgalanıyordu.

Ulu Tanrı, Ata'mı birkaç defa görmeyi nasip etti fakat gözlerimi yumdukça onu hep bu telgrafın üstündeki kalpaklı fotoğrafı ile hatırlıyorum.[24]

24 Sıtkı Özçer, "Atatürk ve General Trikopis I", Cumhuriyet, 22.11.1948.

ATATÜRK VE GENERAL TRİKOPİS (II)

Atatürk'e ait bu fıkrayı İstiklal Savaşı'na bilfiil iştirak etmiş olan emekli komşumuzdan dinledim:

"Batı cephesinde harp ediyordum. Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nden sonra, Yunanlılar gerilemeğe aynı zamanda gelip teslim olmağa başlamışlardı. Büyük Ata orduyu Dumlupınar'dan idare ediyordu. Kuvvetlerimiz, çok az olduğu için muhtelif taburlar halinde birçok bölgelere dağılmışlardı. İşte o sıralar bizim istihkam taburumuzu da Arslanlar köyüne göndermişlerdi. Düşmana en yakın biz olduğumuz halde silah olarak elimizde zaten kendi araçlarımız olan kazma ve küreklerimizden başka bir şey yoktu.

Yunan ordusuna General Trikopis kumanda ediyordu. Kuvvetlerimiz az olmakla beraber hemen hemen günde birkaç düşman kıtasını esir alıyor ve posta arabalarını çeviriyorduk. Postalardan birinin evrakı içinde General Trikopis'in orgeneralliğe terfiini bildiren emri de ele geçirmiştik. Bir sabah, bir boru sesi ile uyandık. Bu bir teslim olma işareti idi. Nitekim kısa bir zaman sonra uzaktan bir düşman elçi subayının geldiğini gördük. Kendilerini teslim almamızı bildiriyorlardı. Biz istihkam taburu ef-

radı, komutanları Trikopis'in emrinde bekleyen düşman kıtasını esir aldık. Bu haber Ata'ya bildirildi. Trikopis'i Ata'ya götürmek icap ediyordu. Bunun için biz Dumlupınar'a gittik. Ata çadırında ordunun ileri gelen komutanları ile beraberdi. Geldiğimizi duyunca çadırından dışarı çıktı. Sanki o bir esir düşman komutanı değil de bir arkadaşını karşılamaya çıkmış gibiydi. Güler yüzle Trikopis'in elini sıktı ve onu çadırına alarak yorgunluğunu çıkartması için bir kahve içirttikten sonra Konya'ya göndermek üzere yola çıkarttı. Giderken de orgeneralliğe terfiini bildiren emrini kendisine vermeyi unutmadı."[25]

25 Ayten Kuttaş, "Atatürk ve General Trikopis II", Cumhuriyet, 22.11.1948.

LEBLEBİ...

Güzel bir yaz akşamı idi. Arkadaşımla beraber Sarıyer'deki Canlıbalık Lokantası'na gitmiştik. Gece geç vakte kadar orada kaldık ve eğlendik. Saat ikiye doğru gazinonun büfesi kapandı. Caz da dağılıp gitti. Bahçede hemen hemen kimse kalmamıştı. Masalarda tek tük şahıslara ve bazı çiftlere rastlanabiliyordu. Deniz çok güzel, durgun ve sakindi. Mehtabın en kuvvetli bir zamanına rastlayan bu gece pek nefis ve emsalsizdi. Karşı sahilleri yalayarak denize doğru uzanan ay ışığı adeta gümüş bir çarşafa bürünmüş gibi sessiz ve sakin Boğaz'ın üzerinde dağılıp gidiyordu. Ara sıra geçen balıkçı sandalları bu perdeyi yarmağa çalışıyordu. Vakit bir hayli ilerlemişti. Artık gecenin durgunluğu da oradakilerin üzerine çökmeğe başlamıştı. Bir aralık bahçenin önünde bir kaynaşma oldu. Birdenbire şaşırdık. Ne olduğunu da anlayamadık. Fakat pek az bir zaman sonra Ata buraya geliyor fısıltıları duyulmağa başladı. Yorgun argın pinekleyen bizlerin içerisinde birdenbire bir neşe, bir heyecan belirdi. Herkes adeta yerinde duramıyor, O Büyük Adam'ın bir an evvel oraya gelmesini sabırsızlıkla bekliyordu.

"Atatürk!.. İşte geliyor!" Hafif bir alkış sesi Boğaz'ın ıssız ve sakin ufuklarına çarparak dağıldı. Atatürk laalettayin bir masaya oturmuştu. Halinden çok neşeli ve keyifli olduğu anlaşılıyordu. Oturur oturmaz keskin bakışları ile denizler kadar mavi gözleri ile şöyle bir etrafı süzdükten sonra ayakta duran on beş yaşlarında genç bir çocuğu çağırdı:

"Oğlum sen burada ne iş yaparsın?"

"Efendim, ben buranın elektrik tamircisiyim."

"Peki, öyle ise şimdi bana meze getir."

"Peki efendim" dedi ve yanından ayrıldı.

Çocuk o anda Atatürk'ün ne demek istediğini acaba anlamış mıydı? Hepimiz çocuğun nereye gittiğini ve ne yapacağını hayretle düşünüyorduk. Büfe de kapalı olduğuna göre acaba netice ne olacaktı? Heyecanla bu sahnenin sonunu bekliyorduk. Yarım saat geçmedi. Çocuk, elinde yarım kiloluk bir kese kağıdı ile koşa koşa Atatürk'e doğru ilerledi. Sevinçten titreyen elleri ile masanın üzerinde bulunan boş bir tabağa bir şeyler boşalttı. Bunlar leblebi idi. Ata, adeta oyuncak bulmuş bir çocuk gibi sevinmişti. Tabağı iki eli arasma alarak, şöyle bir leblebilere baktı... Baktı... Ve gülümsedi:

"Peki, oğlum," dedi, "bu gecenin geç vaktinde bu leblebileri nereden buldun? Sonra ben sana meze getir deyince, leblebi getirmeği nereden akıl ettin?"

Çocuk cevap verdi:

"Efendim, hemen leblebiciye gittim. Dükkanı kapalı idi. Evine koşarak uyandırdım ve dükkanından bu leblebileri aldım. Mezeye gelince: Biz küçük iken babam kardeşlerime sık sık leblebi alırdı çünkü leblebiyi çok severdik. Her alışında babam şu sözleri söylerdi: 'Çocuklar bu leblebiyi büyük Ata'nız da çok sever. Ne zaman bunu yerseniz, ona dua edin.' derdi. İşte bu söz bende unutulmaz bir iz bırakmıştı."

Ata, pek memnun ve sevinçli idi. Çocuğa bir hayli iltifat ettikten sonra yanında bulunan zatlardan birine emir vererek onu bahşişle mükafatlandırdı. Şimdi ben de ne zaman leblebi yesem veya görsem, mutlaka Ata'mı hatırlar... Hatırlarım. Nur içinde yatsın.[26]

26 L. Özgüç, "Leblebi...", Cumhuriyet, 22.11.1948.

SİVRİL KIVRILLAR, KIVRIL VE SİVRİLLER

1926 senesinde idi. Rahmetli Atatürk Bursa'yı şereflendirmişlerdi. O gün Belediye salonlarında akşam yemeği veriliyordu. Ata'nın yanlarında o zamanın Belediye Reisi Yağcı Cemal Bey, Parti Müfettişi Kocaeli mebusu Kemal Bey ve Vali bulunuyorlardı. Büyük salon birçok davetliler, esnaf ve ticaret mümessilleri ile dolu idi. Birçok bahisler üzerinde Atatürk'ün nurlu ve aydın fikirlerinden faydalanıyorduk.

O sıralarda arabacılar kahyası kalktı, bir nutuk verdi ve Ata'ya minnet ve şükranlarını belirtti. Ata da onu müşfik ve nüvazişkar sözlerle cevaplandırdı. Salon derin bir samimiyet havası içinde idi. Yemekler sona eriyor, bu tatlı dakikalar tükenmek üzere bulunuyordu. Kahya tekrar coşmuş olmalı ki, gene ayağa kalktı, bir nutuk daha vermek hevesine kapıldı. Yandan ve arkadan buna mani olmağa çalışıyorlar, kahya ise tiz perdeden: "Atam değil mi, elbet söylerim." diye bağırıyordu. Büyük Ata bu sahneyi göz ucuyla takip ediyor, alakadar olmuyormuş gibi yanındakilerle konuşuyordu.

O sırada orada bulunan bir mebus kahyayı dışarı çıkarmağa çalıştı. Bu durumu da takip eden Atatürk, kahyanın bu sefer per-

deyi değiştirdiğini, kendisini dışarı çıkarmak isteyene: "Ali Bey ağabeyciğim, söylemem, işte oldu bir defa" diye pes perdeden yalvardığını görünce mavi gözlerinin rengi hemen değişti, o ana kadar kaybolmayan neşesi birden söndü. Beyaz siması kızıllaştı, sarı kirpikler kumrallaştı ve bu yalvaran adama döndü, baktı. İğrenç bir levha seyrediyormuş gibi dudaklarını büktü: "Sefil" diye mırıldandı. Seyrek saçlarını elleriyle düzelterek salona döndü ve müstesna anlardaki gürleşen sesiyle:

"Arkadaşlar," dedi, "insanları ruhi heyecan itibariyle ikiye ayırabiliriz: Birincisi sivril kıvrıllar, ikincisi ise kıvrıl sivriller. Sivril kıvrıllar, hayatlarında hep yüksekten atanlar, her şeyde kavga ve şamata çıkarmak isteyenler ve kendilerinde olmayan haslet ve meziyetler varmış gibi göstermek arzusuna kapılanlardır. Bunlar, atak, şamatacı ve ukala kimselerdir. Bu gibiler ufak bir maniaya rastladılar mı hemen kıvrılıp otururlar, bir kuzu gibi sakin ve sakit olurlar. Bunlarda izzetinefis, nefse itimat ve cemiyete saygı hisleri yoktur. Kıvrıl sivriler ise, hayatlarında kıvrılmış, sessiz ve sedasız yaşayan insanlardır. Tahammülün, sebatın birer timsali mücessemidirler, sessizdirler, kimseye sataşmazlar. Sakindirler, hiçbir ferde ilişmezler. Bazen kafalarına vurarak yanlarından geçersiniz, döner bakarlar, fakat gene ses çıkarmazlar. Fakat bir gün izzeti nefis denilen o mukaddes varlıklarına, milli gurur denilen taptıkları o büyük imana dokunduğunuz zaman hemen sivrilirler, ayağa kalkarlar, şahlanırlar ve mukaddes haklarını almadıkça bir daha oturmazlar. Durmazlar ve susmazlar...

İşte Türk'e has ruhi heyecan böyle kıvrıl sivrilliktir. Kimseye ilişmez, sataşmaz fakat bir defa da şahlanınca önünde bütün bir cihan husumeti duramaz." deyince bütün salon büyük bir alkış tufanıyla inledi. Türk'ün necip ruhi heyecanını, Türk'ün asil milli galeyanını içten okuyan Atatürk yeni bir vecizesini daha böylece bizlere armağan etmişti.[27]

27 Mümtaz Gökçen, "Sivril Kıvrılar Kıvrıl ve Sivriller", Cumhuriyet, 22.11.1948.

BÜYÜK KAHRAMANIN ÇEŞİTLİ RUH HALETLERİNİ GÖSTEREN KÜÇÜK OLAYLAR

Atatürk'e ait hatıralardan duyduklarımdan değil, bizzat gördüklerimden birkaçını anlatmak isterim. Bunlar pek ehemmiyetli olmasalar bile bir devlet kurucusunun hayatından toplanan en ufak hadiselerin bir araya gelince büyük bir kıymet alacağı kanaatiyle bu satırları yazdım:

I- Birinci Dünya Harbi sona ermek üzeredir. Şam'dan ayrılan son trenlerin biriyle Rayak istasyonuna gelmiştik. Bir hava hücumu altında, bizi İstanbul'a kadar götürecek olan yük vagonlarına yerleşmeğe çalışıyorduk. İstasyonun kalabalığı, geri çekilen Türk askerleriyle birkaç misli artmıştı. Bu mahşeri kaynaşma arasında genç bir kumandan meydana çıktı. Yaralı ve zayıf askerleri bir tarafa, sağlam askerleri diğer tarafa ayırtıyor, yaralıların silahlarını sağlamlara verdiriyor, onları yeniden teşkilatlandırıyordu. Yaralı ve hasta olanları da vagonlara yerleştirterek Anadolu'ya göndertiyordu. Ümitsiz bir günde böyle düzenli bir teşebbüsü ele alan genç kumandanın Mustafa Kemal Paşa olduğunu öğrendim.

Halep'e geldiğim zaman, Türk ordusunun mağlubiyeti karşısında yerli halkın sevinç içinde olduğunu büyük bir teessürle görmüştüm. Araplar Halep'in istilasını bir gün meselesi zannediyorlardı. Halbuki Mustafa Kemal, yeniden meydana getirdiği birliklerle bu akıbeti bir ay geciktirmeğe muvaffak olmuş, Türk ordusu, büyük bir hezimetten kurtularak muntazam surette çekilebilmişti.

II- İstiklal Savaşı başlamıştır. Daha evvel, kendisine güvenilmesi lazım gelen bir kahraman olarak tanıdığım Mustafa Kemal Paşa Ankara'da Büyük Millet Meclisi Hükümeti Reisi'dir. Ben de İstanbul'dan gizlice çıkmağa muvaffak olan binlerce gençle birlikte Ankara'ya gitmiş bulunuyorum. Gönüllü olarak girdiğim Ankara Zabit Namzetleri Talimgahı'nda talebeyim. Artık Mustafa Kemal'i sık sık görmek mümkün oluyor. Bir gün Ankara istasyonunun önünde bulunuyordum. Biraz evvel trenden inen Mustafa Kemal, iki adım ötemde, o zamanki basit kıyafetiyle halkın arasında, yeni toplanmış bir asker kafilesinin geçişini nemli gözlerle seyrediyordu. Anadolu'ya has ve bence tarifi imkansız bir sesle memleket havaları söyleyerek toz bulutları arasında şehre giren askerler Büyük Adam'ın orada bulunduğunun farkında değillerdi. O gün Mustafa Kemal'in yanında Hamdullah Suphi Bey'in de bulunduğunu pek iyi hatırlıyorum. Anadolu'nun dört bucağından koşup gelen, içlerinde yaşlıcaları da bulunan Mehmetçiklerin kıyafetleri perişan, teçhizatı noksandı. Birkaç gün sonra Sakarya'da çarpışacak olan bu Anadolu çocuklarını seyrederken gözyaşı döken Mustafa Kemal onların hakiki değerini çok iyi anlıyor, müstakbel şehitlere ve yaralılara önceden ağlıyordu.

III- Ilgın ovasında süvari kolordusunu teftiş ettiği gün Mustafa Kemal Paşa'yı kısa bir zamanda adeta yaşlanmış buldum. Tavır ve hareketleri, sesinin tonu çok değişmişti. Sakarya muharebesi onu çok yıpratmış olacaktı. Süvari alaylarının önünden, al atının üzerinde dörtnala geçerken ve "Merhaba arkadaşlar!" der-

ken de sanki bir sene evvelki kumandan değildi. Süvari birliklerinin sürat kabiliyetini anlatan küçük bir meseleye ait tatbikattan sonra, bütün kolordu subayları kumandanın bulunduğu bir tepede toplandık. Köylünün ikram ettiği ayranlar içilirken Mustafa Kemal Paşa bir otomobilin gölgesinde yere oturmuş, hakem heyetini dikkatle dinliyordu. Biraz sonra ayağa kalktı. Samimi bir tavırla bizlere işaret ederek: "Yaklaşın çocuklar" dedi. O gün dinlediğim sözler, o güne kadar dinlediğim kumandanların tenkitlerine hiç benzemiyordu. O, askerî nizamname maddeleri içinde dolaşmıyordu. Çok geniş bir düşüncenin mahsulü olan mütalaaları ile hepimizi büyülemişti. Hayatımda ilk defa aleladenin çok üstünde olan ve iyi konuşan bir insanın karşısında olduğumu hissettim. Objektif tenkitlerden sonra bizi Lala Şahin Paşa'nın süvarileriyle mukayese ediyor, onların istila emellerine karşı bizim ana yurdu müdafaa için savaştığımızı belirterek vazifemizin onlarınkinden çok üstün olduğunu anlatıyordu.

IV- İzmir'e girildiğinin ertesi günü Başkumandan'ı karşıladık. İki süvari alayının muhafazası altında Hükümet Konağı'nın önüne gelirken, maiyetindeki diğer kumandan ve genelkurmayının da içinde bulundukları üç otomobilin etrafını subaylar çevirmişlerdi. Coşkunlukla bağrışan, alkışlayan, sevinçten ağlayan halk sokakları geçilmez bir hale sokmuştu. Kaldırımlardan damlara kadar basamak basamak uzanan bu insan dalgasına karşı onu korumak endişesi hepimizi heyecanlandırıyordu. Bütün tedbirlere rağmen orta yaşlı bir İzmirli, atlarımızın altından kayarak otomobile atlamış ve büyük kurtarıcının ellerine sarılmıştı. Bir gün evvel gözyaşları akıtarak, üzengilerimizi öpen bu halkı Atatürk'e sarılmaktan alıkoyamazdık.

Atatürk'ü son olarak kendi emriyle Dolmabahçe Sarayı'nın bir kısmında hazırlanan Resim ve Heykel Müzesi'nin açılış resminde gördüm. O gün son derece asabi idi. Bir sene sonra bütün bir milleti ardından ağlatan Büyük Adam'ın o günkü düşünceli

fakat canlı halini unutamam. Dolmabahçe Sarayı'nın merasim salonundaki katafalkı önünde gözyaşları akıtarak kutsal naaşını selamlarken bir sene evvelki bakışlarıyla gözümün önüne geliyordu. Bu matemli geçit resminde hayalen daha evvelki yıllara kadar gidiyor, süvari kolordusunu teftiş eden Mustafa Kemal'i, Yirminci Süvari Alayı'nın safları arasında, al at üzerinde dimdik duran, en küçük kusurları gözden kaçırmayan Mustafa Kemal'i görüyordum. [28]

28 Cemal Tollu, "Büyük Kahramanın Çeşitli Ruh Haletlerini Gösteren Küçük Olaylar", Cumhuriyet, 20.11.1948.

ATATÜRK, İŞLERİ DEMOKRATİK PRENSİPLERE UYDURMAK İSTERDİ FAKAT...

Celal Bayar'ın Atatürk'ü çok sevdiklerini ve uzun zaman fikir ve iş arkadaşlığı ettiklerini düşünerek bir gün kendilerinden Atatürk'e dair birkaç hatıra anlatmalarını rica ettim. Celal Bayar'ın;

"Atatürk öyle geniş bir mevzudur ki... Hangi tarafından girelim?" demeleri üzerine aklıma bilhassa, karşısındakilerin fikirlerine hürmet ve tahammülünün derecesi, tarzı ve tenkit hakkına tanıdığı hudut sualleri geldi. Bu mevzuda anlattıkları iki hatırayı aynen naklediyorum:

Atatürk, Çankaya'da hemen her akşam fikir ziyafetleri tertip eder ve bu ziyafetlerde de leziz münakaşalar açarak söyler, söyletir, etrafındakilerin aynı mevzudaki muhtelif fikirlerini öğrenmeğe pek ziyade ehemmiyet verirdi. Şahsiyeti, müstesna ve dolgun fikirlerin yaratıcı kaynağı halinde parıldayan Atatürk'ün bu hususta gösterdiği dikkat ve itina, eski ve samimi bir arkadaşının merakını, biraz da hayretini celp eder. Kalkar kendisine sorar:

"Sanki ihtiyacınız varmış gibi, herkesin fikrini bu kadar gayretle sorup anlamanızdaki maksat nedir? Size ne faydası olabilir yani..."

Ata gülerek şu cevabı verir:

"Ne düşündüklerini anlamaya çalıştığım kimselerin benimkilerin aynı ise ala. Fikrim daha çok kuvvet kazanmış olur. Yok eğer benimkinin aynı değil de farklı ise gene mükemmel. Fena mı, ben de çeşitli fikirler elde etmiş olurum. Kendimi her iki halde kazançlı addediyorum."

***

1930'da kurulan Serbest Fırka ancak iki ay on yedi gün yaşayabilmiş ve karşılıklı iyi niyetlere rağmen muvaffak olamayarak kendi kendini dağıtmıştı. Büyük Millet Meclisi'nde ise Bakanlar Kurulu'nun hakiki bir bakanlar kurulu olabilmesi için karşısında murakabe ve tenkit hakkını hakiki surette ifa edebilecek bir zümre lazımdı ve bu hakikat, el çabukluğuna gelir cinsten değildi. Atatürk'ün bulduğu çare malumdur. Milletvekili seçilirken bazıları kayda tabi tutulmuyorlar ve serbest olarak kalıyorlardı. Mesela İzmit'ten beş milletvekili seçildi ise bunun dördü fırka adayları oluyor, diğeri serbest olarak halka seçtiriliyordu. Böylece arzu edilen hakiki zümreye benzeyen, daha doğrusu benzemesi arzu edilen bir grup meydana gelmişti. Bu gruptan bir milletvekili tenkitlerini o derece ileri götürmüştü ki hücum ettiği zevat bizar olmuşlar ve aynı zamanda hiddete kapılmışlar... Nihayet o zamanın genel sekreteri ile tenkit edilen vekil, Atatürk'e gelerek şikayet ederek:

"Filan zat bizi ve yaptığımız işleri her an tenkit ediyor, bize hiç rahat vermiyor. Bunun için müsaade buyurursanız Paşam, gelecek seçimde kendisini mebus çıkartmayalım." demişler.

Hadiseden biraz sonra Atatürk'ün yanına ben girmiştim. Meseleyi bana anlattılar.

"Gelip şikayet ediyorlar. Fakat ben daima Meclis'te bulunamam. Meşguliyetim manidir. Gazeteler ise hiçbir şey yazmıyorlar. Eh şimdiye kadar da o derece aptal bir vekile rastlamadım ki yanıma gelip de 'Benim halen vaziyetim şudur. Yaptığım işler şunlardır. Kabahatim budur.' desin. Samimi itiraftan çekinmesin. Bilakis, istisnasız hepsi etrafı gül pembe görür ve göstermeğe çalışır. İşi budur. Tenkit ve murakabe hakkını kutsi bir vazife halinde kullanan bu bunun gibi memurlar da olmasa Bayar ben devlet reisliğini ne dereceye kadar ifa edebilirim?"[29]

29 Nilüfer Güngördü, "Atatürk, İşleri Demokratik Prensiplere Uydurmak İsterdi. Fakat...", Cumhuriyet, 17.11.1948.

ATATÜRK VE DELİ PAŞA

1933 senesinin Şubat'ıydı. Ben o zaman İlk Mektebin üçüncü sınıfındaydım. Bir gün sınıf hocamız ikindi tatilinden sonra bahçede toplanmamızı söyledi. Büyük bir heyecan içinde bahçede toplanırken hocanın ne söyleyeceğini bilmediğimiz için sabırsızlanıyorduk. Biraz sonra hoca, ertesi günü Atatürk'ün geleceğini, en temiz yaka ve önlüklerimizi giymemizi söyledi ve beni de Büyük Ata'ya buket vermek için ayırdı. Artık bizim keyfimize payan yoktu. Büyük bir sevinç içinde evlerimize koşup hazırlıklara koyulduk. Ertesi gün temiz pak giyinip mektebe geldikten sonra Ata'mızı karşılamak için lise pansiyonunun önüne gittik ve iki taraf kaldırımlara sıralandık.

Bir aralık halk arasında bir gürültü oldu ve ortaya uzun boylu, elinde iri sopa bulunan, baş örtüsünün uçlarından, göğsünden renk renk bezlere bağlanmış teneke parçaları sarkan bir köylü kadın çıktı. Deli Paşa adı verilen bu kadın, elindeki sopayı havada döndürerek Antep Harbi'nde yararlılıklar gösterdiğinden, paşalık unvanını o münasebetle kazandığından bahsediyor, ötekine, berikine talimat veriyor ve halkı gülmekten katıltıyordu. Bir zırdeliden başka bir şey olmayan bu kadın, her tarafta alaka uyan-

dırdı. Etrafını saran halk, onu kızdırmak için elinden geleni geri koymuyordu. Böylece vaktin ne kadar geçtiğini bilmiyorum, bir an Ata'nın geldiği haberi yayıldı. Bekçi ve polisler halkı intizama koymaya çalışıyorlardı. Biz birkaç arkadaş, mekteplerimizi temsilen Ata'ya buket vereceğimiz için en ön sırada yer almıştık. On dakika sükuttan sonra Ata'mızın hususi otomobili önümüzde durdu ve içinden yaveriyle birlikte indiler. Biz buketleri takdim etmek için yanına yaklaştık. Buketleri hepimizin ayrı ayrı tebessümle yanaklarımızı sıkıp hal hatır sorduktan sonra aldı ve halkı selamlamak için ilerledi. Bizi yanından ayırmadığı için beraber gidiyorduk. Tam bu esnada Deli Paşa denilen kadın halk arasından sıyrılarak Ata'nın karşısına dikildi, sert bir selam çaktıktan sonra:

"Asıl paşa benim, Antep'i ben kurtardım, sen burada ne arıyorsun, Antep'i kurtardığımın mükafatı olarak da bana şu madalyayı taktılar." diye göğsündeki bezlere bağlanmış teneke parçasını gösterdi. Ata'nın kaşları çatılmıştı. Çok müteessir olduğu belli idi. Polisler, akıl hastasının muvazenesizliğini daha ileriye götürmesi ihtimalini düşünerek onu yakalayıp götürdüler. Ata, arkalarından uzun uzun baktıktan sonra:

"Zavallı kadın, paşalık unvanı altında büyük yüklerin ve mesuliyetlerin saklı olduğunu bilmiyor." diye içini çekti.[30]

30 Ülker Sacır, "Atatürk ve Deli Paşa", Cumhuriyet, 17.11.1948.

"İŞTE BENİM NESLİM BUNLAR"

Bundan on üç sene evveldi. İzmir Hakimiyeti Milliye okulunda öğretmendim. Okulumuz bir çocuk balosu hazırlamıştı. Balo, İzmir Palas'ta verildi. Çok mutlu bir rastlayışla Atatürk de İzmir'de bulunmakta idi. Onu da davet ettik. "Acaba gelecek mi?" Dakikalar saat kadar uzuyordu. Nihayet: "Geliyor." Denildi. Koştuk, karşıladık. Gülümseyen bir yüzle elimizi sıktı. Yanında yaverler, paşalar, sonradan Trakya Genel Müfettişi olarak İzmir'den ayrılan rahmetli Kazım Dirik de vardı. Bu sırada koca salon karmakarışık olmuştu. Küçük büyük herkes onu görmek, sesini duymak için çırpınıyordu. Güç halle ortalığa biraz intizam verdik. Öğrencilerden Ali ortaya geldi. Çocuk, heyecandan bocalıyor, bir şeyler bulup söyleyemiyordu. Derken küçük Ali coştu, kendinden geçti. Kollarını ona doğru uzatarak içten gelen bir sesle:

"Senin ismini andıkça, senin resmine baktıkça, seni karşımda görünce damarlarımda bir şeylerin kaynadığını duyuyorum. Ah! Seni doya doya öpmek istiyorum." diye haykırdı. O zaman o da kollarını açtı:

"Öyle ise gel, öp" dedi.

Ali koştu. Boynuna atıldı. Diğer çocuklar dururlar mı? "Biz de! Biz de!" diye bağrışarak koştular. Kucağına atıldılar. Öptüler, öptüler. Heyecandan, sevinçten ağlıyorduk. Yaverler, paşalar, vali hatta kendisi de. Evet. Yaptığı harplerin heyecanı, kazandığı zaferlerin sevinci belki onu ağlatmamıştır. Fakat bu bir avuç Türk yavrusunun coşkunluğu onu sarsmış, heyecanlandırmıştı. Gözlerine dolan yaşları zapt etmek için dudaklarını ısırdı. Sonra heyecandan titreyen bir sesle yanındakilere döndü. Hiç unutamayacağım şu sözleri söyledi:

"İşte benim neslim, bunlar."

Evet Atam. Bunlar. Bundan sonrakiler ve daha sonrakiler...[31]

31 Fethiye Köngül, "İşte Benim Neslim, Bunlar", Cumhuriyet, 14.11.1948.

TÜRK VE FRANSIZ İNKILAPLARI ARASINDAKİ BENZEYİŞ VE AYRILIK NOKTALARI

Antalya'da Mart ve Nisan aylarındaki bahar güzelliğini hiçbir yerde bulamamışımdır. İşte böyle bir mevsimde rahmetli Ata Antalya'ya teşrif etmişlerdi. Ata'nın geleceği günün sabahı bütün Antalyalılar sokaklara dökülmüşler ve şehir dışı yollar kilometrelerce karşılayıcılarla dolmuştu. Ata, öğleyi biraz geçe geldi. Şehrin afakı bir an içinde alkış sesleriyle dolmuş ve taşmıştı. Ata, Antalyalılarca kendilerine armağan edilen köşke kadar eller üzerinde götürüldü; köşkün etrafındaki yollar ve spor sahası halk tarafından daha evvel tutulmuştu. Halk, Ata'yı balkonda görmek istiyor, alkış uğultusu yeri göğü sarsıyordu. Ata, balkondan birkaç defa görünmek zorunda kaldı ve Antalyalılara hitaben:

"On gün sizinle beraberim, siz ve güzel şehriniz bir ömür boyunca kalbimde yaşayacaksınız." buyurmuşlardı.

Ata, bir hafta durmadan dolaştı, eski tarihî harabelere gitti; Antalya'ya yakın, uzak her yeri gezdi. Bir gün de limanda yatan gemi ile körfezde gezinti arzusunu göstermişler, keyfiyetten haberdar edilen gemi, bugüne kadar taşımadığı bu paha biçilmez

konuğunu karşılamak için ihtiyar ve hasta haline bakmayarak bayramlık elbiselerini giymiş ve allı güllü kurdelelerini başına takmış bir vaziyette, mütemadiyen istim üzerinde şen ve şakrak sesler çıkararak körfezde bayram yapmağa başlamış. Antalya Körfezi de üzerine ilk defa ayak basacak olan asırlardan beri beklediği bu en büyük ziynetçiği ve eşsiz sevgilisini kucaklamak için sevinçten mütevellit çok helecanlı görünüyordu.

Vakit geldi, Ata, motorla vapuru şereflendirdiler. Limanda yatan vapurcuğun adı hatırımda kaldığına göre Rüstemiye idi. Rüstemiye'nin o günkü hali hâlâ gözümün önünde; gemi, şerefli adı tarihlere sığmayan ulu konuğunu koynuna aldıktan sonra tatlı tatlı nağmeler çıkararak sallanıyor ve sevinç gözyaşları ta sahile, bize kadar geliyordu. Cevelan iki saat kadar sürdü. Karanlık basarken Antalya'ya döndüler. Gemiden çıkış, girişin aksine çok hazin oldu. Zavallı Rüstemiye o kadar feryat ve figan ediyordu ki seyredenlerin yürekleri bu hale dayanamadı, sanki herkes o an için gemi ile beraber ağlıyor zannedilirdi. Ata, içinde iken elinden geldiği kadar inci ve elmaslarını takan gemi, Ata'nın ayrılışından sonra büyük yasını karanlıklara gömdü, varlığı ile yokluğu sezilmez oldu.

Ata mektepte:

Vapur gezisinden iki gün sonra, rahmetli Ata, okulumuzu da ziyaret ettiler. O saatte bulunduğum sınıfta tarih dersi vardı. Mevzu da Fransız İnkılabı idi. Dersin onuncu dakikasında sınıfın kapısı açıldı. Ata, arkasında birçok zevat olduğu halde sınıfa girdiler. Hocadan ders ve mevzuunu sordular; hiç unutmam, ellerini birbirine kilitleyerek on bir erkek, bir kız öğrenciden ibaret olan bizleri tek tek süzdüler ve hepimize hitaben:

"Büyük Türk İnkılabı'nın aziz besleyicileri muallimlerdir. Siz de bu yolu tutmuşsunuz, çok sevindim, inkılabımıza hayırlı ve uğurlu olmasını temenni ederim." dedikten sonra, şöyle bir sual tevcih buyurdular:

"1789'daki Fransız İnkılabı ile 1919 Türk İnkılabı arasında, ruh ve düşünüş benzerliği nedir, bu inkılaplar arasında ne gibi benzeyiş ve ayrılıklar vardır?"

Soru umumiydi; muallimi hatta beraberlerinde gelen zevatı bile içine alıyordu. Biz, öğretmenimizle dilimizin döndüğü kadar bu iki devrim arasındaki benzeyiş ve ayrılıkları izah ettik. Fakat esas icap eden cevabı tam verememiştik. O zaman, öğrencilerden bir arkadaş Ata'ya şöyle bir cevap vermişti:

"Atam 1789 İnkılapları ölmüştür, 1919 İnkılabını yaratan zat ise karşımızdadır. Bu iki inkılaptaki ruh ve düşünüş birliğini çözse çözse ancak o çözebilir. Eğer bize lütfederlerse yeni bir bilgi kazanmış olduğumuzdan dolayı minnettar kalırız."

Ata, bu arkadaşı okşadı ve ona iltifat etti:

"Öyle ise not defterlerinize işaret edin. Bu iki inkılabın ruh ve düşünüş birliği ve benzerliği; açlık ve sefalet içinde yaşayan, şuurlu bir milletin sefahat ve ihtişam içinde yaşayan şaşırmış bir idareye boyun eğmemesi ve onu boğmasıdır." buyurdular.[32]

32 M. Cemal Altanay, "Türk ve Fransız İnkılapları Arasındaki Benzeyiş ve Ayrılık Noktaları", Cumhuriyet, 14.11.1948.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE'NİN BAŞLANGIÇ TARİHİ

Bir gün bir toplantıda Milli Mücadele'nin başlangıç tarihi üzerinde münakaşa ediliyordu. Konuşmaya iştirak edenlerden bir kısmı Atatürk'ün İstanbul'dan ayrılışını, 15 Mayıs 1919'u, bir kısmı Samsun'a ayak basışını, 19 Mayıs 1919'u başlangıç almağa taraftarlık ediyordu. Bir kenarda oturan ve münakaşayı alaka ile takip eden emekli subaylardan Memduh Bilge söze karıştı:

"Hayır," dedi, "Mücadele-i Milliye'nin mebdei bence daha mukaddemdir."

Herkes istifhamkar bir şekilde kendisine baktı. O devam etti:

"Evet, bunu bizzat Atatürk'ün ağzından duydum. O toplantıda bulunup da sağ olanlar bunu gayet iyi hatırlarlar. Sene 1334. Yanılmıyorsam Teşrin aylarının birinde idi. Mütareke imzalanmıştı. Yıldırım Orduları Grubu 1 Numaralı Teftiş Komisyonu'nda aza idim. Terhis muameleleriyle meşgul oluyorduk. Alman müttefiklerimiz yurtlarına dönüyorlardı. Bu münasebetle kendilerine bir ziyafet verilmişti. Büyük ve küçük rütbeli Türk-Alman subayları bu ziyafette hazır bulunuyorlardı. Bunların arasında Leyman Von Sanders ile General Kris de vardı. Silah arka-

daşlığı hatırası olarak iki tarafa da nişanlar veriliyordu. Bir aralık Alman generallerinden biri ayağa kalktı. Bir nutuk söyledi. Hülasası şu idi:

'Arkadaşlar, dünyanın en çetin savaşında omuz omuza, kahramanca dövüştük. Talihi harp bize gülmedi. Yenildik. Bunun için her şey bitti. Fakat Türk silah arkadaşlığını asla unutmayacağız. Hatırası kalbimizde ilelebet yaşayacaktır.'

Dışarıdaki meydanda, iki saat zarfında teslim alamadığımız için silah arkadaşlarımızın yaktıkları silah, malzeme ve tayyarelerin kızıl ışıkları odayı aydınlatıyordu. Atatürk, Grup Kumandanı olarak bu nutka mukabelede bulunmak üzere ayağa kalktı. Hâlâ gözümün önündedir. Işıklar içindeki yüzü bir heykel gibi heybetli idi. Parmağını kaldırarak şöyle demişti:

'Müttefiklerimiz için harp bitmiş olabilir. Fakat Türk Mücadele-i Milliye'si yeni başlıyor.'

Ziyafet sofrasında bulunanlardan çoğu, bunu belki o anın şartlarına bakarak bir edebiyat yapma özentisi sanmışlardır. Ben de bu talihsizler arasında idim. Fakat Atatürk'ün o sözlerini hiç unutmadım. Bence Mücadele-i Milliye daha o zaman başlamıştır."[33]

33 Emel Tekinel, "Milli Mücadele'nin Başlangıç Tarihi", Cumhuriyet, 6.11.1948.

ATATÜRK VE MUSEVİLER

Kendisini ancak İstanbul'u ziyaretlerinden birinde görebilmek saadetine erdiğim Büyük Ata'ya ait bir mevzu açılınca babamın bizlere anlattığı şu hatırası daima aklıma gelir:

İzmir'in kurtuluşunun hemen akabinde Garp Cephesi Otomobil Ganaim Bölüğü'ne tayin olunmuştum. O sırada İzmir'de İktisat Kongresi'nin toplantı yaptığı binada, Başkumandan Gazi Mustafa Kemal'in halkla bir görüşme yapacağı haberini aldık. Kahraman milletimizin yetiştirdiği bu vatan evladını, bu fevkalade insanı görmek; onun azimkar sesini yakından işitebilmek için dinleyici olarak o gece ben de oraya gittim. Büyük kurtarıcı o gün nikahlanmış olduğu Latife Hanım'la birlikte gelmişlerdi. Sözlerine şu şekilde başladılar:

"Sizinle şimdi burada konuşan ne bir Başkumandan, ne bir Gazi Mustafa Kemal'dir. Sadece sizlerin dertlerinizi ve arzularınızı dinlemeğe gelen bir hemşerinizdir. İçinizden bana soracağı olan varsa çekinmeden söylesin." dedi ve orada bulunanlardan arzu edenlerin teker teker dertlerini, arzularını dinledi, bazı notlar aldı. Bu dilekler bittikten sonra da aldığı notlara göre durmadan tam dokuz saat konuştu, herkesin sualini cevaplandırdı. O

akşam orada konuşurken verdiği sözlerini de en yakın zamanda bir bir yerine getirdiğine şahit olduk. Bu hasbıhalde dinleyici olarak bulunan bir Yahudi'nin:

"Museviler hakkında ne düşünüyorsunuz Paşam?" sualini, Büyük Atatürk, bugün için de büyük bir mana ifade eden şu sözleriyle cevaplandırmışlardı:

"Vatana sadık kaldıkları müddetçe, Türklerin malik oldukları haklara Museviler de malik olacaklardır."[34]

34 Saim Kuttaş, "Atatürk ve Museviler", Cumhuriyet, 6.11.1948.

ATATÜRK VE KÜÇÜK ARTİN

Bir yaz günü Atatürk, Florya Köşkü'ne giderken, bir aksaklık yüzünden, otomobili Kumkapı semtinde birdenbire duruverdi. Şoför, dışarı fırlayıp, arızayı düzeltmekle uğraşırken, civarda oynayan bir çocuk grubu, arabayı merakla sardı.

Aralarından 8-10 yaşlarında bir yavrucak, Büyük Ata'nın simasını derhal tanıdı ve sevinçle ilerleyerek, selam vaziyetinde, kıpırdamadan, tam bir ciddiyetle onun karşısına dikildi. Bunu gören Atatürk, küçüğü daha yakına çağırdı ve:

"Niçin bana selam veriyorsun, sen beni tanır mısın?" diye sordu.

Çocuk bütün saflığıyla ve düşünmeden:

"Elbette tanırım ya, sen hepimizin babası Atatürk değil misin?" cevabını verdi.

"Peki, ama sen evvelce beni hiç görmüş müydün?"

"Hayır... Fakat benim annem, yatağımın baş ucuna senin resmini yerleştirmiştir ve benim gibi küçük, fakir çocukların şefkatli manevi babası olduğunu her zaman anlatır. İşte seni o fotoğraf sayesinde tanıdım ve saygı borcumu ödedim."

"Evet, ben Atatürk'üm, fakat sen kimsin?"

"Adım Artin. Babam ölmüştür."

Böyle bir Ermeni yetim çocuğunun bile kendisine bu derece bağlı bulunduğuna kolayca inanmak istemeyen Ata, tahkikat için maiyetinden birisini yakında bulunan onun evine kadar gönderdi. Filhakika, çocuğun anlattığı yerde, Atatürk'e ait kocaman bir resim asılı idi. Evden dönüşte, Ata onu kucağına alıp sevdi ve cömertçe mükafatlandırdı. Söylendiğine göre, onun istikbaline de yakından alaka gösterdi. Doğuş, din, ırk ve lisan farklarını hiçe sayan bu emsalsiz deha, kendisini işte bu suretle milletine ve bütün dünyaya sevdirdi.[35]

35 Diran Antreasyan, "Atatürk ve Küçük Artin", Cumhuriyet, 6.11.1948.

ATA, ACEMİ ER TABİRİNİ NİÇİN KALDIRTTI?

Akrabamdan emekli bir topçu albayı anlatmıştı:

Müteveffa İran Şahı Rıza Pehlevi Hazretleri, Türkiye'yi ziyaretleri esnasında, Atatürk'le beraber Manisa'ya teşrif etmişlerdi. Şehir haricinde bulunan bir piyade alayının teftişi esnasında yeni ve eskiler birlikte çıkarılmıştı. Atatürk erlerle, bazı düşman vaziyetleri vererek erlerin askerlik bilgisi hakkında soruşturmalar yapıyordu.

Erlere, birçok kereler değişmiş olan yeni askerlik tabirlerini subaylar izaha çalışıyorlar ve Ata'nın sorularına cevap vermeleri için yeni tabire çevirerek adeta tercümanlık ediyorlardı. Atatürk subaylara:

"Benimle erler arasma girmeyiniz." buyruğu ile buna mani oldu. Henüz acemilik devresini bitirmemiş olan postalara da Atatürk sual tevcih ettikçe subaylar:

"Bunlar acemidir." diyorlardı.

Bir şey bilmeyen ve soruyu cevapsız bırakanlara ordumuzda 'Acem' denildiği fikrine zahib olması ihtimali yüzünden Şah Hazretlerinin alınacağının farkına varan Ebedi Şef Atatürk, acemilere

yeni er denmesi fikrini hemen yaydırdı. O tarihten beri orduda, acemi erlere yeni er denilmektedir.[36]

36 Hamit Rugancı, "Ata, Acemi Er Tabirini Niçin Kaldırttı?", Cumhuriyet, 6.11.1948.

TARİH BOYUNCA KÖLE OLMAYAN TÜRKLERE ARABA ÇEKMEK YAKIŞMAZ

Büyük Ata'nın 4 Eylül 1919 tarihli Sivas Kongresi'nin toplantısından beri Sivas'a ikinci gelişi 1925 yılında sıcak bir yaz gününe tesadüf etmişti. Yurt düşmandan temizlenmiş, Cumhuriyet ilan edilmiş, hilafet kaldırılmıştı. Halk günlerdir sabırsızlanıyor, büyük kurtarıcıyı bir ilah gibi karşılamayı tasarlıyordu. Bütün yaşlılar böyle büyük bir gün henüz görmediklerini, ne Meşrutiyet'in ilanı ve ne de mütarekelerin kendilerine bu kadar heyecan vermediğini söylüyorlardı. Sivas baştan başa donanmış, Büyük Ata'sını bekliyordu. Şehrin dolaylarında sabahın erken saatlerinden beri bütün şehir halkı yer almış, okullar, asker kıtalar hepsi o nurlu yüzü görmek için sıralanmışlardı. Nihayet akşama doğru bir otomobil kafilesi göründü. Heyecan son haddini bulmuştu. Şehrin Gazhane denilen yerine geldikleri zaman halk "Yaşa, var ol!" avazeleriyle büyük Münci'yi alkışlıyordu. İlk otomobilden elinde baston, başında kalpağı Büyük Ata ve yanında çizmeli ve kalpaklı, elinde kırbacı bulunan Latife Hanım'la yaverleri indiler. Hepimizin gözlerinden sevinç yaşları akıyordu. Bu sırada hazırlanan arabaya Büyük Ata ile Latife Hanım bindiler. Memleketin

genç münevverleri derhal arabanın atlarını çözüp kendileri arabayı harekete getirmek istediler. Güler yüzle arabaya binen Ata, kaşlarını çatarak sert bir tavırla:

"Efendiler, Türkler tarih boyunca köle olmamışlardır. Onun için araba çekmezler. Bırakınız arabayı hayvanlar çeksin." dedi.

Bu fıkrayı, o zaman bizzat gören ağabeyim Doktor Orhan Akdeniz'den dinledim.[37]

37 Sami Akdeniz, "Tarih Boyunca Köle Olmayan Türklere Araba Çekmek Yakışmaz", Cumhuriyet, 4.11.1948.

ATATÜRK'ÜN BURSA ÖĞRETMENLERİNDEN ESİRGEMEDİĞİ KIYMETLİ İMZALARI

Aşağıda naklettiğim hatırayı, aile dostumuz bir öğretmenden dinledim. İstiklal Savaşı'nın son günleri, İzmir'in kurtuluşu, Bursa'nın düşmandan temizlenmesi sevinci İstanbul'u adeta coşturuyordu. İstanbul'daki işgal kuvvetlerine rağmen halkın heyecanı zapt edilmez bir halde idi. Muzaffer kumandanları bilhassa Ata'yı yakından görmek ve İstanbul'un şükran borcunu ödemek için Anadolu'ya geçmek arzusu gün geçtikçe artıyordu. O zamanki Tedrisatı İptidaiye Muallimleri Cemiyeti'nin teşebbüsü ile Bursa'ya gitmiştik. O tarihî gecede Atatürk Bursa Sineması'nda öğretmenlerle bir konuşma yapmıştı. Konuşmadan sonra bütün muzaffer kumandanlar ve Ata, öğretmenlerin aralarında dolaşarak sohbet etmeğe koyuldular.

Arkadaşlardan bir kısmı ellerine geçirdikleri bir kağıt parçasına veya gazete kenarına imza etmesini Ata'dan rica ediyorlardı. Bir ara o kadar tehacüm oldu ki Ata yazmağa yetişemiyordu. Orada ayakta ben de onları seyrediyor ve bir fırsat da ben bulup

imza almanın çaresini arıyordum. Fakat Atatürk ayağa kalkarak o kalabalık arasında yanıma doğru geldi ve:

"Sizin boyunuz uzun; arkadaşlara şöyle bir seslenseniz, yarın hepinize kartımı imza ederek göndersem. Böyle gazete kenarlarında ve kağıt parçalarında imza zayi olur." buyurdular.

Derhal sesimin yettiği kadar arkadaşlara Ata'nın bu teklifini söyledim. Aman efendim, bir vaveyladır koptu:

"Hayır; hayır, biz şimdi istiyoruz."

Bu seslerde, bu itirazlarda öyle bir mana vardı. Sanki ellerine geçen bu müstesna nimetin kaçacağı üzüntüsüyle titriyorlardı. Ben mahcup, ne yapacağımı şaşırmıştım. Fakat Atatürk yavaşça omzuma dokunarak:

"Bırakınız... Bırakınız, arkadaşlarınızın heyecanını yakından görüyorum. Haklıdırlar, istedikleri gibi olsun. Şimdi yazayım." dediler ve herkese uzattığı kağıdı imza ederek o heyecana bu asil nezaketiyle mukabele ettiler.[38]

38 Nejat Görgeç, "Atatürk'ün Bursa Öğretmenlerinden Esirgemediği Kıymetli İmzaları", Cumhuriyet, 4.11.1948.

TÜRK, KENDİ DÜŞER, KENDİ KALKAR

Fransızlarla Hatay meselesine dair antlaşma yapıldığı günlerden biri idi. Rahmetli Atatürk Ankara'dan kalkmış, Adana'ya gitmişti. Dönüşlerinde Eskişehir'de kaldılar. Şerefine Orduevi'nde bir ziyafet verilmişti. Toplantıda aslen Eskişehirli bir gencin bulunup bulunmadığını sordular. Birkaç kişi kalkmıştı. Onları yaşlı bularak oturttu. Nihayet genç birisi kalkarak aslen Eskişehirli olduğunu ve yaşını söyledi. Ona Fransa hakkında bir şeyler yazdırdı ve okuttu. Yazıda Fransızların harp edecek durumda olmadıklarından uzun uzadıya bahsetmişti.

Yenildi, içildi ve milli oyunlara başlandı. Geç vakit Atatürk müziğin oynak zeybek havası karşısında kendini zapt edemeyerek oynamaya başladı. Coşkunluğunun son deminde yeleli bir aslan gibi dizini yere vururken biraz sendeledi. Halk onu kucaklayıp kaldırmak isterken, halkı bir işaretle durdurarak:

"Türk, kendi düşer, kendi kalkar" diyerek zemberek gibi yerinden fırladı.[39]

39 Sadık Çalık, "Türk, Kendi Düşer, Kendi Kalkar", Cumhuriyet, 4.11.1948.

ATA'YA AİT HOŞ İKİ FIKRA

Halen milletvekili, sabık başmuharrir bir aziz dostumdan işittiğim Atatürk'e ait iki menkıbeyi de ben nakledeyim.

Bir tarihte İstanbul'daki Yeşilay Cemiyeti bir konferans tertip eder. İçkinin aleyhinde konuşan bir hatip, bir aralık, hazır bulunanlara şu suali sorar:

"Efendiler, bir eşeğin önüne bir kova su, bir kova da rakı koysanız, hangisini içer"

Birkaç kişi, bir ağızdan: "Tabii suyu..." derler.

Konferansçı: "Niçin?" deyince, dinleyiciler arasında bulunan ve içkiyi de sevdiği için konferansçının sualine kızan bir zat: "Eşekliğinden" der.

Bu fıkra, Atatürk'ün pek hoşuna gitmiş. Sık sık tekrarlıyormuş. Bir akşamüstü, Marmara Çiftliği'nin küçük köşkü önünde, arkadaşlarıyla otururken, hikaye hatırına gelmiş. Çiftlikte çalışanlardan birinin çocuğu, biraz uzaktan Atatürk'ü seyrediyormuş. Rahmetli:

"Durunuz, şu çocuğa soralım, bakalım ne diyecek?" demiş. Çocuğu çağırmış:

"Oğlum, bir eşeğin önüne, bir kova su, bir kova da rakı koysalar, hangisini içer?"

Masa üzerinde içki kadehlerini gören çocuk şaşırmış: "Rakıyı efendim" cevabını vermiş.

Atatürk yanındakilere dönerek ve gülerek:

"Aman, demiş, niçin diye sormayalım."

***

Cenup halkımız arasında Arap şivesiyle konuşanlar vardır. Atatürk, Antalya seyahatindeyken bir köylüye:

"Adın nedir?" diye sormuş. Köylü:

"Muhammet" cevabını vermiş. Atatürk çıkışarak:

"Muhammet Arap ismidir. Türk'ün adı Mehmet'tir." demiş.

Vaka kalabalıkta geçtiği için hikaye yayılmış. Aynı seyahat sırasında Konya'ya uğrayan Atatürk, bir akşam, sofrada hazır bulunanlardan birine:

"Peygamberimizin adları nedir?" diye sorar.

Atatürk'ün köylüye bu isim yüzünden kızdığını bilen fakat niçin kızdığını bilmeyen muhatabı, hemen cevap verir:

"Mehmet." efendim.[40]

40 Vehbi Sait, "Ata'ya Ait Hoş İki Fıkra", Cumhuriyet, 4.11.1948.

ATATÜRK VE MOTORSİKLETLİ TEĞMEN

Yıl 1937. Büyük Trakya manevraları başlamak üzere. Ben teğmen rütbesiyle 61. Topçu Alayı'nda bulunuyordum. Manevra süresince 61. Tümen ile alayım arasında motosikletli irtibat subaylığı görevini almıştım. Çorlu'nun 8-10 km batısında, asfalt yol kenarında, ordugahta bulunan alay karargahından, Çorlu'da bulunan tümen karargahına acele bir rapor götürüyordum. Çorlu'ya birkaç km kalmıştı. Motosikletin saytkarını motora bağlayan cıvatalardan birisi kırılmış, motosiklet sağa, saytkar sola eğilmişti. Rapor acele olduğundan bu şekilde yola devam etmeğe karar verdim. Muvazene temin edebilmek için yolun, daha ziyade soluna daha yakın olmak üzere ortasından gidiyordum. Birkaç dakika geçmemişti ki karşıdan bir otomobilin hızla geldiğini gördüm. Yol vermek için usule aykırı olarak sola yanaşmakla beraber, sağımdan geçmesi için de elimle işaret ediyordum. Otomobil, halimi ve işaretimi anlamamış gibi üzerime doğru gelmeğe devam etti. 10 metreye kadar yaklaştıktan sonra birden sağa saptı ve 25-30 metre geçtikten sonra durdu. Geriden gelen ve benim göremediğim diğer otomobillerden durmamı işaret ettiler.

Durdum. "Atatürk çağırıyor" demeleri üzerine motosikletten indim ve Atatürk'ün yanına koştum:

"Ben teğmen Raif Serin. 61. Topçu Alayı'ndan 61. Tümen Komutanlığı'na rapor götürüyorum."

Raporların, tanınmış bir üste veya kendisini tanıtan bir üstün isteği üzerine, gösterilmesi usulden olduğundan, harita çantamdan çıkardığım bir zarfı da Atatürk'e uzattım. Zarfın üzerindeki yazıyı, yüksek sesle:

"Zata mahsustur. 61. Tümen Komutanlığı'na. Çorlu" diye okuduktan sonra:

"Raporunu teslim ettikten sonra beni gör." emrini verdi.

"Raporumu verdikten sonra sizi göreceğim." diyerek tekrar selamladım.

Otomobilin hareketi üzerine ben de motosiklete binerek yoluma devam ettim. Raporu tümen karargahına verdikten sonra ilk işim, saytkarı motordan ayırmak oldu. Atatürk'e yetişmek ve aldığım emri yerine getirmek için hemen hareket ettim.

Atatürk'ü birkaç defa görmüştüm. Fakat hiç muhatap olmamıştım. Beni niçin çağırmıştı? Özel bir vazife mi verecekti? Yoldaki usulsüz hareketim için beni tekdir mi edecekti? Yoksa sık sık yaptığını duyduğum gibi beni de imtihan mı edecekti? Bütün bunlara ne bir sebep ve ne de bir cevap bulamıyordum. İçimde büyük bir heyecan vardı. Atatürk'le, dünyanın en büyük komutanı ile konuşacaktım.

Motosikleti sanki başkaları idare ediyor da beni rüzgar gibi uçuruyordu. Ne kadar zaman geçti bilmiyorum. Hayatıma mâl olabilecek kadar tehlikeli bir viraj dönüşünden sonra otomobil kafilesini önümde gördüm. Birer birer hepsini geride bırakarak Atatürk'ün otomobili hizasına kadar ilerledim. Şimdi Atatürk sağda, ben de solda at başı beraber gidiyoruz. Beni gurur ve saadete boğan bu yolculuk uzun sürmedi.

Kafile, bir tepeciğin yanında durdu. Atatürk, çevik bir hareketle otomobilden inerek tepeye çıktı. Gerideki otomobillerden inen zevat konuşarak Atatürk'ün etrafını çevirdiler. Yüksek rütbeli subaylar çantalarından çıkardıkları haritaları açtılar. Yüzleri kuzeye dönük olarak kah elleriyle araziyi göstererek, kah haritaya bakarak bir hayli konuştular. Burası harekat alanı idi. Ben bir kenarda bütün konuşulanları duyuyor, bütün hareketleri görüyor fakat bir şey anlamıyordum. Birden önümde bulunanların açılıverdiğini ve Atatürk'ün eliyle "Gel" diye beni çağırdığını gördüm. Koştum. Sert bir selamdan sonra:

"Buyur" dedim. Ama sonunu getiremedim. "Buyur Paşam mı? Buyur Komutanım mı? Buyur Cumhurbaşkanım mı?" demeliydim diye bir an tereddütten sonra:

"Buyur Atatürk" deyiverdim.

Atatürk'ün arkasında toplanmış olan zevattan bazılarının el, kol hareketleriyle dikkat nazarımı çekmeğe çalıştıklarını, ağızlarını açarak bir şeyler işaret ettiklerini görür gibi oldum. Herhalde hitabımı beğenmemişlerdi. Elimde olmayarak gözlerim kaymış olacak ki Atatürk'ün yüzü birden değişti, sert bir baş hareketiyle yana döndü, bir an durduktan sonra başını bana çevirerek konuştu:

"Raif, kaç yaşındasın?"

"22."

"Mektepten ne zaman çıktın?"

"İki sene evvel."

"Hangi tarafa mensupsun?"

"Kırmızı."

"Manevrada senin tarafın kazanacağına inanıyor musun?"

"Kazanacağız fakat çetin olacak."

"Neden kazanacaksın, neden çetin olacak?"

"Kazanacağız çünkü zafere imanımız var. Çetin olacak çünkü mavi de bizim soyumuzdan."

"Demek ki mavi senin soyundan olmasaydı kolaylıkla kazanacaktın?"

"Mutlaka."

"Ya kuvvetçe senden çok üstün olurlarsa?"

"Biz daima az kuvvetle büyük zaferler kazanmış bir milletin çocuklarıyız."

"Az kuvvetle kazanılmış zaferlerimizden hangilerini biliyorsun say?"

"İstanbul'un zaptı ve Mohaç hariç tarihimizi dolduran zaferlerin hemen hepsi."

Biraz durakladıktan sonra devam ettim: "Niğbolu, Kosova, İkinci Niğbolu, Varna, Otlukbeli, Çaldıran, Ridaniye, Dumlupınar..."

Atatürk'ün memnun olduğunu benim tecrübesiz gözlerim bile yüzünden okumuştu.

"Sana bir sual daha soracağım. Bilirsen başka yok, bilemezsen akşama kadar imtihan var. Kabul mü?"

"Kabul."

"Tarihte en büyük komutan kimdir?"

"Tarih deyince en eski zamanlardan şu dakikaya kadar geçen zamanı nazarı itibara almak lazım. Böyle olunca en büyük komutan..."

Güldü ve sözümü kesti:

"Yooo... Bilemedin."

Sözümün kesilmiş olmasına rağmen cevabımın ne olacağını ve benim ne kadar safiyetle söyleyeceğimi Atatürk'ün anladığına kani olmuştum.

İmtihanı kazanmıştım. Omzuma eliyle dokunarak gitmemi işaret ederken etrafındakilere dönerek, bir tek kelimesini bile unutmadığım şu sözleri söylemişti:

"Tarih, milli kahramanlığın geliştirilmesi için en büyük membadır. Yetiştirme cihazının başında bulunanlar, bundan hakkıyla istifade edebilirlerse milletin her ferdi birer kahraman olur ve o milletin sırtı asla yere gelmez."[41]

41 Ralf Serin, "Atatürk ve Motosikletli Teğmen", Cumhuriyet, 1.1.1949.

TÜRK ASKERİNDEKİ SEZİŞ KUDRETİ

Dayım Yaşar Kayador anlattı:

Soğuk bir gün, dondurucu bir kış gecesi. Eskişehir garında müdür muaviniyim. İstanbul'dan Ankara'ya dönen Ata'ya geçit veriyoruz. Gar, fevkalade günlerinden birini yaşıyor. Her taraf bayraklarla, yeşil yapraklarla süslü ve ışıl ışıl. Cümle kapısını, uçları yerlere kadar inen iki büyük Türk bayrağı çevrelemiş. Kapının bir tarafında memleketin asker, diğer tarafında mülkiye büyükleri üniforma ve resmî elbiseleriyle yer almışlar. İstasyon parmaklıklarının gerisinde binlerce halk onu bir kere görebilmek için muhafaza kordonu ile mücadele halinde ve ayaz dakika geçtikçe hızını, şiddetini arttırıyor.

Hususi tren geldi, tam peronun önünde durdu. O günden bugüne intikal eden hatıralarım içinde en bariz olanı, Ata'nın oturduğu masanın çok ışıklı oluşudur. Nefesler durmuş. Dakikaları günler kadar süren intizar anları. Ve içten içe yayılan bir merak. Acaba inecek mi? Bu heyecanla alevlenen binlerce göz kırpılmadan parlak masaya bakıyor. Gene içten içe duyulan bir sevinç ürpertisi. Ata yerinden kalktı. Demek inecek. Yürüdü, vagonun kapısını açtılar. İtinalı adımlarla indi ve yere ayak bastığı noktada

hiç kıpırdamadan durdu. Masadakiler de yavaşça merdivenden süzüldüler ve biraz evvel içeride, yanında bulunanlar şimdi peronda ve etrafındalar.

Herkesin mümkün olduğu kadar sağlam giyinmeğe itina ettiği belli. Onun üzerinde yalnız gri bir kostüm var ve zarif bir insanla karşı karşıyayız. Anlatıyor, dinleyici çerçevesi gittikçe kalınlaşıyor. Fakat ortada bırakılan gayri muntazam daire şeklindeki boşluk hiç daralmıyor. İzahı güç sebeplerle herkes ona bir dereceye kadar yaklaşmanın mümkün olduğuna inanmış gibi. Ben de bu çerçevenin arasındayım. Onun gözlerine serbestçe bakmak çok defa mümkün olmazmış diye kulakları dolduran sözün tesiri altındayım ve muhakememi çalıştırıyorum.

İşte Ata önümde, aramızda en çok üç metre mesafe var. Hitabe şeklini alan konuşmasına o kadar dalmış. Dinleyenler bu sürükleyici konuşmanın sihrine o kadar kapılmışlar ki benim kendisine ısrarla bakmış olmama kim dikkat edecek? Bu muhakeme beni; ona istediğim kadar bakabilirim neticesine vardırdığı halde gözlerimde bir isyan var. Onları Ata'nın üzerine doyasıya teksif edemiyorum, inadımla gözlerimin mücadelesinde galebe onlarda kalıyor ve karar veriyorum. Ona hiçbir önleyici tedbir olmadığı halde, nasıl bir dereceye kadar sokulmak mümkünse o kadar da bir dereceye kadar göz kırpmadan bakmak kabildir, ısrar lüzumsuzdur. Bütün hareketleriyle halkın içinde olmayan en çok dikkat ettiği halde dünya çapında kandığı hayranlık öyle bir sınır yapmıştır ki onu aşmak mümkün değildir. Elindeki sigarayı parmaklarının ayırım yerine yakın sıkıştırarak ve ağza alınacak kısmını dudaklarına fazla gömerek içiyor. Yolda ve masa başında anlatmağa başlamış olacağı bir hikayenin devamına muhatabız. Dinleyici çerçevesi genişlediği ve bunların çoğu yeniden iltihak eden insanlar olduğu halde söylediklerini anlayarak takip edebilmemiz için daha evvel anlattıklarını baştan tekrara lüzum görmüyor fakat dinleme-

diğimiz kısımlarda hikayenin duymadığımız yerlerine ait öyle üstatça tekerrürler yapıyor ki kısa bir zaman sonra biz de sanki vagonda onunla yolculuk yapmış gibi anlatılanın içindeyiz ve o devam ediyor:

"Bu yabancı millete mensup general:

'Kabul ediyorum ki Türk askeri çok cesurdur, taarruzda ve müdafaada eşsiz bir insandır, vatan sevgisi o kadar kuvvetli, itaati o kadar mutlaktır ki onu gömüldüğü siperden emirsiz geri almak mümkün olmamıştır. Fakat Paşa siz de kabul ediniz ki ani karar verme bakımından noksanı vardır ve inisiyatifi istenildiği kadar kuvvetli değildir.' dedi.

Türk askerinin seziş ve süratli karar verme bakımından da dünyanın ileri ordularının erleriyle bir ayarda olduğunu iddia ettiğimi görünce:

'Öyleyse Paşa, lalettayin bir asker çağırınız, gözünüzün önünde ispat edeyim ki intikali noksandır.'

Tereddütsüz kabul ettim ve seslendim. İçeriye tam teçhizatlı bir asker girdi. Askere mübareze vaziyeti aldırdım, General ilerledi ve iki eliyle askerin elindeki tüfeğin namlusundan sıkıca tuttu. Bunlar taksimi güç kısa anlar içerisinde olmuştu, ne yapmak istediğini anlamıştım. Olanca kuvvetiyle tüfeğe yüklenecek, askeri yere yuvarlayacak ve bana:

'Gördünüz mü silahını kavradığım halde ne yapmak istediğime intikal edemedi.' diyecekti.

Askerin ismini bilmiyordum. Ona umumi ismiyle ve bir kumanda edası taşımayan sesimle:

'Dikkat Mehmet.' dedim.

General tüfeğe yüklendi ve kendisi sırt üstü yere yuvarlandı. Bu gülünç vaziyetten doğrulmağa çalışırken:

'Ama Paşam siz askere bir şey söylediniz:' diyordu.

Kendisine kısaca "Dikkat" dediğimi anlattım ve ilave ettim:

'Bir dikkat kelimesini, kendisini yıkmak için yeter sayan bu askerin inisiyatifi vardır; onlarla ben iftihar ediyorum ve onlardan biri olmakla övünüyorum.' dedim."

Nefes alamıyorduk. Onunla beraber biz de Mehmetçik'le iftihar ediyor ve kımıldarsak gururumuz örselenir diye korkuyorduk. Ayaz paltoların yakalarını uzatmış, boyunları kısmıştı, durduğu yerden kımıldamayan yalnız Ata idi. Üşür diye korktular, yakınlarından biri konuşmanın en hararetli yerinde hafifçe sırtına paltosunu koydu. Bu himaye edilişten, bu bir çocuk gibi korunuştan, hoşlanmamış olacak ki yavaşça silkindi, palto ayaklarının dibine yığıldı ve öylece kaldı. İlerledi. Büyük rütbeli askerlerin ve mülkiye mensuplarının ellerini sıktı. Cümle kapısından geçerken durdu. Mübalağasız büyük kapıyı dolduran dev yapılı bir askerle karşılaştı. Bu, Allah'ın överek yarattığı Türk çocuğunun kollarını ve göğsünü okşadı. Ve konuşmağa başladılar:

"Senin adın ne oğlum?"

"Mehmet Paşam."

"Nerelisin?"

"Polatlılı."

"Polat ne demek?"

"Bizim memleketin adı Paşam."

"Onu anladım oğlum ama Polat ne demek?"

"Diyom ya işte Paşam, bizim memleketin adı."

Güldü, arkasına döndü, mülkiye mensuplarından büyük rütbeli bir insana:

"Bu çocuğa Polat'ın manasını öğretin" dedi. Ve vagona doğru yürüdü. Tren harekete hazırlanırken bir askerle bir sivil karşı karşıya Polat'a dair konuşuyorlar ve hoşlanılmayan şefkatin ifadesi

olan palto hâlâ bırakıldığı yerde duruyordu, ancak tekerlekler kımıldamak üzere iken iki el ona uzanabildi.[42]

42 Haluk Örnek, "Türk Askerindeki Seziş Kudreti", Cumhuriyet, 3.1.1949.

TÜRK'E KİN YAKIŞMAZ

Annemden Atatürk'e ait bir hatıra anlatmasını rica ettim. Aşağıdaki hatırayı, bana o zamanı yaşıyormuş gibi heyecanla anlattı:

İlkbaharın tatlı bir gününde Adana'da bulunuyordum. Arkadaşımla okula giderken sokaklarda birtakım er ve subayların dolaştıklarını gördüm. Okula gittiğim zaman sevgili yurdumun düşmana teslim edildiğini öğrendim. Henüz babam ölmüştü fakat vatan acısı baba acısından daha üstün gelmişti. İçimde bu düşmanlara karşı unutulmaz bir kin besliyordum. Aradan birkaç ay geçmişti. Bir gün okula Fransız generallerinin geldiğini gördüm. Bunlar sınıf sınıf geziyorlar, tercümanlar vasıtasıyla öğrencilerin yaptıkları işleri takdirle seyrediyorlardı. Öğretmenim yanıma geldi:

"Aman kızım. Mösyö Bramon sizin el işinizi çok beğendi. Arzu ederseniz okulun armağanı olarak takdim edelim" dedi.

Bütün Türklük gururumla:

"Hayır, bir çöp bile vermem" dedim.

Seneler geçti. Nihayet şanlı Türk bayrağı sevgili yurdumun üzerinde dalgalanıyordu. Bir gün Atatürk'ün geleceğini işittim.

İçimden sönmeyen bir sevgiyle, Atatürk'ü yakından görmek, onu doya doya seyretmek istiyordum. Öğretmen bulunduğum okula geleceğini işitince sevincim büsbütün arttı. Atam için itina ile hazırladığım paketi ne şekilde vereceğimi düşünüyordum. 5-10 dakika sonra bütün gözler kapıya dikildi. Sevinçle çarpan yürekler Atatürk'ü bekliyordu. Tam o sırada altın başlı, nur yüzlü Ata'mı gördüm. Güler yüzle hepimizin elini sıktı. İtina ile hazırladığım paketi içimden gelen sonsuz bir sevgiyle uzattım:

"Büyük Atam; bu değersiz hediyemin kabulünü rica ediyorum. Bu işimi bir zamanlar hocam, memleketimin işgali zamanında, Fransız Komiseri Mösyö Bramon'a armağan olarak vermemi rica etmişti. Halbuki ben, bu arzuyu reddetmekle düşman ellerinde bir çöpümü görmek istemediğimi söylemiştim. Şu dakikada içimden gelen bir istek ve sevgiyle armağanımı kabul etmenizi rica ediyorum" diyerek sözümü bitirdim.

Bu sözlerimle memnun olacağını zannetmiştim. Gülen yüz buruştu, parlayan gözler daldı, yavaş yavaş kaşlar çatıldı, elindeki paketi açıp içindeki el işini inceden inceye tetkik etti. Dik başını benden tarafa çevirdi, sert bir tonla:

"Kızım Türk'e kin yakışmaz, biz herkesle dostuz. Çektiklerimiz, başımızda bulunan saltanat devrinin büyük hatalarının neticesidir. Avrupalıların Türk kızlarının eserlerini hayranlıkla seyretmeleri fikirlerini değiştirebilir miyiz? Sen onu o zaman verseydin, şimdi şanlı Türk kızlarını temsil eden bir eser Avrupa duvarlarını süslerdi."

O günden sonra bana asil bir Türk ruhu aşılayan Atatürk'e minnet borcumu ölünceye kadar unutamayacağım."[43]

43 Erol Tuna, "Türk'e Kin Yakışmaz", Cumhuriyet, 3.1.1949.

HALK İSTERSE BENİ DE KOVAR

1935 senesinde idi. Atatürk'ün Çanakkale'ye geleceği rivayetleri dolaşıyordu. O zamanlar dünyanın bazı yerlerinde olduğu gibi memleketimizin de bazı bölgelerinde Yahudiler aleyhinde bir hareket ve ayaklanma baş göstermişti. Bu hal karşısında bütün Museviler mallarını, mülklerini satarak yolculuğa hazırlanıyorlardı. Bunlar, o zaman rivayet olunduğuna göre Filistin'e gitmek istiyorlardı.

İşte bu sıralarda "Atatürk Çanakkale'ye geliyor" dediler. Çok sevindim. Çünkü Atatürk'ü daha hiç görmemiştim. Heyecanla Atatürk'ün geleceği Balıkesir Caddesi'ne koşarak gittim. Bütün Çanakkale halkı orada toplanmıştı. Ben de bir kenara dikildim. Bu esnada yanımda tesadüfen bulunan birkaç Yahudi'nin fısıltı ile pek hararetli olarak konuştuklarını gördüm. Alakadar olmağa vakit kalmadan karşıdan birkaç otomobil göründü. "Atatürk geliyor" sözü yeniden ağızdan ağza dolaştı. Halkın "Yaşa, var ol" nidaları arasında Atatürk otomobilinden indi. Alkışlar devam ediyor, o da halkın ortasında ilerliyordu. Garip bir tesadüf ve bir talih eseri olarak Atatürk bizim önümüze gelince hafif bir duraklama yaptı. Halka bakıyor ve kalabalığı selamlıyordu. Tam bu esnada

yanımda bulunan ve biraz evvel fısıltı halinde fakat hararetli konuşan Yahudilerden biri, ileriye doğru yürüdü ve Ata'nın önüne atıldı. Muhafızlar mani olmak istediler. Atatürk:

"Bırakın gelsin" dedi.

Bu Musevi vatandaş Atatürk'ün önünde ellerini açtı, omuzlarını yukarıya kaldırarak:

"Paşam, bizi kovuyorlar. Biz ne yapacağız?" dedi.

Atatürk, bu şekilde önüne atılan adamın ne demek istediğini ve kim olduğunu derhal anlamıştı. Buna rağmen sordu:

"Sen kimsin?"

"Ben Paşam, Çanakkale Musevilerinden Avram Palto."

"Sizi kim kovuyor? Hükümet mi? Kanun mu? Polis mi? Jandarma mı? Bana söyle" dedi.

Bu Musevi vatandaş durakladı, şaşaladı. Biraz sonra kendini toparlayarak cevap verdi:

"Hayır Paşam, halk kovuyor."

Atatürk, bu adamın yüzüne dikkatle baktı, gülümsedi ve:

"Halk isterse beni de kovar" dedi ve yürüdü.[44]

44 C. Yalçın, "Halk İsterse Beni de Kovar", Cumhuriyet, 7.1.1949.

ATATÜRK'ÜN AVUSTURYALI BİR AİLEYE VERDİĞİ DERS

Montreux Boğazlar Mukavelesi'nin imzası dolayısıyla Atatürk'ün Park Otel'de bulunduğu gece ben de bir arkadaşımla beraber Ata'nın masasında idim. Ata, çok neşeli idi. Kah dans ediyor, kah bize tarihten sualler sorarak ve hikayeler anlatarak coştukça coşuyordu. Bu hikayelerden biri şöyle idi:

Ata, Birinci Büyük Harpte Viyana'ya gidiyor. Kendisi generaldir ve çok gençtir. Bir otele iniyor. Ata gibi birçok ecnebi generaller ve diplomatlar da bu oteldedirler. Atatürk yemek salonuna indikçe, Avusturyalı bir diplomat ailenin kendisine istihfafla baktığını ve bunun tekerrür ettiğini hissediyor. Bir kolayını bulup bu aile ile tanışıyor. Daha ilk görüşmede bunlar Ata'ya askerlikten bahis açarak bu mesleğin bilgi ile beraber tecrübeye de ihtiyacı olduğunu söylüyorlar. Ve hemen arkasından da:

"Türk ordusunda sizin gibi genç generaller çok mudur?" diyorlar.

Ata bu tarize hiç ehemmiyet vermemiş gibi görünerek "Evet" diyor. Fakat bunlara ömürleri müddetince unutamayacakları bir

ders vermek istiyor. Birkaç gün sonra aynı aile ile gene yemekte buluşup beraber oturuyorlar. Muhtelif mevzular üzerinde konuşuluyor. Bundan sonrasını Ata'nın ağzından dinleyelim:

"Konuşma istikametini döndürüp dolaştırıp harp tarihi olaylarına intikal ettirdim. Avusturyalıların kahramanlıklarından da dem vurarak Olm Meydan Muharebesi'ni anlatmağa başladım. Bu kendini beğenmiş insanlara en kuvvetli darbeyi vurmanın zamanı gelmişti. 'Evet muhterem baylar; Fransız ordularını sevk ve idare eden Napolyon da Olm Meydan Muharebesi'ni kazandığı zaman çok genç bir generaldi.' dedim. Avusturyalılar, bundan sonra ne benimle birlikte yemek yediler, ne de Türk generallerinden ve harp tarihinden bahis açtılar."[45]

45 Şinasi Peker, "Atatürk'ün Avusturyalı Bir Aileye Verdiği Ders", Cumhuriyet, 7.1.1949.

İSTEDİKLERİNİZİN HEPSİ OLACAKTIR

Ankara Erkek Lisesi'nde talebe iken bir gün havanın güzel olmasından istifade ederek mektepten kaçtık. Ve Çankaya'ya çıktık. Henüz yeşillenmeğe başlamış olan ağaçların altına uzandık. İlk sigara içmenin verdiği zevk ve heyecan içinde yarı öksürük ve gülüşlerimiz arasında idi, birden arkamızda beliren ayak sesleri üzerine iki arkadaşım yerlerinden fırladılar; bir anda ikisi de sapsarı kesildi ve sabit bir noktaya bakıyorlar, elleri, ayakları zangır zangır titriyor. Gelenlere arkam dönük olduğu için ayağa kalkarken başımı geriye çevirdim. Atatürk ile göz göze geldik. Bu bakışların altında hepimiz eriyor ve yok oluyorduk. Atatürk, yere atılmış yarım sigaralara, öteye beriye dağılmış ders kitaplarımıza baktı ve gözlerini tekrar gözlerimize dikti. Atatürk'ün yanında İsmet İnönü, Şükrü Kaya, Cevat Abbas, Reşit Galip ve bugün hatırlayamadığım daha bir iki kişi vardı. Atatürk, sert ve tok bir sesle:

"Mektep zamanı burada ne işiniz var?" dedi.

Hiçbirimizde cevap yok. Sualini tekrar etti; gene cevap yok. Ben arkadaşlarımdan biraz geride ve yanda olduğum için suallere arkadaşlarım muhatap oluyorlardı. Sualin üçüncü tekrarında arkadaşlarım:

"İzinliyiz" dediler. Atatürk:

"İzin kağıtlarınız?" sualini sorunca tabii ne bir hareket, ne de bir cevap.

Bu sefer Atatürk bana dönerek: "Sen" diye hitap etmesi üzerine konuşmasını yarıda bıraktım ve:

"Paşam biz izinli değiliz. Biz mektepten kaçtık" dedim.

Atatürk'ün yüzündeki sertlik yumuşadı ve: "Bugün ne dersleriniz vardı?" dedi. Ben:

"Tarihten müzakere olacaktık" dedim. Kaşları gene çatıldı:

"Tarih dersinden kaçılır mı?" diye bağırdı.

"Kaçılmaz Paşam," dedim. "Fakat kitapların lisanı bize ağır geliyor, anlamakta güçlük çekiyoruz. Bize anlayacağımız dille kitaplar verin, oturup çalışalım."

Atatürk'ün yüzündeki sertlik yumuşadı, gözleri uzaklarda bir şeyler araştırdı, sonra yanıma geldi ve elini omzuma koydu:

"Oğlum," dedi, "istediklerinizin hepsi olacaktır. Fakat her şeyi birden yapamayız, sıra beklemek lazım. Yarına bırakılmış çok işlerimiz var. Dil ve tarih çalışmalarımız da bunlar arasındadır. Biz inkılapları yaptık, onları devam ettirmek de sizin vazifeniz. Haydi bakalım, şimdi doğru mektebe."[46]

46 Füruzan Hüsrev Tökin, "İstediklerinizin Hepsi Olacaktır", Cumhuriyet, 7.1.1949.

ORDU MÜFETTİŞİ MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN HAVZA'DA GEÇİRDİĞİ GÜNLER

Sene 1335. İlkbaharın Mayıs sonları. Birinci Cihan Harbi bitmiş, mütareke ilan edilmiş. Harbin doğurduğu sefalet bir facia halini almış, bütün yurtta olduğu gibi Samsun ve civarında da türemiş olan Rum eşkıyası her tarafı kasıp kavuruyor. Her gün bir köy basılıyor, Türk gençleri ve Türk kadınları ve çocukları ağaçlara bağlanarak diri diri yakılıyor. Kırlarda yakalanan kadınların kulakları, burunları kesilerek, göğüsleri parçalanarak salıveriliyor.

İşte milli sefalet son haddini bulduğu böyle bir zamanda İzmir'in de işgali haberi bir yıldırım gibi bütün Türkleri titretti. Muhteris ve müstereddit fikirler ve perişan emeller bir arada toplanamazken bu haber üzerine sabrı taşan Havzalılar 16 Mayıs 1335 günü kasabanın ilkokul binasında toplanarak İtilaf devletleri mümessillerine protesto telgrafları çekmek cüretini gösterdiler. Bundan birkaç gün sonra da Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktığını ve böbreklerinin rahatsızlığından Havza kaplıcalarından istifade etmek için 25-30 gün kalmak üzere kasabaya geleceğini o zamanın kaymakamı merhum Fahri Bey'in haber vermesi üzerine ölgün ve yeisli ruhlarda bir ümit şulesi parladı.

O zaman Mesudiye Oteli olan şimdiki Belediye binası ikametine tahsis edilerek istikbaline ait tertibat alındı. Havzalılar için de pek kıymettar olan 25 Mayıs 1335 günü öğleden sonra maiyetinde bulunan zevatla birlikte Paşa, Havza'yı teşrif ettiler. Kahverengi bir kalpağın, general işaretini taşıyan haki bir ceketin, külotlu ve çizmeli bir pantolonun tamamladığı sade ve mütevazı bir asker kıyafetiyle otomobilden inen Paşa kendisini selamlayan askeri teftiş ettikten sonra bize hepimizin ayrı ayrı ellerini sıkmak şerefini bahşetti.

Kasaba namına ziyaretinde bulunan heyet arasındaki Belediye Reisi İbrahim Bey merhum, Paşa'nın kabul şeklini şöyle anlattı:

"Bizi oda kapısına yakın bir yerde ayakta karşılayarak çok samimiyet gösterdikten sonra, her birimizin ayrı ayrı ellerini sıkmak, hüviyetlerimizi ve işlerimizi sormak suretiyle çok derin bir alaka izhar ettiler. Parlak ve nafiz gözlerinden kudret dolu bir bakışla şöyle bir hitabede bulundular:

'Hiçbir zaman ümitsiz olmayacağız, çalışacağız, memleketi kurtaracağız. Bizi öldürmek değil, canlı mezara atmak istiyorlar. Şimdi çukurun kenarındayız, son bir cüret belki bizi kurtarabilir. Zaten başka türlü de hareket imkanı yok.'

Bu sözler bizi son derece mütehassıs ettiği gibi bize cesaret ve ümit de verdi, ziyaretinden ayrılırken de heyettekilere:

'Sizinle her zaman temas edeceğim, dairelerim Havzalılara her gün, her saat açıktır.' buyurmuşlardı.

İşte Atatürk'ün bu kahramanca ve tarihî sözleridir ki, halkın ruhunu değiştirdi, maneviyatını tahkim etti ve teşkilatçı yaptı. Gene bu sözlerden ilham alan Havzalılar köyler de dahil olduğu halde ilkokul binasında tekrar umumi bir içtima yaparak silahlanmak mecburiyetinde olduğunu öğrendikten sonra, artık memleketin müdafaasını deruhte etmiş olarak köylerine dağılıyorlardı.

Gene bu cümleden olarak bir gece Belediye Reisi'nin evinde toplanarak bir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti teşkil ettiler. Teşekkül edilen bu cemiyetten haberdar edilen Paşa, son derece mütehassıs ve memnun oldukları gibi, bu teşekkülün diğer yakın belediyelere de tamim edilmesini emir buyurmuşlardı. Bu sayede Anadolu'nun iç kazalarında bu cemiyetin kurulduğunu gelen cevaplardan öğrenen Paşa, ektiği tohumun böyle az bir zamanda semere verdiğini görünce, emellerini daha açık ve sarahatle söylemekte bir mahzur görmüyorlardı.

İşte Anadolu'nun inkılabı bu suretle filizlenmeğe başlamış ve tezahüratı milliye önüne geçilmez bir varlık haline gelmişti. Bu hali gören düşman kuvvetlerinin mümessilleri verdikleri raporla İstanbul'u haberdar edince, Babıali tarafından Paşa, İstanbul'a davet edildi. Bu mevsimsiz davete verdiği ret cevabını, bir toplantı esnasında açıklayan Paşa, huzurundaki zevata şu hitabede bulunmuşlardır:

'Bugün artık bir üniforma sahibi değilim. Size evvelce de bildirdiğim gibi sade bir millet adamıyım.' diyerek Erzurum Kongresi'nde bulunmak üzere Havza'dan ayrılmak kararında olduğunu ifşa buyurmuşlardır.

13 Haziran 1335 sabahı güneş dağları ve ufukları yaldızlarken yirmi günlük aziz misafirimizi gayet samimi ve sade bir merasimle teşyi ettik. Ciddi ve mütefekkir çehresiyle halkı ve askerleri selamlıyor ve sık sık: 'Allahaısmarladık, daha çok görüşeceğiz:' diyerek herkese emniyet ve itimat telkin ediyordu.

Otomobillerine binecekleri sırada Belediye Reisi'ne tamim edilecek bazı notları kaydettirirken, Merzifon'dan gelen iki otomobilde bazı ecnebilerle tercümanların, Paşa'nın yüksek bir sesle yazdırdığı bu notları işitmek ihtimali ile bu aralık Paşa'ya eğilerek hafif söylemesini rica etmesi üzerine, birdenbire rengi ve sesinin tonu değişen Paşa:

'Saklı, gizli bir şeyimiz yok, hepsini işitsinler, zaten iş işten geçti.' deyip otomobile bindiler.

İşte Milli Hareket'in temeli küçük Havza'da bu suretle atıldı."[47]

47 M. Zeki Aktan, "Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa'nın Havza'da Geçirdiği Günler", Cumhuriyet, 9.1.1949.

ATATÜRK POKERİ ÇOK SEVERDİ

Akrabamdan birinin Atatürk'ün yanında hizmet ettiği zaman şahit olmuş olduğu bir vakayı aynen yazıyorum:

Büyük Atatürk pokeri çok severdi ve oynadığı kimseleri muhakkak yenmek isterdi. 1937 senesinin bir kış gecesi Çankaya Köşkü'nde sofra dağılmış, arkadaşlarının bir kısmını teşyi ederek göndermişti. Geri kalan üç milletvekili ile Muhafız Alay Komutanı'nı poker oynamağa alıkoymuştu. Masaya oturdular. Daima galibiyeti seven Atatürk'le poker oynamak çok mühimdi. Ekseri kazandığı paraları ertesi günü başkalarına dağıtırdı. Atatürk, yanında para taşımaz, hatta paraların şeklini dahi pek birden hatırlayamazdı. Eline bir on liralık alınca, evirir, çevirir, her tarafına bakar dururdu. O akşam benden on lira istedi. Bu her zaman âdeti idi. Herhangi birimizden on lira alır oyuna başlardı. Biz de verdiğimiz parayı, ertesi günü merhum Başyaver Celal Bey'den ister, alırdık. O akşam bin lirayı tecavüz eden bir para kazanmıştı. Bilhassa Muhafız Alayı Kumandanı'ndan külliyetli para çekmişti. Oyun bitti. Dört arkadaşını kapıda teşyi ederken, ben de arkasında duruyordum. Üşümemesi için paltosunu omzuna vermiş-

tim. Arkadaşlarını uğurladıktan sonra bana döndü. Çok neşeli idi. Çünkü galipti. Gülerek:

"Poker bilir misin?" dedi.

"Evet Paşam."

"Nasıl rest çektim?"

Ben restin manasını bilmiyordum. Esasen pokerin ne olduğunu da bilmiyordum. Takdirle:

"Evet Paşam, çok güzel oynadınız" cevabını verdim. Bu cevap sanki Ata'yı çok sevindirmişti. Kazara pokere ait başka bir şey sorsa mahvolmuştum. Çünkü yalanım meydana çıkacaktı. O dakikada çektiğim heyecanı hiç unutamam. Keyifli keyifli yukarıya yatmağa çıktı. Ben de yatakhanemize doğru yürüdüm."[48]

48 Pakize Hanos, "Atatürk Pokeri Çok Severdi", Cumhuriyet, 9.1.1949.

GENERALLER MEMLEKETİMDE MİSAFİRDİR

Mütareke yılındayız. Büyük çatırtılarla Çöken Osmanlı İmparatorluğu ve onun hüzünlü payitahtı İstanbul... İnsanlar yabancı, bayraklar yabancı... Türklüğün yüzlere bir küfür gibi savrulduğu devir. Bir akşam saatidir. Pera Palas Oteli'nin aydınlık salonları müttefik devlet komutanlarının neşesiyle kederlidir. Tesadüfen o da orada bulunmaktadır. Uzun harplerin hatırası yorgun vücudu tek bir gece dinlenecektir. Işıklı gözleri keskin iradesini açığa vuran hakim nazarlarla etrafta dolaşmaktadır. Yabancı subaylar her cephede karşılarına dikilen onun müteaddit kereler adını duymuş, resmini görmüşlerdir. Şu anda az ilerilerinde oturan ve kendilerine müstehzi nazarlarla bakan adam da ondan başkası değildir. Generaller, hem kendilerine korkulu dakikalar yaşatan bu yaman adamı yakından tanımak, hem de nihayet artık mağlup bir asker olduğunu hatırlatmak için onu masalarına çağırmağa karar veriyorlar.

Gönderilen tercüman mavi gözlü adamı selamlıyor ve:

"Generaller masalarını şereflendirmenizi arzu ediyorlar Paşam" diyor.

O müstehzi tebessüm bir an için silinmiş, yerini sert çizgilerle dolu bir yüze bırakmıştır. Herkesin işitebileceği bir sesle:

"Generaller memleketimde misafir olarak bulunuyorlar, âdet olan misafirin ev sahibini ziyaretidir. İyi bir hatıra bırakmak için masam kendilerini yeteri kadar ağırlamağa amadedir." diyor.[49]

49 Hikmet Umur, "Generaller Memleketimde Misafirdir", Cumhuriyet, 9.1.1949.

KOLAĞASI MUSTAFA KEMAL'İN SELANİK'TE MİLLET BAHÇESİ'NDE SÖYLEDİĞİ NUTUK

1908 meşrutiyetinin ilanından çok kısa süre içinde bir gece Selanik'in Millet Bahçesi'nde toplantı vardı. Selanik'in bu Millet Bahçesi yahut Beş çınarı merhum Mithat Paşa'nın yapmış olduğu muazzam eserlerin bir küçüğüdür. Şehrin kuzey batısında ve bitim noktasında kaindir. O vakitler bahçenin suni küçük gölleri, çeşit çeşit havuzları, ekabire mahsus zarif bir köşkü, kadınlar kısmını erkeklerden ayıran mavi kafesli bölmeleri, makus istikametlerden gelerek biri öbürünü kat eden dolambaçlı hıyabanları göze çarpan güzelliklerinden idi. Hamamlar tarafından ve deniz kıyısından başlayarak bahçeye doğru uzanan sahadaki kocamış çam ve çınar ağaçlarının koyu yeşil gölgesi istibdat tazyikinden sakınan hürriyet âşıklarının görüşüp dertleşmelerine şahit oluyorlardı. İşte bu hürriyet penahı, şiir yatağı bahçede bulunuyoruz. Gece yarısına yakın bir saatteyiz. Birden bire ses kesildi, hatiplik kürsüsünde birisi gözüktü, eski resmî elbiselerden olan istanbolin giymişti. Mahruti fesli, sakallı, geçkince yaşlı ve melih çehreli bir zat idi. "Yağcızade Şefik Bey'miş," dediler. İstanbul Donanma İane Cemiyeti reisi imiş. Söze başladı ve beş on dakika sonra sö-

zünü bitirdi. Bunu müteakip de kürsüye bir subay çıktı, subay elbisesinin dik yakalarında parlayan iki arma vardı, demek bu bir erkanıharp zabiti (kurmay subayı) idi. Geniş omuzlarının taşıdığı asker üniformasının verdiği heybetle, dikine kaldırılmış Almanvari bıyıklarına hakim müstesna genişlikteki kaşlarının gölgelediği celadet saçan gözleri, herkesi teshir etmişti. İstikbalde başlı başına tarih yaratacak adam, hitabesinde aynen şu sözleri söyledi:

"Biraz evvel bu kürsüde medih ve senalarıyla Selanik halkını yükselten payitahtımızın tanınmış simalarından Şefik Bey'in sözlerini dinledim. Hakka ve hakikate tercüman olduklarından dolayı kendilerini tebrik ederim. Evet, dedikleri çok doğrudur, cidden Selanik merkez rolünü oynayarak istibdadın zincirlerini kırmak için fedakarlığın son haddine varmış ve bütün necip Osmanlı milletinin her tabakasına rehberlik etmiştir.

Hürriyetimizi bir nevzat telakki edersek bunun doğduğu yerin de Selanik olduğunu kabulde tereddüt etmeyiz. Nevzatımız neşvünema bulacak, yaşayacak ve payidar olacaktır. Muhterem Şefik Bey İstanbullu'durlar. Bugün Selanik muhitinde hürriyet havasının nasıl estiğini bizzat gördüler. Bu yoldaki güzel intibalarına benim şimdi diyeceklerimi de ilave etmelerini kendilerinden rica edeceğim. Hürriyet, bize bir vediadır ki, tebciline mikyas, tasvirine tarz bulunmaz. Köhne Bizans surlarının karanlık gölgelerinde izlerini saklayarak buna el uzatmak isteyenler bir gün bu hareketlerinin hesaplarını vereceklerdir. Bu hesap onlara çok ağıra mâl olacak ve tevarüs ettikleri şeref ve darattan ebediyen merhum kalacaklardır. Hürriyetin manevi mihrabını şahıslar veya fertler değil, milletin bizatihi olan varlığı teşkil eder. Bu varlık sonsuz ve layemuttur, maşeri ve veluttur. Harikalar doğurur. Mucizeler yaratır. Kütle olmayınca teferruat olmaz. Yeter ki, bu kütlelerin fertleri kendi hareketlerini kendileri tanzim edecek bir irade olgunluğuna, nazım şuur mertebesine gelmiş olsunlar. İşte

biz milletimizi bu hedefe ulaştıracak izcileriz. Maksadımızın ahdü peymancılarıyız. Azim yolumuza çıkacak maniaları yıkmak için sebat ve metanetimize, imanımız kadar güveniriz. Yolumuzda devam etmek, engellere karşı gelmek ve yılmamak, parolamızdır."

Bunu müteakip bir alkış tufanıdır koptu, ortalık çınlıyordu. Bir gün gelip de bu hatibin dehasının, milletine Ata olmak payesine kadar yükseleceğini o zaman kim tahmin edebilirdi? Fakat o kendi sırrını kendisi keşfediyormuş, atisini kendi adesesinden görüyormuş.[50]

50 Ali Demir, "Kolağası Mustafa Kemal'in Selanik'te Millet Bahçesi'nde Söylediği Nutuk", Cumhuriyet, 17.1.1949.

ATA'NIN DA İÇİNE KATILDIĞI BİR ÇOCUK SAVAŞI

Yıl 1937 idi. Her sene olduğu gibi o sene de Büyükada Anadolu Kulübü'nde balo vardı. Kulüpte oturduğumuz için ben ve ağabeyim de bu balolarda bulunuyorduk. Ben daha beş yaşında idim. O gece de benden biraz daha büyük olan ağabeyimle masalardan gazoz kapaklarını toplamakla meşguldük. Bizle birlikte oynayan daha altı yedi çocuk vardı fakat onların pek kısmı daha pek küçüktü. Vakit epeyce ilerlemişti, saat bir buçuğa yaklaşıyordu. Etrafta bir sevinçtir başladı. Bu sevincin sebebini babama sorduğum zaman bana:

"Oğlum, Atatürk geliyor" dedi.

Herkes gibi bende de bir sevinçtir başladı. Ata'nın kendisini görmemiştim ama resimlerinden tanıyordum.

Ata, yanında Ülkü ve yaveri ile birkaç subay olduğu halde bizim yakınımızda bulunan masasına gelip oturdu. Ben masanın etrafında dolaşarak ona hayran hayran bakıyor, bir taraftan da gazoz kapaklarını toplamaya devam ediyordum. Bu sırada bir garson bize doğru eğilerek Ata'nın masasını işaret etti ve bizi çağırttığını söyledi. Sevinç dolu bir heyecanla yanına yaklaştık. İlk sözü "Merhaba çocuklar" oldu. Elini öpmek istedik fakat o razı olmadı. Etrafına toplanmış olan kalabalığın ortasında hepimizi

sıraya dizdi, aramızdan seçtiği altı kişiyi üçer üçer ayırdıktan sonra ben daha pek küçük olduğum için bu gruba dahil değildim, boş masalardan ikisini devirtip onları siper yaptırttı. Seçtiği grupları karşılıklı siperlerde harp ettirmeğe başladı. Cephane olarak bizim topladığımız ve ayrıca garsonlara toplattığı gazoz kapakları kullanılıyordu. Başlarda kendisi seyirci kalmıştı fakat o da sonraları zayıf bulunan ağabeyimin tarafına geçti ve elindeki kapakları karşıdakilerin üzerlerine yağdırmağa başladı. Her iki tarafın da cephanesi bitmişti, artık muharebe bir güreş halini almıştı, o da ortadan çekilmiş, işi çocuklara bırakmıştı. Onlara cesaret veriyordu. Bu sıralarda ağabeyim de karşı taraftan biri ile güreşmekte idi. Ben bu zamana kadar seyirci kalmıştım fakat ağabeyimin üzerine çocuğun atılmasına dayanamayarak olanca kuvvetimle onun üstüne çullandım, o neye uğradığını şaşırmış ve sırtüstü yere yıkılmıştı. Tam bu esnada Ata: "Durdurun" dedi, beni yanına çağırtarak:

"Oğlum senin ismin ne?" diye sordu.

Ben biraz korkarak, biraz da heyecana kapılarak cevap verdim:

"Yaman."

O zaman o; sesini biraz yükselterek ve sırtımı okşayarak ebediyen hafızamdan silinmeyecek olan şu sözleri söyledi:

"Varol Türk çocuğu, sen hem yaman, hem de bir kahramansın, Varol."[51]

51 Yaman Tarı, "Ata'nın da İçine Katıldığı Bir Çocuk Savaşı", Cumhuriyet, 17.1.1949.

SEYYAR FOTOĞRAFÇIDAKİ RESİM

İzinli olduğum bir sonbahar günü, havanın çok iyi olmamasına rağmen Florya'ya kadar bir tren yolculuğu yapmıştım. Son dökülen yaprakları benim gibi seyreden birkaç kişiden başka o gün bu mesire yerinde hemen hemen kimseler yoktu.

Tren yoluna muvazi asfaltın yanındaki gazinolardan birine girip bir kahve içerek geri dönmeğe karar vermiştim. Birkaç basamaktan müteşekkil kahvehanenin merdivenini çıkarken yan tarafta, sahibinin içeride oturduğu hissini veren ve üç ayak üzerinde sonradan yağlı boyaya boyanmış seyyar bir fotoğraf makinesi beni birdenbire o tarafa celp etti. Çektiği resimlerden iyilerini koymağa mahsus olan bu dört köşe büyük kutunun iki yüzünden bu taraftaki, resimlerinin arasma Atatürk'ün büstünü taşıyan tarafı benden yana bakar şekilde gümüş bir liralık, resimlerle camın arasma konmuştu. Ben bunun sebebini düşünmeğe kalmadan, gözüm resimlere kaymıştı. Atatürk'ü plaj kıyafetinde, yanında Ülkü ile birlikte gösteren alaminüt karta alınmış bir resmi beni daha çok alakadar etti; cama konulmuş bir resim daha vardı ki bu da el ele vermiş iki Mehmetçik'ti.

Tenha gazinoda oturan ve oranın müdavimlerinden olduğu belli olan iki üç kişiden biri arkadaşlarından ayrılarak dışarıya çıktı ve yanıma doğru gelerek:

"Bir şey mi istediniz?" diye sordu. Ben merakla:

"Bu resim..." demeğe kalmadı, o anlatmağa başladı:

"Bir gün, şimdiki bu plajda resim çekmek için müşteri arayarak dolaşıyordum. Birden benim tarafıma doğru bir insan kalabalığı gelmeğe başladı. Başımı çevirince köşkle plajın sınırından Gazi Paşa'nın, yanındaki Ülkü ile beraber bana doğru geldiklerini gördüm. Arkasından tahminime göre diğer paşalar geliyorlardı. Soyunmuşlar, galiba denize halkın olduğu taraftan gireceklerdi. Ben hemen yol vermek için kenara çekildim. Bu anda küçük Ülkü beni göstererek Gazi Paşa'ya bir şeyler söyledi. O hemen etrafına bir işaret verdi, birdenbire ortalık genişledi. Yere kumların üzerine oturuverdi. Yanma da çocuğu oturttu. Bana doğru eliyle işaret ediyordu. Şaşırmış, arkama bakıyordum. Acaba kimi çağırıyorlar diye düşünüyordum. Arkamda deniz vardı ve kimseler yoktu. Bana doğru bir daha el edince bu sefer de orada bulunanlar:

"Fotoğrafçı oğlum gelsene" diye seslendiler.

Sendeleyerek yanlarına doğru yürüdüm. Hâlâ unutamadığım çok tatlı fakat icap ettiği zamanlar her şeyi yapabilecek kudrette bir sesle:

"Bizim bir resmimizi çek bakalım" dedi.

Ben kutunun önündeki körüğü nasıl açtım, sehpayı nasıl ayar ettim, siyah kumaşı açarak buzlu cama nasıl bakıp, kartı nasıl yerleştirdim, hâlâ hatırlayamam. Dilim tutulmuş, kafam güç işler hale gelmişti. Resmi çekiyorum kelimesini Gazi Paşa'ya karşı nasıl söylerdim. Fakat o anladı ve Ülkü ile beraber hareketsiz durdular. Bana en azap veren şey objektifin kapağının havada bir iki daire yapıncaya kadar açık kalması idi. O müddetin yıldırım

hızı ile geçmesini istiyordum. Gazi Paşa'yı bu şekilde durdurmak bana azap veriyordu. Aksine, bu zaman bana yıllar kadar uzun geldi. Nihayet resim çekilmişti. Acele ve titrek ellerimle hemen banyosunu yaptım ve iki tane verdim. Uzun uzun baktı. Sonra arkasında duran maiyetindeki giyinik genç bir adama bir şeyler söyledi. Oda cebinden para çıkarıp verdi. Gazi Paşa alarak hemen Ülkü'ye vererek bana yolladı. Küçük kız elime işte bu lirayı bıraktı. Bütün varımı yoğumu onun için feda edebilirdim. Çektiğim iki resim için para almaktansa ölmek aklımdan geçerdi. Yalvararak Ülkü'ye geri vermek istedim. Lakin onun gözlerindeki şefkatle karışık sevgi altında ani kızmak ihtimallerini sezerek ısrarımdan vazgeçtim.

O gün bugündür bu parayı resmin diğer bir kopyasıyla beraber, bu iki Mehmetçiğin yanına koydum. Ben de mesleğimle bu vesile ile övünüyorum."

İhtiyar fotoğrafçıyı en kıymetli hatırasıyla baş başa bıraktığım zaman dönüş trenim kalkmak üzere idi.[52]

52 Bedri Doğan, "Seyyar Fotoğrafçıdaki Resim", Cumhuriyet, 23.1.1949.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ATATÜRK, KRAL EDWARD'A NE GİBİ BİR TAVSİYEDE BULUNMUŞTU?

Bir gün, Atatürk Çankaya Köşkü'nde arkadaşlarını mutat olduğu üzere sofra başında toplamış sohbet ediyordu. Bir aralık birdenbire sustu. Salonda çıt yok. Ağır bir hareketle başını kaldırdı. Gözlerini meçhul bir noktaya dikti. Hatırlamak istediği şeyleri zihninde topladığından memnun olduğunu gösterir bir tebessümle:

"İngiltere Kralı Majeste Edward'a," dedi, "bazı tavsiyelerde bulundum. Eğer hükümetinin bunlara uymasını temin ederse çok iyi."

Bütün yüzlerde merak ve tecessüs belirtileri. Herkes aynı saniyede sordu:

"Neler tavsiye ettiniz Paşam?"

"Aynen şu sözleri söyledim: Siz İngilizler soğukkanlı ve iradenize çok hakim insanlarsınız. Bu huy çok defa lehinizde netice veriyor. Fakat bazen de aleyhinize döndüğü oluyor. Mesela şu sırada karşınızda büyük bir rakip var. Gece gündüz harıl harıl çalışıyor ve harbe hazırlanıyor. Siz, buna hiç ehemmiyet vermiyorsu-

nuz. Şayet bu hal devam ederse bir gün gelecek koskoca Britanya adasını altınızdan halı çeker gibi çekecek, bütün milletinizi sırt üstü yere serecek. Harekete geçin, siz de hazırlıklı bulunun, gafil avlanmayın."[53]

53 İbrahim Yazgan, "Atatürk, Kral Edward'a Ne Gibi Bir Tavsiyede Bulunmuştu?", Cumhuriyet, 23.1.1949.

ŞAPKA İNKILABI TARİHİNDEN BİR SAFHA

Milli Mücadele yıllarında; Kastamonu vilayeti halkı, üzerine düşen kurtuluş görevini canla, başla yapmış, çalışmış, inkılap tarihimizi nice hizmet ve hatıralarıyla süslemiştir. Vilayetimiz halkı vatanımızı, milletimizi düşman istilasından kurtaranlara karşı beslediği derin minnet, bağlılık, şükran duygularını bildirmek ve göstermek için Atamızı Kastamonu vilayetine davet etmek fikri o yıllarda herkeste umumi bir arzu halinde idi.

Halkımızın gönülden ve kalpten gelen bu arzu ve hasretini kahraman kurtarıcımıza arz etmek ve Kastamonu vilayetine davet etmek üzere 1925 yılı Ağustos'unun başlarında dokuz kişilik bir heyet Kastamonu'dan Ankara'ya hareket etmiş, yaptıkları tekliften pek mütehassıs kalan Atatürk bu daveti memnuniyetle kabul buyurmuşlardı. Atatürk, tasarladığı büyük bir inkılabı yapmağa en müsait olarak Kastamonu vilayetini seçmiş olmalı ki; 24 Ağustos 1925 günü Ankara'dan hareket ederlerken kendisiyle beraber Fuat Bulca ve merhum Nuri Conker de panama şapka giymişlerdi.

Ben de İnebolu'ya davet etmek üzere altı kişilik bir heyetle Kastamonu'ya hareket etmiş ve Ata'mızın Kastamonu'da coşkun

tezahüratla karşılanmasında bulunmuştum. 25 Ağustos 1925 günü Atatürk Kastamonu Belediye Binası'nda kazalardan gelen heyetleri ayrı ayrı kabul buyurarak konuşmuşlar ve iltifatta bulunmuşlardı. İnebolu'ya davetimizi kabul ederek: "Sizlerle İnebolu'da daha uzunca konuşuruz." diye bizleri sevindirmişlerdi. 26 Ağustos 1925 günü Atatürk, maiyetlerindeki zevat ile İnebolu'yu sevindirmişler, çok hararetli ve içten gelen saygı ve sevinçle karşılanmışlar ve Belediye Reisi'nin evinde misafir edilmişlerdi.

27 Ağustos 1925 günü Atatürk, hükümet binasında memurları, belediyede belediye azalarını, esnafı kabul etmiş, kayıkçılarımızı "sizin hizmet ve faaliyetlerinizi öteden beri takdir ederim, her vakit ve her suretle vatan emrinde bulunacağınıza kaniim, yaptığınız hizmetleri hiç unutamıyorum." diye taltif etmişlerdir.

28 Ağustos 1925 cuma günü şanlı kurtarıcımızı Türk Ocağı'na davet etmiştik. Orada söylenecek nutku hemşerilerim bana bir vazife olarak vermişlerdi. Salon kadınlı, erkekli tamamıyla dolmuştu. Atatürk ve maiyeti, halkımızın candan saygı duyguları içinde Türk Ocağı'nı teşrif etmişlerdi, ben de bir müddet dinlendikten sonra hazırladığım nutku okumaya başladım. Bu nutuktan bazı kısımları naklediyorum:

"Büyük Gazi; dünyanın seyri tekamülü pek müthiş ve seri adımlarla devam ederken asırlardan beri Türk vatanını ve milletini idare edenler kasten bizi ihmal etmişler, memleketimizi zulmet, cehalet içinde bırakmışlar, bizi medeniyetin ziyasından mahrum etmişlerdir. Milletleri yekdiğerinden tefriki temyiz eden acaba nedir? Ayakkabı mı yoksa başta taşınan ve dimağımızı güneşten koruyan başlık mıdır? Bizi medeniyetten, beşeri faaliyet ve hareketlerden alıkoyan hiçbir maniayı artık tanımıyoruz. Siz bizden ne isterseniz isteyiniz, ona hazırız, eğer gösterdiğiniz yol üzerinde bir lahza tereddüt eder ve geriye gidersek milletimizin vebali üzerimize olsun. Siz bizim örneğimizsiniz, reisimizsiniz,

kahraman ve asil, çalışkan milletimizin kurtarıcı ve yol göstericisisiniz."

Atamız nutkunu irticalen söyleyecekti, bunu evvelden anladığım için arkadaşlarla tertibat aldık, söylenen nutku aynen zapt ettik; bu çok önemli ve tarihî nutuktan en mühim parçalarını arz ediyorum:

"Hanım ve bey arkadaşlarım; bana huzuru nezihanenizde söz söylemek fırsatını bahşettiniz diye çok bahtiyarım; bunun için size sureti mahsusada teşekkür ederim. Derakap ilave etmeliyim ki İnebolu'nun muhterem halkı beni çok samimi kabul etti, hakkımda kalbi tezahüratta bulundu. Çankırı'da, Kastamonu'da Ankara'dan İnebolu'ya kadar bu üç yüz elli kilometrelik güzergahta, bugün muhterem İnebolulularda gördüğüm tenevvür, yüksek zihniyet ve inkişaf derecesi cidden iftihara şayestedir. Bu bariz hakikatin aksini iddia edenlerin mevcudiyetini düşündükçe müteelim oluyorum. Bu gibiler millete, milletin istidadına, yüksek amaline ne kadar biganedirler, bu gibiler kendi gafletlerini umumi zannetmek gaflet-i amikasındadırlar.

Ey memleketi seven, memleketi için hayatını tehlikeye koymaktan çekinmemiş bulunan kıymetli vatandaşlar; hep beraber bütün cihana sarih ifade edelim ki, bunca inkılabın şuurlu kahramanı olan bu millet, medeniyet güneşinin bütün hararetini almıştır. Şüphe etmeye mahal var mıdır ki, bu hareketin füyuzatı bir emrivaki halinde fışkırmasın. Bu son sözlerimi vazıh olarak ifade etmeliyim ki, bütün memleket ve cihan ne demek istediğimi sühuletle anlasın, bu izahatımı heyet-i aliyenize bir sualle tevcih etmek isterim, soruyorum: Bizim kıyafetimiz milli midir? (Hayır sadaları) Bizim kıyafetimiz medeni ve beynelmilel midir? (Hayır, hayır sadaları) Size iştirak ediyorum; tabirimi mazur görünüz, altı kaval üstü şişhane diye ifade olunabilecek bir kıyafet ne millidir ve ne de beynelmileldir. O halde kıyafetsiz bir millet

olur mu? Arkadaşlar, böyle tavsif olunmaya razı mısınız arkadaşlar? (Hayır, katiyen sesleri).

Arkadaşlar, Turan kıyafetini araştırıp ihya etmeye mahal yoktur. Medeni ve beynelmilel kıyafet bizim için çok cevherli, milletimiz için layık bir kıyafettir. Onu iksa edeceğiz. Ayakta iskarpin, bacakta pantolon, yelek, gömlek, kravat, ceket ve bittabi bunların mütemmimi olmak üzere başta siperi şemsli serpuş, bunu açık söylemek isterim, bu serpuşun ismine şapka denir. Redingot gibi, smokin gibi, frak gibi, işte şapkamız diyenler vardır. Onlara diyeyim ki çok gafilsiniz ve çok cahilsiniz ve onlara sormak isterim. Yunan serpuşu olan fesi giymek caiz olur da şapkayı giymek neden olmaz? Ve gene onlara, bütün millete hatırlatmak isterim ki, Bizans papazlarının ve Yahudi hahamlarının kisve-i mahsusası olan cübbeyi ne vakit ve ne için ve nasıl giydiler" dedikten sonra nutuklarını şu cümlelerle bitirdiler:

"Medeniyetin muvacehe-i kudret ve ulviyetinde kurunu vustai zihniyetlerle, iptidai hurafelerle yürümeğe çalışan milletler mahvolmağa veya hiç olmazsa esir ve zelil olmaya mahkumdurlar. Halbuki Türkiye Cumhuriyeti halkı müteceddit ve mütekamil bir kütle olarak ilelebet yaşamağa karar vermiş, esaret zincirlerini ise tarihte namesbuk kahramanlıkla parça parça etmiştir."[54]

54 Mustafa Selim İmece, "Şapka İnkılabı Tarihinden Bir Safha", Cumhuriyet, 29.1.1949.

ATATÜRK VE KÜÇÜK NECLA

Tarihe ve bütün Türk milletine mâl olmuş Büyük Atatürk hakkında bir hatırası olmanın saadetini; bugün için her zamandan fazla hissediyorum. Her ne kadar bu hatıram, henüz yedi yaşında bulunduğum bir zamana isabet ediyorsa da Büyük Adam'a verdiğim çocukça cevabın onun üzerinde hasıl ettiği neşeyi, bugün bile tamamen gözümün önünde canlandırabiliyorum.

1931 senesinde ailemiz, Atatürk'ün en yakın generallerinden olan amcamın kızının düğün hazırlıklarını yapmakla meşguldü. Lakin Atatürk, bunu haber alınca bu düğün merasiminin mutlaka Dolmabahçe Sarayı'nda yapılması hususunda ısrar etmiş olduğundan ailemiz bundan pek mütehassis olarak bittabi kabul etmişti. Fakat ben ve o zamanki akranlarım bu habere çok üzüldük. Çünkü saraya biz küçüklerin götürülmemesi daha muvafık görülmüştü. Bununla beraber amcam benim bu teessürümü fark etmiş olacak ki yalnız küçüklerden benim gitmemde mahsur olamayacağını söyledi. İşte ben de, tesadüflerin yardımıyla karşılaşmam mukadder olan Atatürk'ü ilk defa olarak orada gördüm.

Büyük bir sevinçle hazırlandığım düğün günü için bana da büyükler gibi tuvalet dikildi. Akşam sekizde de saraya vasıl ol-

duk. Daha büyük kapıdan girerken heyecanlanmaya başlamıştım. Hele muhteşem halılar döşenmiş olan salona dahil olunca bu heyecanım son haddini bulmuştu. Herkes, düğünden ziyade Atatürk'ün aramızda bulunmasından ve dolayısıyla bu gecenin büyüklüğünden bahsediyordu. Saat dokuza doğru kapı tarafına doğru olan kaynaşmadan onun geldiğini anladık. Nitekim biraz sonra da aramızda idi. Herkese gayet mültefit bir çehre ile hitap ediyor ve ellerini sıkıyordu. Düğün başlamıştı. Dansa kalkan çiftler kendi alemlerine daldığı bir anda birdenbire Atatürk'ü karşımda buldum. Benimle çok alakalandı ve anneme, babama muhtelif sualler sorduktan sonra bana:

"Gel kızım, seni büfeye götüreyim." dedi ve elimden tutarak yürümeye başladı.

O kadar heyecanlanmıştım ki elim elinde olarak ne kadar yürüdük pek bilmiyorum. Kalabalıktan sıyrılıp da büfeye geldiğimiz zaman gözlerim hayretten açılmıştı. Büyük ampullerin verdiği ışıklar altında büfedeki kristallerin, yaldızlı tabak, çatal ve kaşıkların parlaklığı, diğer tarafta da her türlü pasta ve her manasıyla zengin bir büfe önünde idik. Böyle bir manzara karşısında ne yapacağımı ve nereye bakacağımı düşünürken birdenbire Atatürk'ün:

"Söyle bakayım, şimdi ne istersin?" dediğini işittim.

Heyecanım kadar muhitimin de üzerimde bıraktığı muazzam tesir altında bu suale küçüklük saikasıyla:

"Ne olur, benim de düğünümü burada yapar mısın?" demişim.

Atatürk'ün neşeli bir kahkaha atarak annemi yanıma çağırtması beni kendime getirmişti. Bu sefer de ne olacak diye korku ile onun yüzüne bakıyordum. İşte o neşeli anı daima gözlerimin önündedir. Annem gelince de:

"Bak kızın ne diyor?" diye gayet yüksek sesle benim cevabımı anlatınca, o ana kadar ne gelip geçtiğinden haberi olmayan an-

nem de kendini tutamayarak gülmeye başladı. Bunun üzerine, pek büyük pot kırmamış olduğuma kani olarak kendimi biraz daha müsterih hissetmeğe başlamıştım. Ata, bana dönerek:

"İnşallah kızım, sen de büyü, söz veriyorum, düğününü burada yapacağım" diyerek saçlarımı okşamıştı.

Biraz sonra da uykum geldiği için başka bir odaya uyumak üzere yatırdılar. Böylece o büyük gecede Atatürk'ü bir daha göremedim. Bu suretle de seneler geçti ve maalesef onun ömrü çok arzu ettiğim bu günümü görmesine vefa etmedi. Şimdi ne zaman Atatürk'e ait bir fıkra anlatsalar hep o gün gözümün önüne gelir ve inşallah derken yüzünün almış olduğu o munis ifadeyi daima hatırlarım.[55]

55 Necla Falay, "Atatürk ve Küçük Necla", Cumhuriyet, 29.1.1949.

ATATÜRK AĞLIYOR

Bu seneki yıllık iznimde köyüme gitmiştim. Vardığımın ertesi günü bütün ev halkı toplanmış, şundan bundan konuşuyorduk. Söz, 30 Ağustos Zafer Bayramı dolayısıyla, İstiklal Savaşı'na intikal etti. Tam bu sırada ak saçlı ninem, dayandığı sedirden yavaş yavaş doğruldu. Hepimiz susmuş, ninemin ağzından çıkacak kelimeleri bekliyorduk. O ağır ağır söylemeğe başladı:

Yavrularım, sizler bilmezsiniz. Bir zamanlar, "köyümüze düşman geliyor" dediler. Dedeniz askerde idi. Biz pılı pırtıyı toplayıp, göçebeler gibi yola düştük. Sinan Paşa Ovası'nda bir köye yerleştik. Günler geçti. Bir gün düşman ansızın o köye de geldi. Artık gidecek başka yer olmadığından, düşman içinde kalmış olduk. Bir sabah uyandığımız zaman, uzaklardan top sesi geliyordu. Kurtulduk, kurtulduk diye sevince düştük. Tam bu sırada köyün öte başında dumanlarla beraber göklere alevler yükseldi. Köy yanıyordu. Her taraftan bağrışmalar geliyordu. Kimimiz yarı çıplak, kimimiz yarı yanmış bir halde, köyün koruluğunda biriktik. Artık düşman da köyü terk etmişti. Biraz sonra atlılarımız, ellerinde al bayrak olduğu halde, yel gibi yoldan geçtiler. Bağırdık, durmadılar. Hepimiz yollara dökülmüş, ağlıyor, sızlıyorduk. Derken karşı

yoldan bir toz bulutu yükseldi. Hepimiz gözlerimizi oraya diktik. Biraz sonra bir otomobil göründü ve yavaşlayarak yanımızda durdu. İçinden altın gibi saçlı, kalpaklı bir adam fırladı. Durdu. Gözlerini perişan vaziyetimize döndürdü. Uzun uzun, derin derin baktı. Bu sırada biz yanındaki zabitlere sokulduk. Onlar da onun gibi bakıyorlardı. Bir tanesini çekerek:

"Bu adam kimdir?" diye sorduk. Hafifçe:

"Mustafa Kemal" dedi. O zaman hepimiz coştuk. Bu ismi her zaman duyuyorduk:

"Paşam bizi kurtar, kurtar" diye bağırdık. Ayaklarına kapandık. O hâlâ dalgın dalgın, başı yerde düşünüyordu. Birden doğruldu. Sağ eli havada idi.

"Sizi bu şekle sokanlar cezalarını gördüler ve daha da görecekler." diyerek elini şimşek gibi aşağı indirdi. O anda da gözlerinden iki damla yaş yuvarlandı."[56]

56 Ahmet Yavuz, "Atatürk Ağlıyor", Cumhuriyet, 4.2.1949.

SAKARYA ZAFERİ'Nİ SAĞLAYAN KISA BİR EMİR

Bu hatırayı, bizzat yaşamış bulunan eski milletvekillerinin birinden dinlemiştim:

Sakarya Meydan Muharebeleri'nin kati neticeler vaat eden en kritik günlerinden birini yaşıyoruz. Ankara'dayız. Günler değil, saatler bile tarihî hadiselere gebe. Bu münasebetle her gün, fasılasız denecek şekilde içtima halinde bulunuyoruz. O gün gene Meclis geç vakit dağılmış, cepheden gelen raporları okumaktan doğan bir yorgunluğun altında hiç de derin olmayan bir uykuya dalmıştım. Kaç saat geçmişti tahmin edemeyeceğim, yeni bir içtima için çağırıldım. Gecenin bu pek geç saatlerinde vuku bulan olağanüstü davetin büyük bir manası olduğu aşikardı; fakat ne?

Benim gibi hiç kimsenin bir şey bilmediğini ve herkesin aynı heyecanı yaşamakta olduğunu içtimaa vardığım zaman öğrendim. Birkaç dakika sonra Mustafa Kemal Paşa, yaveriyle beraber geldi. Yüzünde, heyecanımızı son dereceye yükselten bir ciddiyet, mimiklerinde vakur bir mananın izleri vardı. Elindeki telgrafı göstererek:

"Arkadaşlar," dedi, "vaziyet çok kritik..."

Daha fazla bir şey ilave etmeksizin asabi adımlarla bir aşağı bir yukarı gezinmeğe başladı. Kritik kelimesinin lügat manası malum olduğu halde, askerlikte bu, acaba neye delalet ediyordu? İşte böylece biz yeni açıklamalar beklerken o, yaverine:

"Yaz," dedi, "raporunuzda düşman durumu hakkında verdiğiniz malumat, onun artık muharebeyi kaybettiğini anlatıyor. Katiyen geri çekilmeyin. Birkaç saate kadar düşman çekilecektir."

Sonra bize dönerek:

"Arkadaşlar," dedi, "cephe kumandanından şimdi aldığım raporda kuvvetlerimizin çok sıkışık durumda oldukları ve düşmanın yeni hamlelere başlayacak emareler gösterdiği ve geri çekilmemizin emredilmesi bildiriliyor. Bence bu, düşmanın artık mağlup edildiğine ve muharebeyi terk edeceğine işarettir. Verdiğim emri işittiniz, yeniden geri çekilme yok. Kuvvetle ümit edebiliriz ki yarına kadar düşmanın geri çekilmeğe başladığı haberini işiteceğiz."

Beş saat sonra yeni bir rapor geldi. Düşman Sakarya Meydan Muharebesi'ni kaybetmiş, ricata başlamıştı."[57]

57 Memduh Okay, "Sakarya Zaferi'ni Sağlayan Kısa Bir Emir", Cumhuriyet, 4.2.1949.

ONLARIN HER BİRİ BİR GÜN BANA LAZIM OLACAK!

Dayım Hüsnü Çelik anlatmıştı:

1918 yılı sonlarında, büyük darbeler altında yıpranan Osmanlı İmparatorluğu'nun durumu gittikçe güçleşirken İngilizlerle harp halinde bulunduğumuz Suriye cephesinde de geri çekiliyoruz. Ben ileri karakol takım öncüsünde Mülazımım ve Sekizinci Ordu Kumandanı da Mustafa Kemal Paşa. Geçen vaktin bizim lehimize hiçbir netice kaydetmesi imkanı olmadığından hiç olmazsa insan kaybına meydan vermemek lazım.

Bir an harekatı takip etmek için Mustafa Kemal'in geldiğini gördük.

"Ne oluyor?" diye sormasına karşılık; "Fazla kayıp vermemek için çekildiğimizi" söyledik. Bir an cevap vermeyerek mavi gözlerini ufuklarda dolaştırdı, O bu hareketi ile geleceği görmeğe çalışıyordu. Dalgın ve yavaş sesle aynen bugün dahi unutamadığım:

"Evet, boş yere insan kaybetmeğe lüzum yok. Zira bir gün onların her biri bana lazım olacak!" sözlerini söyledi.[58]

58 Sadettin Barık, "Onların Her Biri Bir Gün Bana Lazım Olacak", Cumhuriyet, 4.2.1949.

BÜYÜK TAARRUZ SABAHI ATATÜRK'ÜN YEDİĞİ KAHVALTI

Büyük Taarruz sabahı. Yüzyılların nadir yetiştirdiği büyük komutan Atatürk, Kocatepe'de. Tanyeri ağarıyor. O sabah karşıdaki mor tepelerin gerisinden yükselen güneş, Türk milletinin sanki içine doğuyor ve ona büyük zafer müjdeleri getiriyordu. Yeşil vadileri tülleyen sisi yırtan, sarp tepelerin yalnız uçları görülüyordu.

Yıllardır Akdeniz meltemlerine hasret çeken Türk ordusu, Başkomutanından son erine kadar gözlerini batıya çevirmiş, düşmanın üzerine atılacak anı sabırsızlıkla bekliyordu. Bu sırada Atatürk'ün yanına sokulan bir subay, "Kahvaltı eder misiniz?" diye sordu. O, konuşmuyor, dalgın dalgın ileriye, düşman mevzilerine bakıyordu. Bir baş işaretiyle istemediğini anlattı. Sabahın sessizliğini, gökleri yırtarak uçan bir top mermisi bozdu. Arkasından bütün Türk topları ateş püskürmeğe başladı. Düşmanın zapt edilmez denen mevzileri altüst oluyordu. Bir an içinde her taraf ateş ve duman içinde kalmıştı. Her taraf yanıyordu. Manzara cidden keyif verici idi. Ateş gittikçe şiddetleniyor, Türk milletinin talihi

ile birlikte güneş de nazlı nazlı yükseliyordu. Atatürk pelerinini altına topladı ve kayaların üstüne oturdu. Dalgınlığı kalmamıştı, tebessüm ediyordu. Sabah ışıklarının okşayarak parlattığı altın saçlarında Türk milletinin geleceği de parlıyordu. Çok keyiflenmişti. "Şimdi kahvaltıyı getirin" diye seslendi. Bir tepsinin içinde iki dilim er ekmeği, birkaç zeytin, bir parça beyaz peynir geldi. İşte hepsi o kadar. Bunları büyük bir iştiha ile yedi.

Evet, yedi düvelin azametine meydan okuyan, masum bir millete yeniden hayat veren yüce komutan, koca dahi Atatürk kahvaltı ediyordu. İsteseydi altın tepsiler içinde parlak ve yaldızlı salonlarda her bakımdan nelere sahip olmazdı. Hayır, o böylesini seviyor ve böyle istiyordu.

Yüce Atatürk sen yalnız bize, Türk milletine değil, tarihlere, dünyalara ne büyük örnekler verdin.[59]

59 Ethem Alkan, "Büyük Taarruz Sabahı Atatürk'ün Yediği Kahvaltı", Cumhuriyet, 6.2.1949.

BASKIN

Bir arkadaşımdan naklediyorum:

Harp Okulu'nun son sınıfını bitirmek üzere bulunuyordum. Subay çıkmamıza az bir zaman kaldığından ve imtihanlar arifesinde bulunduğumuzdan okul telaş içerisinde idi. Herkeste dikkati çeken bir faaliyet görülüyordu. Bu sırada kulaktan kulağa şu sevinçli haber dolaşmağa başladı: "Atatürk okula gelecek." Haber için sevinçli diyorum. Çünkü büyük başbuğumuzu, ulu önderimizi görmeyi, sesini duymayı, onunla konuşmayı bütün talebeler candan istiyordu. O, bizim için bir ilham kaynağı, bir enerji sembolü idi. Güzel haber, bir radyo dalgası çabukluğu ile bütün okulu baştan başa dolaştı, kulaklarımızı doldurdu, kalplerimizi titretti. Artık başka bir şey konuşulmuyordu. Okuldaki bariz imtihan telaşından eser bile kalmamıştı. Yalnız onun geleceği dakika heyecanla bekleniyordu. Okul komutanlığınca icap eden tedbirler alınmış, en ince teferruatına kadar her şey düşünülmüştü.

Arkadaşlarımın heyecanını adeta yüzlerinden okuyabiliyordum. Herkes sırasını düzeltmiş ve temizlemiş, kendisine tam bir intizam ve çekidüzen vermişti. Harp Tarihi dersine henüz girmiştik. Öğretmenimiz Afyon taarruzunda tatbik edilen askerî ve

stratejik planı anlatarak şunları söylüyordu: Afyon taarruzunun sıklet merkezi hakkında Yunan Başkomutanlığı'nda yanlış fikirler uyandırmak için gündüz kuzeye doğru yürüyüş kolları tertip ediliyor ve bu yürüyüş kolları bilhassa Yunan ileri karakollarına gösteriliyor, gece ise bilakis taarruzun yapılacağı ve sıklet merkezinin bulunduğu Afyon güneyine asıl kuvvetler gönderiliyordu. Taarruzun yapılacağı gün ve saat hakkında Yunan ordusunu şaşırtmak ve gafil avlamak için taarruzdan bir gün önce Çankaya'da çay tertip edilmiş ve gece de davet yapılmış, seçkin zevat davete davet edilmişti.

Öğretmen cümlesini henüz bitirmişti ki, kapı birdenbire açılarak Atatürk, yanlarında yaverleri olduğu halde sınıfa girdi. Öğretmen: "Kalk" diye bağırdı. Hepimiz çelik yaydan fırlayan birer ok gibi ayağa kalktık. Atatürk yavaş yavaş kürsü tarafına giderek oturmamızı emrettiler. Öğretmen kendisini takdim ettikten sonra anlattığı dersin mevzuunu kısaca izah etti. Atatürk, bir arkadaşımızın yanına oturdular ve öğretmenimize dersine devam etmesini emir buyurdular. On dakikalık bir zaman geçmemişti ki sınıfımızın tavanında bir nevi alıcı verici tertibatı bulunan ve doğrudan doğruya okul komutanı odası ile irtibatlandırılmış bulunan, bir nevi radyo işlemeğe başladı. Talebeler arasında ona Espiyon adı verilmişti. Gürültüler arasında okul komutanının sesini duyduk:

"O kısımda hangi öğretmen var?"

Öğretmen hemen cevap verdi:

"Harp Tarihi öğretmeni Kur. Bin..."

"Atatürk, sınıflara girdiği zaman tekmil verilecek ve anlatılan dersin mevzuu kısaca kendisine izah edilecektir."

"Atatürk şu anda bu sınıfta bulunmaktadır, komutanım"

Öğretmen cevap verince hemen makine kapatıldı.

Bu olaya Atatürk hiç sesini çıkarmamış, öğretmen de anlatmasına devama başlamıştı. Lakin hepimiz hayretler içerisinde kalmıştık. Nasıl olmuştu da Atatürk için bu kadar tertibat alan okul komutanının onun geldiğinden haberi olmamıştı? Biraz sonra okul komutanı da yavaşça sınıfa girdi ve kapı yanında ayakta durdu. Korku, heyecandan sapsarı olmuştu. "Atatürk'ün geldiğinden benim nasıl haberim olmadı? Nereden ve nasıl geldi?" der gibi bir öğretmenin, bir de talebelerin yüzüne şaşkın şaşkın bakıyordu.

Atatürk ağır ağır oturduğu sıradan kalktı ve kürsüye gelerek:

"Arkadaşlar;" dedi, "Afyon taarruzunu baskınla nasıl kazandığımızı öğretmeniniz size teferruatı ile anlattı. Yunanlıların altı ayda geçilmesi imkansız dedikleri mevzilerini altı saatten daha kısa bir zamanda yarmağa muvaffak oluşumuzun sırrı bundan başka bir şey değildir. Şu anda sizin yanınıza gelişim de bir baskının neticesidir. Bunun tesirini sizlere bırakırım. Yalnız şunu unutmayınız ki, baskın zafer için biricik anahtardır."

Merakımızı tatmin için, Ata'nın yalnız yaverleriyle ve hiç kimseye hissettirmeden arka kapıdan girdiğini sonradan sorup öğrendik."[60]

60 Niyazi Tandoğan, "Baskın", Cumhuriyet, 6.2.1949.

SINIRLARIMIZDAKİ NÖBETÇİLERDEN BİRİ

İtalyanların Habeş Harbi sıraları idi. Düşmanın beklenmedik bir sürprizine maruz kalmamak için, Ege sahillerindeki kıta ve tahkimat komutanları gayet titiz davranıyorlar ve herhangi bir casusluk hareketine meydan vermemek için de erleri, daima uyanık bulunmaları yolunda, ikaz ediyorlardı.

Bir gece, ani olarak gelen bir şifreden, ertesi günü Atatürk'ün müstahkem mevkii teftiş edeceği haberi öğrenildi. Tabii herkesi büyük bir telaş ve heyecan kapladı. Atatürk bu. Teftişlerinde gözünden bir şeyler kaçmasına imkan var mı? Bütün birlikler, en büyük komutanından en küçük erine kadar, hummalı bir faaliyetle kendilerine çekidüzen vermeye, eksiklerini tamamlamaya başladılar.

Ertesi günü büyük Ata, maiyeti erkanı ile muayyen saatte geldi ve birlikleri teker teker gezmeye başladı. Teftiş normal olarak devam etmekte idi ki, müstahkem mevkideki koruganlardan birine giden yolun dönemecinde, Atatürk birdenbire durdu ve kendisini takip edenlere hitaben:

"Siz beni burada bekleyiniz, ben yalnız gideceğim" dedi.

Komutanlar tereddütle birbirlerine baktılar fakat tabii hiçbir şey söyleyemediler. Yalnız o mıntıkadaki bölüğün yüzbaşısı:

"Atam, müsaade ederseniz bendeniz geleyim." dedi.

Atatürk kati bir ifade ile "Hayır, siz de kalınız" cevabını verdi.

Çaresiz herkes neticeyi endişe ile beklemeye başladı. Atatürk patikanın kıvrımını döndü ve koruganın hakim bir noktasında nöbet beklemekte olan Mehmetçiğe doğru yürümeğe başladı. Bir müddet sonra avdet eden Atatürk cereyan eden hadiseyi orada bulunanlara şöyle anlattı:

"Uzaktan bir başıbozuğun yalnız başına kendisine doğru gelmekte olduğunu gören nöbetçi silaha davrandı ve biraz daha yaklaşmamı bekledikten sonra, gür bir sesle:

'Dur hemşerim, yasak.' dedi.

Bu ihtar karşısında durdum ve nöbetçiye sordum:

'Sen beni tanıyor musun? Ben kimim?'

Nöbetçi, dikkatle bakarak, biraz tereddütten sonra:

'Atatürk'sün komutanım.' dedi.

'Pekala, sen benim Atatürk olduğumu biliyorsun da hâlâ neden yasak diyorsun?'

Mehmetçik bir an duraladı. Herhalde teftişten onun da haberi vardı. Fakat onun bildiği Atatürk, maiyetiyle gelirdi, böyle yapayalnız gelmezdi. Bu işte muhakkak bir kurt yeniği vardı. Bir lahza düşündükten sonra kafasını salladı ve safiyetle cevap verdi:

'Komutanım, Atatürk'sün, Atatürk'sün ama... Düşmanların işine akıl sır ermez... Birini sana benzetir içeri sokarlar da benim başım derde girer... Gözünü seveyim, sen şu bizim yüzbaşıyı beraber al gel de, o zaman nereye istersen git...'

İşte görüyorsunuz ya ben de dönüp geldim."

Büyük Ata, kahkahalarla gülerek, vazife esnasında kendisine bile müsamaha etmeyen kahraman Mehmetçiği takdir etti ve çavuşluğa terfiini emretti. Nur içinde yatsın koca Atatürk.[61]

61 Kamil Homris, "Sınırlarımızdaki Nöbetçilerden Biri", Cumhuriyet, 6.2.1949.

ATA'NIN SESİ

Aşağıdaki Atatürk'e ait hatırayı, Celal Bayar Adapazarı'na geldiği zaman bizzat bana anlatmıştı. Aynen naklediyorum:

Bir gramofon plağı müessesesinin İngiltere'deki merkezi, bir cemile olarak Atatürk'e, ufak ve otomatik bir plak doldurma makinesini gramofonu ile beraber hediye etmişti. Atatürk'ün sesi güzeldi. Bazen sevdiği arkadaşlarıyla, bazen yalnız kaldığı zamanlar şarkı söyler veya dinlerdi. Ata, makine geldikten sonra bol bol plak doldurur ve onları çalmaktan hoşlanırdı. Ancak, Gazi plakları kimseye vermez ve derhal imha ettirirdi. Zaten plaklar 3-4 defa çalındıktan sonra işe yaramaz hale geliyorlardı.

Toplantıların ekserisinde hazır bulunan ve plaklardan birini hatıra olarak almak isteyen Celal Bayar ve Muhittin Üstündağ'ın katıldığı bir mecliste, gene bermutat Atatürk şarkı söylüyor, bazen diğerleri de iştirak ediyorlar ve sonra plaklar çalınıyordu. Bir ara Ata'yı dışarıya çağırdılar. Atatürk salona giderken elindeki plağı masanın üstüne bırakmıştı. Biraz sonra geri döndüğü vakit, plağı unutmuştu. Plağa yakın bulunan Üstündağ, Bayar'dan evvel davranmış ve plağı almıştı. Aradan zaman geçti. Beklenmedik bir anda, Atatürk:

"Muhittin, plağımı ver." dedi. Aldı ve kırdı, sonra sözüne devamla:

"Eğer," dedi, "plak vermek istesem, bu önce Celal'in hakkıdır. Çünkü sizden çok evvel, bana rica etmişti."

Ayağa kalktı ve Bayar hakkında bir konuşma yaparak plağını Celal Bayar'a hatıra olarak verdi. Bu plak elan Celal Bayar'da mahfuz bulunmaktadır.[62]

62 A. Naim Karacaoğlu, "Ata'nın Sesi", Cumhuriyet, 13.2.1949.

ATATÜRK VE DÖNÜŞ

Dönüş. Bu onun ismi idi. Zavallı kızcağız şimdi sağ olsaydı da bu hikayeyi size kendi çetrefil dili ile o anlatsaydı. Köyüne, bağına, bahçesine ait ne sorsanız gayet kısa cevaplar verir, bazen de omuz silkerek: "Bilemeyom hanımcığım." derdi. "Söyle Dönüş, Atatürk'ü nasıl tanıdın?" deseniz yüzünü derhal geniş bir tebessüm kaplar, ince kaşları kavislenir ve ballandıra ballandıra anlatmaya başlardı. Zavallı Dönüş şimdi ebedi uykusunda olduğu için size onun hikayesini ben naklediyorum:

Dönüş; Ankara yaylasının bir bucağında doğdu. Hayatı anlamaya başladığı zaman annesi, babası ölmüş, ihtiyar ninesi tarafından büyütülüyordu. Geçinecek kadar malları vardı. Fakat ortakların elinde yıldan yıla onların da sayısı eksiliyordu.

Dönüş, on altı yaşına geldi. İhtiyar ninenin gördüğü bütün işleri artık o yapıyordu. Fakat yoksuzluk, günden güne ağır basıyor, genç kızı bir hayli hırpalıyordu. Bir gün tarladan eve yorgun dönerken düşündü. Şehre gitse orada çalışıp para kazansa, hem ninesine, hem de kendine bakabilirdi. Rehinden tarlayı kurtarır, öküzleri çıkarırdı. Eve gelince bu fikrini ninesine açtı. Mutaassıp ihtiyar, her ne kadar reddetti ise de Dönüş'ü ikna etmeğe

muvaffak olamadı. Zaten Ankara'da emmi oğlu da vardı. İş buluncaya kadar onların yanına sığınırdı. Bu fikir, bu ihtimal kafasında genişledi. Bir sürü güzel hayallerle bezendi. Genç kız artık sevincinden duramaz olmuştu. Oyalı yemenisini, kırmızı şalvarını hazırladı. Ertesi gün şehre inecekti. Fakat birden iğnelenmiş gibi sıçradı. Aklına daha güzel bir şey gelmişti. Atatürk'ün çiftliğine gitmek. Gençti, güzeldi. Çalışmakta karşısına binbir müşkülat çıkacağı muhakkak idi. Halbuki köyün ihtiyarlarından, ağalarından, okulun hocalarından kaç defa onun methini işitmişti. Atatürk yoksulları korur, onlara yardım eder, öksüzleri severdi. Bu, kendisine çok daha fazla munis geldiği için sevinci büsbütün artmıştı. Koşup ninenin boynuna atıldı ve:

"Tasan tükensin nine, şehre gitmiyorum gayri. Atatürk'ün çiftliğine gidip orada çalışacağım. Sen de onu ne kadar çok seversin, değil mi?" dedi.

Cihazına ayrılan kalaylı bakracına çaldığı yoğurdu itina ile kucakladı. Onu Ata'ya hediye götürecekti. Ninesinin boynuna son bir defa daha sarılarak yanaklarından süzülen yaşları, oyalı çevresiyle kuruladı ve sabahın ilk saatlerinde yola koyuldu.

Dönüş, çiftliği biliyordu. Yollarda şaşırmadan ilerledi. Emmi oğlu ona, her şehre indikleri zaman buraları göstermişti. Yavaş yavaş yaklaştı. Bu geniş arazi hiç de kendi tarlalarına benzemiyordu. Büyük, büyük makineler sağda, solda. Temiz, pak giyinmiş insanlar göze çarpıyordu. Kapıya yaklaştı. Orada bir nöbetçi vardı. İçeriye girmesine mutlaka güçlük çıkaracaktı. Fakat Atatürk burada değil mi idi? Onu dövmelerine müsaade etmezdi. Koşarak kapıdan içeriye daldı. Fakat nöbetçi iki adım sonra ensesine yapışmıştı. Dönüş, can havliyle bağırıyor, çırpınıyordu. İleride dev gibi duran büyük makinelerin yanındaki kalabalık birden aralandı, içlerinden orta vücutlu, başında hasır şapka bulunan beyaz gömlekli biri, kıza doğru yaklaştı. Dönüş, nöbetçinin elinden kurtulup kendisine doğru gelenin yanına koştu ve ellerine sarıldı:

"Kuzum ağa," dedi, "söyle şuna beni bıraksın, hırsız değilim, ona bir kötülük etmedim. Benden ne istiyor?"

Ağa dediği meçhul şahıs, Dönüş'ün omzunu okşayarak, sordu:

"Sana dokunmaz küçük, merak etme. Fakat sen nereye gidiyorsun, kimi istiyorsun?"

Genç kız kendisine en büyük yardımı eden bu iyi kalpli insana derdini açıkladı:

"Ata'yı göreceğim ağa. Bizim köyün muhtarından işittim ki, o, çiftlikte imiş. Gizli bir derdim var, dizlerine kapanıp ona her şeyi söyleyeceğim."

Ağanın yüzünden bir gülümseme geçti. Arkada bu mükalemeyi dinleyenler kesik kesik fısıldaştılar. Velhasıl Dönüş'ün anlayamadığı bir şeyler oluyordu. O, nöbetçinin elinden kendini, kurtaran bu iyi insana yalvarıyordu:

"Belli sözün geçiyor burada ağa. Yardım et de, bir kere Ata'yı göreyim."

Ağa genç kızın iri bukleli gür saçlarını okşayarak ona sordu:

"Sen Atatürk'ü hiç gördün mü yavrum, onu tanıyor musun?"

Dönüş, öksüz geçirdiği uzun senelerden beri ilk defa bir yabancı tarafından okşanıyordu. Saçında dolaşan bu sıcak elin ateşi, çocuk ruhuna çöken kimsesizliğin hüznünü bir hamlede gidermişti. O, bu iyi insanı ne kadar da sevmişti. Korkusuzca yanına daha çok sokularak cevap verdi:

"Ben köyden şehre pek inmem ki, Atatürk'ü nereden göreyim? Ama okulda, muhtarın odasında tasvirleri var. Ben onu çok sevdiğim için alıp bir tanesini aynanın üstüne astım."

O, konuşurken Ağa şapkasını çıkarmış yüzünde boncuklanan terleri siliyordu. O anda Dönüş'e bir şeyler oldu. Gözleri içinden

taşan heyecanla büyümüş, dudaklarının rengi uçmuştu. Bakraç tutan elleri hafifçe titriyordu. Sayıklar gibi konuştu:

"Sen, sen ona, sen onun tasvirlerine ne kadar da çok benziyorsun."

Ağanın dudaklarından bir kahkaha süzüldü. Fakat Dönüş'ün artan heyecanı onu dizleri üzerinde tutamadı. Bakraç elinden düştü ve kendisi yere yuvarlandı.

Dönüş ayıldığı zaman bütün dertlerini Ata'sına anlattı ve onların ekserisinin devasını bularak köyüne döndü.[63]

63 Rana Akgül, "Atatürk ve Dönüş", Cumhuriyet, 13.2.1949.

ASLA BOLŞEVİK OLMAYACAĞIZ

Ankara'nın Şubat ayına tesadüf eden oldukça soğuk ve karlı bir gecesi idi. Ankara Kulübü'nde bir balo tertip edilmişti. Tevfik Rüştü Aras, Şükrü Kaya, Kütahya mebusu Nuri, Ardahan mebusu Tahsin ve o zamanki mebuslardan birçokları orada idiler. Bu balo resmî bir şekilde değil de adeta bir aile toplantısı kadar samimi ve neşeli idi. Bütün birbirini tanıyan ve seven Ankara halkı baloyu doldurmuş, çılgın bir neşe ile eğleniyordu. Saat henüz on ikiye gelmemişti. Herkesin kalbinde ani bir heyecan uyandıran mesut bir haber baloya yayıldı: "Gazi Paşa baloya geliyorlar." Rus Sefarethanesi'nde imişler. Oradan baloya geliyorlar. Belki on dakika geçmemişti. Maiyeti erkanı ve o zamanki Rus Sefiri ile birlikte kulübü şereflendirdiler. Kendisine tahsis edilen bir odada bir müddet istirahat ettikten sonra Ali Sait Paşa'nın refikası ile dansa iştirak ettiler. Bu meyanda Rus Sefiri de vakit vakit dans ediyor ve herkesle ayrı ayrı görüşüyordu. Bir aralık Sefir, salonun ortasına doğru ilerlemekte olan Gazi'ye yaklaşarak Fransızca:

"Ekselans;" dedi, "sizi çok seviyorum, hürmetim sonsuzdur; çünkü müşterek bir gaye uğrunda varlığını kurtarmaya çalışan iki

milletiz. Türkiye'nin en büyük halaskarı ve banisi sizi müsaade ederseniz bir kere öpmek şerefini kazanabilir miyim?"

Gazi evvela gülerek alnını uzattı, sonra o da elçiyi öptü.

Büyük ve kıymetli Atamız bu çeşit eğlenti yerlerinde dahi memleketin menfaat ve siyasetini göz önünden bir an uzak tutmazdı. Onun için bütün yabancı gazete muhabirlerinin huzurunda şu cümlelerle sefirin sözlerini cevaplandırdı:

"Ekselans, gösterdiğiniz sevgi hareketinden ve sözlerinizden çok mütehassıs oldum. Teşekkür ederim, bu iki millet ilelebet dost kalmalıdır, yalnız şuna dikkat ediniz, her zaman dost kalmak arzumuza rağmen asla Bolşevik olmayacağız."[64]

64 Mübahat Önkon, "Asla Bolşevik Olmayacağız", Cumhuriyet, 6.3.1949.

SELANİK'TAKİ HARP OYUNLARININ GENÇ KAHRAMANI

Babam anlattı:

Kızım, Atatürk, tesadüf ve vakaların büyüttüğü adamlardan değildi. Selanik'te daha kolağası yani sizin neslin anlayacağı tabirle önyüzbaşı iken de büyüktü, liderdi. Bir misal söyleyeyim:

Meşrutiyetin ilk yıllarında Selanik'te subaylar, akşamları herkes gibi dağınık bir surette, yaz mevsimi ise Beyaz Kule Bahçesi'nde, kış ise Olimpos Palas'ta, Kristal'de, Yonyo'da yani gazinolarda vakit geçirirlerdi. Mustafa Kemal, Hamidiye Bulvarı'nda bir askerî kulübü, bir askerî mahfili ihdasında ön ayak oldu. Fakat burada da gazino ve kahvehaneler gibi sadece kahve, çay, gazoz ve nihayet bira içilecek, gene yeknesak bir hayat sürülecekti. Mustafa Kemal, askerî kulübe kimsenin hatırına gelmeyen bir cazibe ve bir hareket verdi. Harita üstünde muharebe oyunları icat etti. Yalnız küçük subaylar değil, binbaşılar, yarbaylar, albaylar da bu gittikçe kızışan ders şeklindeki eğlenceye iştirak ediyorlardı. Hatta biz birkaç sivil de bulunur, istifade ederdik. Yunus Nadi Bey ve ben sıkça gelen başıbozuklardandık. Oyun esnasında li-

derliği derhal Mustafa Kemal alır, tenkit eder, izahat verir, herkesi askerî dehasının etrafında toplar, itaat ettirirdi. Hemen her dava onun noktai nazarına uyularak halledilebilirdi. Şu veya bu dağın, tepenin rakımını bizzat tayin ederek haritada tashihler yaptığını hatırlarım. Yaşlı başlı kurmaylar, bu altın saçlı, hem sert hem tatlı bakışlı gencin izahlarını hürmetle dinlerlerdi.[65]

65 Tomris Yöntem, "Selanik'teki Harp Oyunlarının Genç Kahramanı", Cumhuriyet, 6.3.1949.

PEKİ AMA BAŞ KİM OLACAK?

Emekli bir kurmay albay bir musahabemiz esnasında bana Atatürk hakkında şu fıkrayı anlatmıştı. Çok yakın bir dostum olan bu zatın anlattıklarına hiçbir ilave yapmadan aynen aşağıya kaydediyorum:

Selanik'te Ordu Kumandanlığı Erkanıharp Reisi'nin başkanlığında ekseriyeti kurmay ve bir kısmı piyade ve süvari muhtelif rütbelerde zabitler heyetiyle o zamanlar usulden olduğu veçhile bir, bir buçuk ay kadar hudut civarında tatbikat yapılmakta idi. Miralay rütbesindeki Erkanıharp Reisi'ne o zaman kolağası rütbesinde olan Mustafa Kemal Bey muavin vaziyetinde bulunuyordu. Bütün tatbikat meselelerini kendisi tertip ediyordu. Bir ay kadar dolaşıldıktan sonra Bulgaristan hududundaki Cumaibala kasabasının sırtlarında gayet sıcak bir Temmuz günü yedi sekiz saatlik tahkimat yapılmıştı. Bir çardak altında heyet meyanındaki en samimi arkadaşlardan yedi sekiz kişilik bir grup oturmuşlar, yemek yiyorlardı. Sohbet esnasında Mustafa Kemal Bey:

"Artık bu idare hakikaten tefessüh etmiştir. Bunu kökünden değiştirmek lazımdır." dedi ve bu meyanda arkadaşlarının her birine "Sen Harbiye, sen Adliye, sen Hariciye, sen Maliye Nazırı

olabilirsin" diye birer makam münasip görmüştü. En yakın bir arkadaşı:

"Peki iyi ama," dedi, "baş kim olacak?" O zaman Mustafa Kemal Bey şu cevabı verdi:

"Yahu sen ne kafasızsın, bu kadar tevziatı yapabilen adam ne olursa işte ben de o makamda, yani idarenin şefi olacağım."[66]

66 Reşit Halit Gönç, "Peki Ama Baş Kim Olacak?", Cumhuriyet, 6.3.1949.

KIRMIZI BEYAZ

Vaka 1933 yılının 22 Eylül gecesi Suadiye Plaj Gazinosu'nda verilen bir baloda geçmiştir.

Işık ve şiir dolu bir Eylül akşamı. Yalnız gazinoda değil, sanki gökyüzünde de bu geceye mahsus bir fevkaladelik var. Mevsimin emsalsiz bir mehtabı gazinonun elektriklerini solduracak kadar kuvvetli. Hususi bir itina ile hazırlanan masalarda heyecanlı bir fısıltı dolaşıyor: Gazi Hazretleri bu gece baloya şeref verecekler. Bütün gözler gazinonun ince ve temiz yolu ile iskelesi arasında: Acaba hangi taraftan gelecekler?

Saat ilerliyor. Dans eden çiftler derin bir bekleyişin sabırsızlığı içinde sanki daha acele dönüyorlar. Birdenbire bütün sesler kesiliyor. Caz duruyor. Herkes ayakta. Bütün gönüller bir tek kalp gibi aynı duygu ile heyecanlanıyor. Onun sarı, nurlu başı, pırıltılı gözleri yer ve gökyüzünün ışıklarına benzemiyor. Onun gelişiyle gözler, gönüller, bütün bir iç alemi aydınlanıyor. Neşeli çehresi, nevi şahsına mahsus zarif tavırlarıyla şeref mevkiine geçiyorlar. Bu esnada durmuş olan caza emir veriyorlar: "Devam."

Yohan Ştravs'ın valslerinden biri, derin bir duygu ifadesi halinde lacivert sularda akisler yaparken aziz Ata dansa kalkıyorlar. O ilk dansa yalnız Atatürk'ün masasındakiler iştirak ediyor. Etraftan Ata ile aynı yerde adım atmaya henüz cesaret eden yok. Bu hal nazarlardan kaçmıyor. Tekrar sevimli bir tevazu ile emrediyorlar: "İştirak ediniz."

Ata'ya yakın masalardan birinde küçük bir hareket görülüyor. Beyaz elbiseli, levent yapılı bir deniz yüzbaşısı karşı masalardan birinin önünde eğiliyor. Bu masada dört kişilik bir grup var. Bir kadın, bir erkek, bir çocuk ve kırmızı tuvaletli sarışın ince bir genç kız. Beyazlı adamın gösterdiği cesarete kız aynen mukabele edemiyor. Sıkılıyor, kızarıyor, nihayet yüzbaşıyı Ata'nın huzurunda daha fazla ayakta bekletmemiş olmak için ürkek adımlarla kalkıyor. Fakat bu esnada vals bitmek üzeredir. Pistte bulunan Ata ve Ata'nın arkadaşları masalarına dönüyorlar. Ata'nın bir işaretiyle aynı parça inkifasız devam ediyor. Bu sefer pistte yalnız kırmızı ile beyaz rengin sembolik ifadesi dalgalanıyor. Ata masasında, derin bir dikkat ve baba duygusu ile milli bir manayı canlandıran bu iki rengin imtizacını tahlil etmektedir. Birdenbire gözlerinde bir buluşun nuru yanıyor. O anda bir şeye karar verdiği pek iyi anlaşılıyor. Kırmızılı kız, yıldırım çarpmış gibi yerinde sendeliyor. Ata, kendisini çağırmaktadır. Kız tahayyüle cesaret edemediği bambaşka bir saadete erecek. Nihayet Ata ile konuşacak. Rüyada yürür gibi heyecan içinde, Ata'nın masasına gidiyor. Sevinçten ve heyecandan ıslanan gözleri, titreyen sesiyle: "Emrediniz Paşam" diyor. Gene bir işaret. Kılıç Ali Bey'le Vali Üstündağ aralarında kıza yer veriyorlar. Ata, kıza birçok sual soruyor. İltifatlarda bulunuyor. Beyazlı yüzbaşı da masaya alınmıştır. Hayli zaman konuşuyorlar. Ata, biraz evvel gözlerinde ifadelenmiş olan buluş ve kararını onlara izah etmektedir. İçe işleyen, teshir eden bir ses heyecanla konuşuyor:

"Ben," diyor, "kırmızı ile beyazın ezeli imtizacına en çok iman etmiş bir insanım. Bu güzel imtizacın inceliğini siz bana bir kere daha kuvvetle hissettirdiniz. Memnun oldum. Beyazlı yüzbaşı ile kırmızılı kızın isimlerini de birleştirerek bu gece beyazın kırmızıdan ayrılmayan bir renk olduğunu yeniden de ispat etmek istiyorum."

Bir anda balo düğüne tahavvül ediyor. Çok samimi bir hava içinde Vali Üstündağ birleşmeyi tescil ederken Ata'nın bu emsalsiz buluşu gönüllerden gelen ve ellerden yükselen sonsuz bir alkış tufanıyla karşılanıyor ve bu heyecanlı alkışlar ta karşı sahillerde bile akisler yapıyor.[67]

67 E. S. "Kırmızı Beyaz", Cumhuriyet, 13.3.1949.

KUVAYİ MİLLİYE NEYE YARAR?

Bir müddet Atatürk ile beraber bulunmuş bir zattan dinledim:

Birinci Cihan Harbi'nden sonra memleket; hepimizin bildiği gibi yer yer işgal edilmiş, ordu dağılmış, elde hiçbir şey kalmamış vaziyette idi. Yabancılar artık Türkiye'nin tarihe karıştığını iddia ediyor; öte yandan beynelmilel siyaset kodamanları memleketin yeni statüsü etrafında pazarlık yapıyorlardı. Hatta bunlar arasında, Türkiye'yi hiçbir şeyin kurtaramayacağını, Mustafa Kemal'in bir deli olduğunu, tımarhaneye atılması lazım geldiğini pervasızca söyleyip yazanlar bile bulunuyordu...

İşte bu sırada Atatürk Samsun'a çıkmış, Erzurum ve Sivas Kongreleri'ni topluyor, Kuvayi Milliye'nin teşkiline çalışıyordu. Bu durum karşısında, etrafındakilerden ümitsizlik içinde olanlardan birisi, bir gün Mustafa Kemal'e:

"Paşam," dedi, "memleket işgal edilmiş, ordu tamamıyla dağılmış, düveli muazzama bizim akıbetimizi görüşüyor. Galip devletlerin kuvvetli orduları ve donanmaları karşısında, kurmak istediğiniz Kuvayi Milliye neye yarar?"

Mustafa Kemal, gayet sakin şu cevabı verdi:

"Kuvayi Milliye, namuslu bir insanın yastığının altındaki tabancaya benzer. Namusunu kurtarması için, herhangi bir ümidi kalmadığı bir zamanda hiç olmazsa intihara yarar."[68]

68 Fethi Ünsel, "Kuvayi Milliye Neye Yarar?", Cumhuriyet, 13.3.1949.

ATATÜRK BENİ NASIL İMTİHAN ETTİ?

Sene 1335-1919. Ay Teşrinisani-Kasım. Mütarekenin kara günleri. Galiplerin denizde gemileri, karada piyadeleri, süvarileri, otomobilleri, tankları cirit oynamakta, galip er mağlup subaydan selam beklemekte.

Bir tarafta Padişah ve hükümeti onlardan yana, Kuvayi Milliye'nin imhası için Anzavur teşkilatı kurmakta, diğer tarafta tarihe destan olan Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı, Beyoğlu'nun bir apartmanında, başında miralay Galatalı Şevket emrinde, topları gibi gönülleri de düşman tarafından kırılmış olan muhtelif rütbede subaylar, binbir mahrumiyet içinde milli kuvvetlere yardıma çalışmakta.

Müstahkem Mevki Komutanı, bu kara günlerin birinde beni çağırdı. Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya Samsun yolu ile bir zarf gönderdi. Götürdüm ve cevabını getirdim. Üç ay sonra Ankara'ya gelen ona tekrar bir zarf götürdüm. Karargahta misafir edilmemi emir buyurdu. Ertesi günü Başyaveri Salih Bozok: "Paşa seni istiyor." diye beni bir salona aldı. Salonun ortasında büyük bir masa, başta o, yanlarındaki iskemlelerde kalpaklı, fesli, sarıklı, vakur başlı, ateşin bakışlı insanlar oturuyor. Tam karşısın-

daki boş bir iskemleye oturmamı işaretle emir buyurdu. Heyecanla iliştim ve bekledim.

"Nerelisin oğlum?"

"Tokat'lıyım, Paşam."

"Hayır. İstanbullu'sun ve Şehzadebaşı'nda oturuyorsun. Bunlar gibi soracağım suallerde farazidir. Yalnız iyi dinle ve iyi düşün, tamamen doğru cevap vermeye çalış."

"Baş üstüne Paşam."

"Evet, bir gün Beyazıt'ta resmî elbise ile geziyor, vakit öldürüyordun. Yanında dolu tabancan ve yedek şarjörün vardı. Birden Darülfünun tarafında bir kalabalık toplandığını, yaklaşınca içlerinde birkaç da hoca bulunan temiz giyinmiş birçok insanların yirmi kadar süngülü düşman erinin ortasında kelepçeli olarak beklemekte ve meraklı birçok insanların da bu feci manzarayı hüzünle seyretmekte olduklarını gördün. Etrafına bakındın, bazı damların üstünde ateşe hazır düşman makineli tüfekleri var. Oradakilerden birisine götürülenlerin kim olduğunu sordun. Mebus olduklarını ve tevkif edilerek ya sürgün, ya idam edileceklerini söyledi. Bu vaziyet karşısında ne yaparsın?"

Biraz düşündüm. Sonra:

"En kısa yoldan oradan uzaklaşırım, Paşam" dedim. Kaşları çatıldı ve:

"Yani üzerinde bulunan dolu tabancanı kullanmaz ve oradan kaçarsın, öyle mi?"

"Evet Paşam, tabancamı kullanmam ve oradan uzaklaşırım."

"Galiba sen Sivas'a da gelmiştin?"

"Evet, Paşam."

"Yaptığın bu seyahatler daha mı az tehlikeli?"

"Daha çok tehlikeli Paşam. Fakat vazife."

"O ne demek?"

"Paşam, suallerinize doğru cevap vermemi emir buyurdunuz. Bu hadiseden çok büyük üzüntü duyabilirim. Fakat tabancamı kullanmaktan bir fayda göremem. Ateş etseydim, belki bir iki düşman eri öldürür ve kaçar kurtulurdum. Fakat gerek nöbetçiler, gerek damlarda bulunan makineli tüfekler bu topluluğa ateş açarak birçok masum ve değerli insanları öldürebilirlerdi. Vazifem olmadan bu gibi bir faciaya sebep olmamak için oradan uzaklaşmayı doğru buldum."

"Kuvvetli bir mantık değil. Buyurun. Teşekkür ederim" dedi.

Pelte gibi dışarı çıktım ve kendi kendime ateş etseydim kıyamet mi kopacaktı. O kadar ikaza rağmen bu şekilde cevap verdiğime çok üzüldüm. Birden arkamdan birisi koluma girerek:

"Aferin Celal, mahsus öğretilseydi bu kadar güzel cevap veremezdin. Paşa, bilhassa gözlerinden öptü."

"Aman Salih Bey, ben Paşa'yı üzdüm diye üzülmekteydim, içerideki muhavereyi siz de takip ettiniz."

"Evet, dinledim. Fakat bunun evveliyatı var. Sen bunu bilmiyorsun." dedi ve anlatmasına şu şekilde devam etti:

İki saatten beri içeride gördüğün zatlarla Paşa arasında meclisin İstanbul'da mı, Ankara'da mı toplanması lazım geldiği münakaşa ediliyordu. Ekseriyet İstanbul'da toplanmasını söylüyor, Paşa da İstanbul'un işgal altında bulunduğunu, azanın daima tevkif edilmek ihtimali olduğunu söylüyor ve Ankara'da toplanmasını temine çalışıyordu. İçlerinden biri:

"Paşam, İstanbul'da o kadar vatanperver subay ve vatandaşlarımız var ki böyle bir hadise karşısında bu hareketi yapanları bir kaşık suda boğarlar" dedi. O zaman Paşa:

"Onlardan biri dün bir zarf getirdi, çağırıp soralım, bakalım, ne cevap alacağız" diye seni çağırttı ve o sualleri sordu. Sen de ısrarla Paşa'nın tezini müdafaa ettin, zaferi Paşa kazandı."[69]

69 Celalettin Süler, "Atatürk Beni Nasıl İmtihan Etti?", Cumhuriyet, 18.3.1949.

AVRUPA'YA KARŞI BİLFİİL BİR PROTESTO

Biz çocuklar, mektep çocukları, Kuvayi Milliye çocukları; siyah önlükler içinde hep bir buket halinde; beyaz yakalar üstünde renk renk sümbül perçemler; gül yüzlerle havalarda uçan kuşlara benziyorduk. Göğüslerimizdeki siyah, kırmızı, yeşil Kuvayi Milliye rozetleri; bu güzel ve mütevazı Anadolu kasabasının çocuklarına şeref süsü, üstünlük veriyor. Çünkü ateşi ile barutu ile kanı, gözyaşı ve kahkahası ile bu hava, bu su, bu toprakla yoğruldular, kaynaştılar ve uçtular. İnkılap Tarihi'ne taçsız ve şöhretsiz katıldılar.

İşte bugün o mesut tarihin içinde yaşıyoruz. Tarihi yaratanla baş başa, göz göze, göğüs göğse; nefes nefeseyiz. Büyük kurtarıcı milli kahraman Gazi Mustafa Kemal mektebe şeref veriyor. Sabiha Hatun İlkokulu'ndan emsalsiz bir bayram telaşı, neşe taşıyor. Talebeler büyük sevinç ile imtihan korkusu arasında çırpınıyorlar. Bu küçük kalabalığın içinde, imtihan kapısının önünde kızaran, solan yüzümle yerimde duramıyor, kısa mesafeler arasında kilometreler arşınlıyor, insan takatinin taşıyıp dayanamayacağı iki mühim his arasında ince bir dal gibi titriyor, ateş gibi yanıyordum. Zarif ve değerli müdiremiz Şehime Hanım müşfik

tebessümleriyle sükun tavsiye ediyor. Muvaffakiyet diliyor, tam o sırada imtihan kapısı açıldı. Kıymetli Türkçe hocamız ateşli tavrı ile göründü. Gazi'nin ısrarla sorduğu suale talebenin tatminkar bir cevap veremeyişinden sinirli, üzgündü. İlk önüne rastlayan ben oldum. Kolumdan tuttu, bir kenara çekti:

"Bütün ümidim sende çocuğum, soracağı sualin cevabı; Avrupa'ya karşı bilfiil bir protestodur" demesiyle içeri dalması bir oldu.

Mühim bir vazife ile yalnız başıma yola çıkıyordum. Bu ani durum karşısında şaşkınlaşan irademle dilsiz acı acı çağıran zile yürüdüm, tahta masanın tahta sandalyesine sehpaya sürülen mahkum gibi oturdum. Bu meçhul tek sualin cevabı gözlerimde korkulu bir rüya; dilimde bir hadis gibi... Etrafıma, bilhassa Gazi'ye bakamıyor, hafızamdaki nadide kuşu uçururum diye korkuyordum. Müşkül vaziyete düşüren sabit bakışlarla hocamın gözlerini, dudaklarını arıyor, kaş, göz, dudak işaretleriyle kızdırdığım anda vakur, dinç, tatlı bir ses sualiyle beni kendime çekerken ürperdim nihayet o meşhur an gelip çatmıştı:

"Şimdiki şekli hükümetimiz nedir kızım?" demesiyle "Avrupa'ya karşı bilfiil bir protestodur" cevabı bir atom bombası gibi patladı. Bu şuursuz boşalma herkes gibi beni de şaşırttı, sükuti halimden bu umulmaz taşkınlık ve bu kuvvetli cevap Gazi'nin gözünden kaçmadı, dikkatini çekti. Artık yeni suallere gevşek cevaplar veriyor, zembereği birden kopmuş bir yay gibi sakin duruyordum. Adeta yorulmuş, üstüme bir rehavet gelmişti. Vazifesini tamamlayan bir insanın rahatlığını duyuyordum. Biraz açılmış, hatta serbestleşmiştim. Artık Gazi'ye hayran hayran bakmakta; onu tarih kitaplarındaki Apollon gibi parlak, güzel, genç bulmakta idim. Kızıl kestane astragan yüksek bir kalpağın altından kumral yüzü, emsalsiz şehla gözleri; dalgın ve hayran gözlerimi buldu. Sual soran muhteşem bakışlar. Yeniden korkmağa başla-

dım. Burada bir dakika daha kalmamak, falsosuz kurtulmak için Tanrı'ya yalvarıyordum.

"Sana bir mi vermeli, on mu vermeli küçük hanım?" dedi.

Perişan oldum, meşhur zafer suya düşmüştü. Bu sual çok manidardı. Meyus:

"Siz bilirsiniz, Gazi Hazretleri" diyebildim. Az daha ağlayacaktım. Sonra gülerek devam etti:

"Mamafih elçiliğinizi protesto etmeyeceğim." diyen ve bizi altüst eden Gazi; kapı dışarı hazırlanan hileyi, pazarlığı fark etmiş, kızmamış hatta hoşlanmış yalnız beni fazla üzmek, anladığını zarifane sezdirmek istemişti. Yeniden neşe ile:

"Şimdiki hükümetimiz nedir?" diye tekrarladı. Bu defa işitilmez bir sesle:

"Avrupa'ya karşı bilfiil bir protestodur" diye halsiz tekrarladım.

"Hayır olmadı, ilki kadar canlı, ateşli; hatta daha kuvvetli" der demez içimdeki yanardağa mukaddes bir krater açılmıştı. Parladım ve taştım. Memnundu:

"Bu cevabı çok beğendim. Elçiye zeval olmaz" diyerek mültefit bir bakışla muallim hanıma sordu:

"Ne lütfedeceksiniz?"

"Çalışkan talebemdir." cevabına Gazi:

"Şu halde hepiniz namına notu ben vereceğim. On olsun. Bu on vazifeye sadakat notudur. Üzülüp, yorulup hak ettiği nottur."

Bana istediğin oldu der gibi memnun ve rahat baktı, sevinçten kuş olup uçtum. Büyük Gazi'nin yüksek müsamahası bana bir zafer bahşetmişti. Ömrümün ilk tarihî imtihan ve bayramını böylece yaşamış, kutlamış oldum.[70]

70 Sabiha Bermek, "Avrupa'ya Karşı Bilfiil Bir Protesto", Cumhuriyet, 23.3.1949.

İZNİK'İN DÖRDÜNCÜ KAPISI

Bu hatırayı, vakanın geçtiği tarihte İznik Belediye Reisi olan Bay Salim Demircan'dan dinledim:

Atatürk 15 Temmuz 1936'da Yalova'dan Bursa'ya geçerken İznik'e uğramıştı. Yanlarında Celal Bayar, Afet Hanım ve daha birçok arkadaşları vardı. İznik Belediye Bahçesi'nde geniş ve uzun bir masanın etrafında onu dinliyorduk. Afet Hanım tarihî İznik'i gezmek için Atatürk'ten müsaade alarak ayrılmak istedi. Atatürk, herkesçe malum ve müsellem olan tarih bilgisine dayanmış olacak ki şöyle söyledi:

"Hay, hay, gidebilirsiniz; fakat unutma ki asıl İznik'i göremeyeceksin. Çünkü o toprağın altındadır."

Afet Hanım ayrıldıktan sonra Atatürk masasında oturanlara şöyle bir sual sordu:

"İznik'in etrafını çeviren surların kaç kapısı vardır?"

Bu sualin cevabını İznikli olduğum ve İznik tarihini iyi bildiğim için ben cevaplandırdım ve aramızda şu muhavere geçti:

"Üç kapısı vardır efendim. Bulunduğumuz yerin şarkındaki Lefke kapısı, şimaldeki Yenişehir kapısı, cenuptaki İstanbul kapısı diye maruftur."

"Hayır, dört kapısı olacak; İznik'in Türkler tarafından ilk zaptında Kılıç Aslan'ın girdiği Garp kapısı nerede?"

"Böyle bir kapı bilmiyoruz efendim."

Atatürk bir müddet sustu. Canı sıkılmışa benziyordu. Nihayet mevzuu değiştirdi. O zamanlar ehemmiyetle üzerinde durduğu 'dil meselesi' hakkındaki konuşmasına avdet etti.

Aradan seneler geçti. Bir gün biriken suları İznik gölüne akıtmak için mecra açmaya uğraşan ameleler, bir noktada suların kendiliğinden boşluk bularak akmakta olduğunu hayretle görüp meseleyi bana haber verdiler. Kazıya devam edilince bunun bir kapı, tam teşkilatlı, kornişli bir kapı, Atatürk'ün bahsettiği Garp Kapısı olduğunu anladık. Seneler sonra Atatürk'ün sözü doğru çıkmıştı. Atatürk'ün bilgi ve hafızasının teferruat üzerinde dahi ne kuvvetli olduğunu bir kere daha öğrenmiştik.[71]

71 Tekin Yaman, "İznik'in Dördüncü Kapısı", Cumhuriyet, 23.3.1949.

ÇAL DAĞI

Sakarya Meydan Muharebesi'nin buhranlı günleri. Başkomutanın "Hattı müdafaa yoktur; sathı müdafaa vardır. Bu satıh bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı vatandaş kanı ile sulanmadıkça terk edilemez." emrini büyük bir azim ve fedakarlıkla yerine getirmeye çalışan Türk ordusu eşsiz gayretler sarf ediyordu. Açık kanadımızı kuşatmaya çalışan düşman kuvvetleri de tuz çölünde susuzluktan çatlayan dudaklarını, köpüren ağızlarını, serabını gördükleri Ankara'nın pınarlarında ıslatmak hülyasıyla büyük saldırışlar yapıyordu.

Çal dağı, mevziin bu kısmında önemli bir kilit noktası teşkil ediyordu. Defalarca el değiştiren bu mevki, nihayet düşmanın eline geçmişti. Düşman buraya kuvvetli şekilde yerleşmişti. Karşı taarruz oldukça pahalıya mâl olacaktı.

Bu cephe kısmında bir kurmay subay olan ve bugün orduda büyük bir mevki işgal eden bir zat, durumu arz etmek üzere Atatürk'ün karargahına geldi. Karargahta Salih Bozok'u buldu. Bozok, Atatürk'ün istirahat ettiğini söyledi. Bu iki zattan hiçbirisi bu meşum haberi Atatürk'e söylemeye cesaret edemiyorlar ve kori-

dorda bir diğerini ileri sürmeye çalışarak konuşuyorlardı. Bu konuşmayı odasından işiten Atatürk:

"Ne var? Kimdir o?" diye seslendi ve kapıyı açtı. İki arkadaş, donup kalmışlardı. Atatürk:

"Ne istiyorsunuz?" diye sordu.

Her ikisinin de adeta dili tutulmuştu. Bu meşum haberi söylemeye cesaret edemiyorlardı. Nihayet genç kurmay subay yutkunarak:

"Efendim, vereceğim haber belki canınızı sıkacaktır üzülmeyiniz. Siz sağ olun. Siz başımızdayken bizler daha ne harikalar yaratırız." dedi. Atatürk:

"Söyle canım nedir?" deyince, komutanına yalnız zafer haberleri vermeyi arzulayan bir terbiye ile yetişen Türk ordusunun geleneklerinden ayrıldığından adeta utanç duyan bir subay, yüzü kızararak:

"Çal dağı düştü" diye cevap verdi. Atatürk güldü:

"Bu muydu söyleyeceğiniz?" diyerek gelen subayın elindeki haritayı aldı. Çal dağını düşmanda bırakacak şekilde bir kalem darbesiyle cephenin bu kısmını düzeltti ve ilave etti:

"İyi olmuş; burası zaten insan öğüten bir değirmen halini almıştı. Ben düşmanı nereden vuracağımı biliyorum. Haydi gidin komutanınıza, subaylarınıza ve askerlerinize benden selam söyleyin."

İşte yüce komutan Atatürk, büyük bir komutanda bulunması baş şart olan sükunet ve soğukkanlılığın parlak bir örneğini daha vermişti.[72]

72 Ethem Akkan, "Çal Dağı", Cumhuriyet, 27.3.1949.

EGE MANEVRALARINDA

Sene 1937. Ege'deki büyük askerî manevralarda bulunmak üzere Nazilli'ye gelmiş olan Atatürk, o gün yapılacak Sümerbank Basma Fabrikası'nın açılış törenini de yüce huzurlarıyla şereflendirmek istemişlerdi. Bunu haber alan civar kasaba ve köyleri halkından on binlerce insan Nazilli'nin Sokak ve meydanlarını doldurmuşlardı. Herkes Ata'sını görmek için büyük bir heyecan ve sabırsızlık içinde bekliyordu. Bir müddet sonra onun trenden indiğini gören kalabalık, sonsuz bir hürmet ve sevgi hissi ile dalgalandı. Alkışlar, "Yaşa, var ol" sesleri her tarafı çınlatıyordu. O sırada, ak saçlı bir ihtiyarın ayaklarının ucuna basarak boyunu yükseltmeğe çalıştığı ve titrek sesiyle:

"Ben, Atamı görmek için ta İzmir'den kalktım, geldim. Müsaade edin de elini öpeyim." diye haykırdığı işitildi. Önünde bulunan bir polis memurunun kendisine mani olmak istediğini görünce sözlerine şunları da ilave etti:

"Ben, iki oğlumu Anadolu Harbi'nde şehit vermiş bir babayım. Onlardan yetim kalan üç erkek torunum var. Bunların kanı da sana ve vatanıma helal olsun."

Böyle bir hitap karşısında son derece mütehassıs olan şefkatli ve mütevazı bir tavırla ihtiyara müsaade edilmesini emir buyurdu. Ak saçlı ihtiyar gözlerinden akan yaşları elinin tersiyle silmeye çalışarak Ata'nın yanına yaklaştı ve dediği gibi elini öpmek istedi. Fakat Büyük Önder böyle bir harekete imkan bırakmayarak ihtiyarın elini sıktı ve omzunu okşadı. Bu ulvi manzara karşısında halk, büsbütün coştu. Tekrar alkış tufanı, "Yaşa, var ol" sesleri göklere yükseldi.

Atatürk, Sümerbank Dokuma Fabrikası'nın açılış töreninde hazır bulunduktan sonra manevra sahasına hareket etti. Yolda bir sel yatağına saplanmış olan top arabasının tekerleklerini bataklıktan çıkarmaya uğraşanlar arasında bir generalin de bulunduğunu görünce kendisine nihayetsiz takdirlerini bildirdiler ve iltifatlarda bulundular.

Daha sonra 'maviler' tarafına ait bir tank birliğinin yaptığı taarruz esnasında 'pempelerden' bir erin ansızın siperinden fırlayarak tanklardan birinin üstüne sıçradığını ve şoförüyle mücadeleye başladığına şahit oldular. O zaman yanında bulunanlara, evvelce gördüğü generalin fedakarlığı ile bu erin gösterdiği cesaretin yekdiğerine müsavi mahiyette olduğunu beyan ederek şöyle dediler:

"Biz, Milli Mücadele'de bütün Türk milleti, bu tarzda çalıştık, böyle kahraman generaller, subaylar ve erlere dayanarak harbi kazandık. Onlar var oldukça kimse vatanımıza göz dikemez."[73]

73 Hamdi Çiftçi, "Ege Manevralarında", Cumhuriyet, 27.3.1949.

BU SEFER SIRA TÜRKİYE'DE

Birinci Cihan Savaşı'nı müteakip, uzun müddet Londra'da diplomat olarak bulunmuş bir Afganlı şahsiyet, İstiklal Savaşımızın seyrini ve Atatürk'ün faaliyetini sempati ile takip etmiş bir dost sıfatıyla bir gün intibalarını şöyle belirtti:

Önceleri, Atatürk, İngiliz siyasi çevrelerinde ve basınında Şaki Mustafa diye anılıyordu. Zamanla adı asi Mustafa Kemal'e döndü. Bir gün geldi ki ondan Mustafa Kemal Paşa diye bahsedilmeğe başlandı. Nihayet Türk milleti canını dişine takarak memleketini işgalden kurtarınca herkes gibi İngilizler de Atatürk'ün adını Gazi Mustafa Kemal Paşa diye anmağa koyuldular.

Artık harp bitmiş, Türk zaferinin siyasi ve askerî sebepleri araştırılmağa başlanmıştı. Tabiatı ile bu mesele Avam Kamarası'na da intikal etti. Bir gün, sinirli bir hava içinde, bir saylav zamanın başbakanından hesap vermesini istedi. Saylav, sarf edilen para, gayret ve emeğin niçin heba olduğunu soruyordu. Başbakan Lloyd George kürsüye gelerek şunları söyledi:

"Anadolu Savaşı'nın niçin Türklerin zaferi ile sona erdiği soruluyor. Böyle bir suale cevap esas itibariyle güçtür ve pek uzun

zaman ister. Bunu tafsilatı ile açıklamak daima mümkündür. Fakat şimdilik gayet kısa konuşacağım. Şayet bu sözlerim benden hesap soranları tatmin etmezse, başka bir oturumda, işi daha geniş tutabiliriz. Söyleyeceğim şundan ibarettir. Tabiat ana, birkaç asırda bir, kıymetli bir evlat doğurur. Bu müstesna insanları şuraya buraya serper. Bu sefer sıra Türkiye'de imiş. İşte Anadolu Harbi bu sebepten kaybedilmiştir."

Bu sözlerden sonra bütün Kamara'ya bir sessizlik çöktü ve bir daha bu konuda hiçbir sual sorulmadı."[74]

74 Ş. Uygun, "Bu Sefer Sıra Türkiye'de", Cumhuriyet, 6.5.1949.

ATATÜRK'ÜN ATI

Birkaç ay önce Ordinaryus Prof. Nevzat Tüzdil'in, hayvanlarda zeka, his ve muhakeme mevzulu konferansına gitmiştim. Profesör bu konuşmasında, bize güzel misaller veriyor ve hikayeler anlatıyordu. Bunlardan bir tanesi Atatürk'ün atına ait bir hikaye idi. Aynen naklediyorum:

1913 senesi, Balkan Harbi devam ediyor. Çanakkale civarında bir sıhhiye teşkilatı kurulmuş ve hayvanlar için de ayrı bir koğuş yapılmış, buraya Yüzbaşı Hilmi Bey kumanda ediyor. Bir gün Anglo-Arap çok güzel bir tay getiriliyor. Bu tay Binbaşı Mustafa Kemal'e aittir. Kurmay Başkanlığından da ata iyi bakılması için emir gelmiştir. Fakat imkansız çünkü zavallı at 'ruam'a tutulmuştur. Biraz sonra Binbaşı Mustafa Kemal, atını son defa görmek için gelir. Yüzbaşı Hilmi Bey Ata'yı atın bulunduğu çadıra götürür. At tecrit edilmiştir. Hayvan ağır hasta olmasına rağmen sahibini görünce çok memnun olur ve nemli gözlerle Ata'ya bakar. O da aynı şekilde atına bakmaktadır. Atatürk, hastalığın vahametini bilmesine rağmen son defa atını öpmek ister ama müsaade etmezler.

"Peki, eldivenle okşayabilir miyim?" der.

Cevap verirler:

"Evet, eldiveninizi sonra antiseptiğe koyarız, bütün mikroplar ölür."

Atatürk atını doya doya okşadıktan sonra eldivenlerini uzatır ve antiseptiğe koyarlar. O zaman Ata sorar:

"Artık mikroplar kalmadı değil mi?"

"Hayır Binbaşım."

"O halde onları bana veriniz." der. "Atımdan kalan son hatırayı saklamak istiyorum."

Islak eldivenleri alır ve nemli gözlerle oradan uzaklaşır.[75]

75 Cevza Bilgil, "Atatürk'ün Atı", Cumhuriyet, 6.5.1949.

ATA'NIN BALKONUNA DÜŞEN TOP

1937 yılı Temmuz ayında idik. Atamızın Trabzon'u teşrifleri şayiası halk arasında yayılmış ve bu haber, büyük küçük herkes için adeta bir bayram havası yaratmıştı. Her yerde, bilhassa caddelerde geniş ölçüde bir faaliyet göze çarpıyordu. Taklar kuruluyor, yer yer hazırlıklar yapılıyordu. Bütün Trabzonlular, emsalsiz bir ziyaret gününü sabırsızlıkla bekliyor, büyük misafirlerini karşılamak hususunda birbirleriyle yarışıyorlardı.

Nihayet bu mesut gün tahakkuk etti. Ve Trabzon'u şereflendirdiler. Rıhtımda kendileri için yapılan büyük karşılama törenini müteakip ikametgahlarına tahsis olunan Soğuksu'daki köşke indiler. O gece şereflerine köşkte bir balo tertip edilmişti. Biz de ailece davetliler arasında bulunuyorduk. Yaşım küçük olduğundan uyku ile mücadele halinde idim. Buna rağmen bir fırsat bulup kendilerini yakından görmek heyecanı içinde fırsat kolluyordum. Davetlilerin çokluğu yüzünden bundan mahrum olarak eve döndük. Belki ertesi günü görebilirim düşüncesiyle kendi kendimi teselliye çalıştım.

Oturduğumuz evin köşke çok yakın olması ve arada bahçeleri ayıran bir mania bulunmaması dolayısıyla ekseriya günlerimi

köşkün bahçesinde çam ağaçlarının altında top oynamakla geçiriyordum.

Sabah oldu, öğle vakti idi, civardaki komşu çocuğu ile gene köşkün bahçesinde el topu oynuyor ve eğleniyordum. Bir aralık gözüm köşkün denize nazır balkonuna ilişti. Birisinin Atatürk olduğunu tahmin ettiğim iki zatın bir masada karşı karşıya oturmuş olduklarını gördüm. Arkadaşımla yaptığım anlaşmaya göre, topu birbirimize atmak suretiyle hem oyun oynuyor ve hem de yavaş yavaş balkona doğru yaklaşıyorduk. Birdenbire nasıl olduğunu anlayamadığım bir hareketle top balkonun içine düştü. Bu anda hissettiğim korku ve mahcubiyetten bahçeyi terk etmek üzere idim ki, maiyetlerinden bir zat tarafından adeta yakalandım. Gözlerim dolu, heyecan içinde ve kabahatli bir durumda huzura çıkarıldım. Bununla beraber sevilip okşandım.

Vakıa, aradığım ve onun için çırpındığım fırsatı elde etmiş ve eşsiz mazhariyete kavuşmuştum. Ama tarihin çok ender yetiştirdiği böyle büyük bir insana bir iki dakika bakmakla doyulur mu? Bu kadar kısa müddet huzurunda kalmakla sevinç ve heyecan giderilir mi?[76]

76 B. Argon, "Atz'nın Balkonuna Düşen Top", Cumhuriyet, 6.5.1949.

ATA'NIN SAĞ VE SOL KOLU

1935 senesi yılbaşı akşamı... Şimdiki Opera binası olan Sergievi salonları tıklım tıklım dolu. Herkes yeni yılı neşe ile karşılamak için adeta birbiriyle yarış ediyor. Salon daimi bir uğultu, neşe ve kahkaha tufanı içinde. Öyle ki, içeride bulunan iki cazın sesi güçlükle işitilebiliyor. Rengarenk, birbirinden güzel tuvaletler, şık smokinli, fraklı erkekler, büyük üniformaları içinde yüksek rütbeli subaylar. Herkes kendini bu neşe seline kaptırmış. Nihayet saat on bir. Bir haber bütün salonları elektrik cereyanı gibi bir anda dolaştı: "Atatürk geliyor" Evet... Atatürk baloya şeref vermek üzere biraz evvel Sergievinin önünde durdu. Otomobilden indi ve ağır adımlarla büyük kapıya doğru yürüdü. Maiyet erkanı ve vekillerden bazıları onu takip ediyorlardı. Hole girdiği zaman, birkaç garson paltosunu ve şapkasını almak üzere koşuştular. Fakat o, eliyle bir işaret yaparak onlara ihtiyacı olmadığını bildirdi ve vestiyere inen merdivene doğru yürüdü. Aşağı indikten sonra paltosunu ve şapkasını çıkararak memura verdi. Kendisine refakat edenler soyunmakla meşguldü.

Atatürk yukarı çıkmak üzere merdivene doğru yürürken gözleri, orada bekleyen iki inzibat erine ilişti. Erleri yanına çağırarak sordu:

"Burada ne bekliyorsunuz?"

Hiç ümit etmedikleri bu sual karşısında erler şaşırdılar. Bir tanesi tam cevap vermeğe hazırlanırken Atatürk:

"Anladım," dedi, "siz de benim gibi buraya davetlisiniz."

İnzibat erlerinin hayreti görülecek bir şeydi.

"Peki," dedi Atatürk, "niçin hâlâ yukarı çıkmadınız?"

"...?"

"Haydi, kaputlarınızı ve şapkalarınızı çıkarın, vestiyere bırakın. Sizi bekliyorum."

Erlerin ilk şaşkınlık anı geçmiş gibiydi. Derhal soyundular ve eşyalarını vestiyere bıraktılar.

"Yalnız vestiyerdeki memura yirmi beşer kuruş vermeniz lazım. Bunu unutmayın."

Atatürk'ün bu sözü üzerine erler çantalarını çıkartarak memura paralarını verdiler.

"Şimdi," dedi Atatürk, "yukarı beraber çıkacağız. Fakat benim yanımdan bir karış bile uzaklaşmayacaksınız."

Erlerden biri bu büyük insana nasıl hitap etmesi lazım geleceğini düşündü. Kendisiyle konuşan insan göz bebeği gibi sevdiği Ata'sıydı. Bir an içinde aklından binlerce kelime geçti. Fakat en sonunda, kendi nazarındaki en kıymetli insana hitap edebileceği en kıymetli kelimeyi buldu:

"Emret Komutanım."

Bu müddet zarfında maiyet erkanı da yukarı çıkmak üzere hazırlanmış bulunuyordu. Atatürk onlarla birlikte yukarı çıktı. Üst basamağa vardığı zaman başını arkaya çevirdi ve gözleriyle erleri

aradı. Maalesef onlar, diğer yüksek rütbeli zevata yol vermek yüzünden en geride kalmışlardı. Atatürk onları gördü ve seslendi:

"Hani benim yanımdan bir karış bile ayrılmayacaktınız?"

Bu sözleri işiten iki yiğit elleriyle ve kollarıyla kalabalık içinde kendilerine yol açarak bir hamlede ona ulaştılar. Ata, sözlerini tekrarladı:

"Yanımdan ayrılmayın."

Salonun büyük kapısı açıldı. Atatürk, ağır ve azametli adımlarla içeri girdi. Ve aynı zamanda kulakları sağır eden bir alkış tufanı koptu. Herkes onu candan alkışlıyor, "Yaşa Atam! Sağ ol Atam!" sesleri ayyuka çıkıyordu. Atatürk, kendisi için hazırlanan masaya doğru ağır ağır yürüdü. Erler onun hemen arkasında, başları dik ve vakur olarak kendisini takip ediyorlardı. Masasına geldi. Koltuğuna oturdu ve sağındaki solundaki koltuklara oturmaları için erlere işaret etti. Erler gösterilen yerlere oturdular. Dünyanın mislini görmediği bir tablo. Atatürk, cebinden altın sigara tabakasını çıkardı ve erlere uzattı. Onlar sigaraları aldılar fakat yakmadılar. Bunun üzerine Ata sordu:

"Niçin yakmıyorsunuz?"

Sağındaki Mehmetçik cevap verdi:

"Komutanım, müsaade et, bu sigaraları senin ölmez bir hatıran olarak saklayalım."

Atatürk, bir saniye düşündükten sonra tabakasını tekrar uzattı:

"Peki, onları saklayın. Fakat şimdiki uzattıklarımdan için."

Erler ikinci sigaraları aldılar ve yaktılar. Atatürk, onlarla dakikalarca tatlı tatlı konuştu.

Sonra yaverine işaret ederek kulağına bir şeyler söyledi. Yaver derhal cüzdanını çıkartarak Atatürk'e iki tane yüz liralık verdi.

Atatürk, hissettirmeden onları erlerin cebine koyduktan sonra sırtlarını okşayarak:

"Haydi aslanlarım," dedi, "bu akşam bol bol eğlenin."

Sonra yaverine döndü:

"Amirlerine haber verin. Bu iki yiğide bu akşam izin verdim."

Mehmetçikler Ata'nın elini öptüler ve geldikleri gibi ciddi ve askerce tavırla salonu terk ettiler. O büyük adam bu hareketiyle neyi ifade etmek istemişti? Evet... Her şey berrak olarak görülüyordu. Mehmetçik Ata'nın sağ ve sol koluydu. Vatanı Mehmetçik'le kurtarmıştı ve vatan onun varlığı ile yaşayacaktı. Yeri, her zaman Başkomutan'ın omuz başındaydı.[77]

77 Fuat Kaled, "Ata'nın Sağ ve Sol Kolu", Cumhuriyet, 17.4.1949.

YARININ KAHRAMANI

Çankaya'da o zamanki Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey'in köşküne davetli idik. Davet, bir aile toplantısı şeklinde idi. Hariciye Vekili'nin en samimi dostları ve birkaç iyi görüştüğü kadınlı erkekli ahbapları büyük bir masanın etrafına oturmuşlar, alaylı, şakalı mevzular üzerinde konuşuyorlardı. Arada, köşedeki salonda gramofonun çaldığı güzel havalara uyularak dans ediliyordu. Tevfik Rüştü Bey de mütemadiyen dans ediyor ve espriler yapıyordu. Bu esnada kahverengi, yüksek bacaklı, ceylan bakışlı, çok cins olduğu görülen büyük bir köpek koşarak dışarıdan salona girdi. Ben bunun manasını pek anlayamamıştım... Fakat salonda büyük bir telaş uyandı, herkes yerinden fırladı, büyük bir hürmetle kapılar açıldı, ne olduğunu henüz anlayamıyordum, fısıltı halinde: "Gazi geliyor" kelimelerini işitir gibi oldum. Çok sevdiğim Ata'mı bu akşam gene göreceğimden duyduğum nihayetsiz heyecanı anlatamam. Beşuş ve sevimli yüzüyle salondan içeri giriyordu. Biraz evvel göz kamaştıran ziyalar artık sönük kalmıştı. Gecenin ortasında birden bir güneş doğmuştu. Geç vakte kadar kendisinin pek sevdiği zeybek oyunları oynandı ve hemen hemen ona mahsus olan şarkılar söylendi. Salonda bir de davet-

linin birine ait üç, dört yaşlarında bir çocuk bulunuyordu. Gazi; kendisine ikram edilmek üzere salkımıyla beraber kurutulmuş bir kutu üzümden birkaç tane yedikten sonra çocuğa dönerek:

"Al bakalım sen de ye" dedi.

Çocuk, gayet serbest ve müstağni bir tavırla:

"Ben sevmem, sen kendin ye." tarzında cevap verdi. Çocuğun annesiyle babası mahcubiyetten ne yapacaklarını şaşırmış bir vaziyette çocuğa salkımı aldırmaya çalışıyorlardı fakat çocuk şımarık bir edayla kaprislerine devam ediyordu. Bunun üzerine, Gazi çocuğa üzümü yedirmekten vazgeçerek uzattığı üzümü kendi ağzına attı. Çocuk bu sefer kızarak:

"Aman canın isterse" tarzında, bir laf savurdu. Atatürk gene kızmadı, gülerek:

"Ayol," dedi, "onu ben sana söyleyecektim" cümlesiyle vaziyeti idare etti.

Bu sahneyi seyredenlerden o zamanki Adliye Vekili Mahmut Esat Bey:

"Paşam," dedi, "huzurunuzda bu şekilde sizinle konuşacak cihanda kimseyi tasavvur etmezdim, demek ancak bir insan çocukluk çağında iken Reisi Cumhura bile hükmedebiliyormuş."

Gazi, gülerek şu cevabı verdi:

"Bugün bir hiç gibi gördüğün bu çocuk belki de yarının en büyük bir kahramanıdır. Onun için her kimle olursa olsun istediği şekilde konuşmakta serbesttir."[78]

78 Mübahat Önhon, "Yarının Kahramanı", Cumhuriyet, 17.4.1949.

ATA'NIN DOĞDUĞU EVDE

İstanbul'dan ayrılırken "Selanik'in sıcağı boğucu olur" demişlerdi. 1939 yılının bir Haziran sabahı bunun gerçek olduğunu anlıyorum. Suları durgun derin körfezin nihayet bulduğu noktada yayılmış duran Selanik'in meşhur rıhtımından geçerken bile denizden en hafif bir esinti gelmiyor. Rıhtımın sonundaki o daha da meşhur Beyaz Kule'yi arkamızda bırakıp şehrin içine doğru sola sapıyoruz. Az sonra yürüdüğümüz caddenin iki taraflı ağaçları bile yetesiye gölge yapamıyor. Burası çarşıya benziyor. Sağ tarafta dükkanlar sıralanmış, solda evler var. Üç katlı, eski tarz, bodrum kısmı taş, üst kısmı ahşap, kurşuni boyalı bir evin önünde mihmandar durdu. Kapının solunda bir levha asılı. Türk kahramanı Atatürk'ün bu evde doğduğu, Türk, Yunan ve Fransız dillerinde yazılı.

İnsanın gözleri bu mütevazı evi şefkatle kucaklıyor. Ama mahzunum. Ata göçeli henüz yedi sekiz ay oluyor. Gönüllerimizdeki sızı daha o kadar keskin ki.

Eve giriyoruz. Büyükçe bir sofadayız. İki tarafta caddeye bakan birer oda var. Dış koridordaki merdivenden yukarı kata çıkıyoruz. Gene büyükçe bir sofanın üzerinde gene caddeye bakan

iki oda. Zaten bodrum katındaki oda ile beraber bu ev ancak beş odalı. Duvarlar badanalı. Yerler geniş tahta. Tavanlar ahşap. Kapı tokmakları, pencere kenarlarındaki perde çivileri çok eski tarz. Sağdaki odaya geldiğimiz zaman evin bekçisi yanımıza sokuluyor ve kulağımıza fısıldıyor:

"Atatürk bu odada doğmuş."

Aşınmış geniş yer tahtaları üzerinde yaz güneşinin ışıkları oynaşıyor. Gözlerimiz, enli pencereleri bugün perdesiz olan bu aydınlık, çıplak ve ıssız odada elli dokuz yıl evvel doğum acılarıyla kıvranmış, temiz, özlü Türk kadınını, kulaklarımız, yeni doğmuş sarışın bir yavrunun ilk nefes alışlarını arıyor gibi. Bir yavru ki yıllarca sonra kaç vatan yavrusunu, kaybettiği sıcak yuvasına kavuşturacak, nice anaya hür vatan topraklarında huzur içinde evlat yetiştirmek imkanını sağlayacak. Zihnim gerilere, yılların ötesine doğru kayıyor. Kapıya yaslanıyorum ve bakıyorum. Türk milletine uğurlu gelen o doğum gününde bu oda acaba nasıl döşeli idi? Yerde bir kırmızı kilim mi vardı? Pencerelerde cicim perdeler mi asılı idi? Vakit eğer gece ise her taraf sımsıkı kapalı, mevsim kış ise kenarda ateş dolu bir mangal olacak herhalde. Pencerelerden uzak ve kapıya karşı olan şu köşede bir döşek. Kenarları tenteneli, temiz, beyaz çarşaflar ve yastık yüzleri. Döşeğin yanında beşik. Öteki köşede, beyaz yaygılı aynalı konsolun üstündeki şamdanda yanan mum ortalığa titrek gölgelerle dolu bir ışık veriyor. Pencere dibinde geniş bir sedir. Duvar yastıkları ve minderler, duvarlarda yazı levhaları var. Bir Türk evi. Bir Türk yuvası. Ve bu dekor içinde bir Türk anası ve bir Türk yavrusu.

Bekçinin sesi daldığım rüyadan beni uyandırıyor:

"Beyim," diyor, "sen meraklıya benziyorsun, gel sana hoşlanacağın bir şey göstereyim."

Merdivenleri iniyoruz. Bekçi beni en alt katın arka tarafındaki kapıdan birkaç metrekarelik bir küçücük bahçeye çıkarıyor.

Duvarlar yüksek ve eski. Toprak kara ve rutubetli. Kenarda ihtiyar bir dut ağacından başka göze çarpan bir şey yok bu bahçede. Bekçi koşup bir tepsi getiriyor. Kara dutları hem topluyor, hem anlatıyor:

"Burada çok ihtiyar bir nine vardı. Zübeyde Hanım'ı tanırmış. O anlatırdı: Mustafa bu dutun bir dalından öbür dalına asılır, anasını korkudan bağırtırmış. Hey gidi günler. O devrildi gitti. Bak, ağaç hâlâ dut bile veriyor. İnsanın bir ağaç kadar bile ömrü yok.

Uzattığı tepsiden bir dut alıyorum. Kırmızı meyve elimi kan rengine boyuyor. Tatlı bir maziyi ısırır gibi oluyor insan bu dutu yerken. Bekçinin anlattığı doğru mu acaba? Şimdi hayalimde, deminki yeni doğmuş yavru artık afacan bir çocuk olarak canlanıyor. Yeni yetişen ağaçta perendeler atıyor, yemişleri atıştırıyor, kollarıyla bir dala tutunup sallanıyor. Hudutsuz zekasına ve enerjisine dar gelen bu bahçecikte kendini sarf etmek, işletmek ihtiyacı içinde ele avuca sığmayan müstakbel deha. Sonra bu çocuğun olgun bir erkek, mükemmel asker, ideal devlet adamı olduğu zamanları hatırlıyorum. Talebeliği, subaylığı, Trablus, Anafartalar, İstiklal Harbi, genç Türkiye'nin doğuşu ve Atatürk. Sarışın, uzun boylu, dik bakışlı koca kahramanın kaç kere dinlediğimiz o insanı saran, emredici sesini duyuyorum, bu bahçede. Sonra, halka son defa göründüğü 19 Mayıs şenliklerindeki hasta hali gözümün önüne geliyor. Birkaç ay sonra Katafalkının önünden geçmiştik.

Asırların tozu üzerinde bir yıldız şaşasıyla harikulade bir kavis çizen parlak ömür yoluna bu evden, bu dört köşeli loş bahçeden, bu dut ağacının dibinden başlamıştı demek. O zaman bu ağaç kim bilir ne kadar cılız, ne kadar küçüktü? Sevgili ağaç.

Parmaklarımın ucuna basarak yükseliyorum. Elimi uzatıyorum. Dalın birini zorlukla aşağıya çekiyorum. Huşuyla bir yaprak koparıyorum. Ve cebimden çıkardığım defterimin arasına ih-

timamla koyuyorum. Bana ondan, Mustafa'dan bir parça elime gelmiş gibi oluyor.

O yaprak bir mahfaza içinde hâlâ duruyor. İyice kurudu fakat damarları o kadar belli ki. Kurudukça daha da belli oluyor.[79]

79 E. Erbilen, "Ata'nın Doğduğu Evde", Cumhuriyet, 10.4.1949.

ATATÜRK'ÜN ADAMLARI İLE BİR GÖRÜŞME

Karşımda, uzun yıllar Büyük Atatürk'ün pek yakınında yaşamak talihine mazhar olmuş iki kişi oturuyor. Bunlardan biri, 1924'ten itibaren tam 14 sene 7 ay Ata'nın yanında aşçıbaşı olarak çalışan, eski İran Şahı Mehmet Ali Şah'ın aşçısı Mehmet Yücel'dir. Mehmet Yücel, şimdi yataklı vagonlarda çalışıyor. Atatürk'ten bahsederken gözleri doluyor ve geçmiş zamanları hasretle anıyor.

"Beyim," dedi, "Allah gani gani rahmet eylesin. O hakikaten başka adamdı. Onda kibir, azamet filan yoktu. Hatıralarımı soruyorsunuz, anlatayım."

Ve Mehmet usta devam etti:

Çok alçakgönüllüydü. Yüzlerce defa olmuştur. Mutfağın telefonu çalardı, açınca onun "Kimsin?" diyen sesini duyardım. "Mehmet usta" derdi, "Ben acıktım", "Peki Paşam" der, telefonu kapardım. Biraz sonra da mutfağa gelirdi. Bana çocuk gibi:

"Mehmet usta, çok acıktım, bana şuracıkta bir şeyler hazırlayıver" diye adeta yalvarırdı.

Yemeğini yedikten sonra da:

"Eh, bakalım Mehmet usta, bir kahve yap, bir de sigarandan ver." derdi.

Sigara ve kahvesini içer, "Sağ ol Mehmet usta, iyice doydum. Allahaısmarladık." diyerek kalkar giderdi.

Atatürk hiçbir seyahatine ben olmadan çıkmazdı. Mütemadiyen "Aşçıbaşı hazır mı?" diye sordurur, ben hareket edince, o da ederdi. Yolda yalnız benim otomobilimin kendi otomobilini geçmesine müsaade ederdi. Bir vaka anlatayım bak. Balkan Antantı'nın imzalandığı sıralarda idi. Atatürk'ün en çok düşkün olduğu yemek kuru fasulye ile pilavdı. Soğuk bir gece Kırşehir'e hareket ettik. Yolda kar fırtınasına tutulduk. O kadar zorluk çekiyorduk ki, zaman zaman otomobillerimizi mandalar kardan kurtarıyordu. Vakit gece yarısını çoktan geçmişti. Atatürk bir ara otomobilinden indi, yanıma geldi:

"Aşçıbaşı ben acıktım, bana yemek ver." dedi.

Yanımda söğüş ve başka şeyler vardı. Hepsini saydım.

"Kuru fasulye ile pilav isterim." dedi.

"Unuttum" diye cevap verince, "Öyleyse hemen pişir." dedi.

"Paşam, dedim, yanımda fasulye yok, hem burada pişirmek çok zor olacak."

Durdu, yüzüme baktı, güldü:

"Doğru aşçıbaşı, hakkın var. Canım isteyiverdi de işte. Aldırma, yarın yaparsın." diye üstelik de beni teselli etti...

Atatürk katiyen yemek ısmarlamazdı. Yalnız, bazen yapacağım yemekleri sayarken: "Usta, peki ne kadar zamanda yapacaksın?" diye sorar, ben "Bir, iki saat deyince" pazarlık ederdi. Asgari müddeti söylediğimde de: "Nasılmış Mehmet usta. Benim dediğime geldin ya." diye adeta çocuk gibi sevinirdi. Yemeklerde ekseriyetle, etrafındakilere şarkı söyletir, onlar okuyunca sanki bir müzik hocası gibi: "Olmadı, makam değiştirdin" der ve sonra kendisi, bir defa dinlediğini, makam ile okurdu."

Mehmet usta anlatırken ağlıyordu. Gözlerini kuruladıktan sonra devam etti:

Nihayet beyim, hastalandı. İlk Fransız doktor geldiği zaman beni de çağırttı. Bana tercümanlık yaparak doktorun tavsiyelerini anlattı.

"Mehmet usta, dedi, ben iyi dinledim. Sen de iyi dinle. Asıl doktorum sen olacaksın"

Fakat sağ olsun doktorların dediklerine, pek çabuk aldırmamağa başladı. Mütemadiyen kızartma ve dondurma istiyordu. Ben de, olduğu halde vermiyordum. Mütemadiyen "Paşa çağırıyor" diyorlardı, her yanına gidişimde sert sert bakıyor, "Gel, gel daha yakın gel." diye yanına sokulmama müsaade ediyordu. Yüzüme önce sert bakıyor, sonra yumuşak bir sesle:

"Mehmet usta, neye benim canımın istediklerini vermiyorsun?" diyordu.

Ben, bin dereden su getirip, doktorların yasak ettiklerini hatırlatınca:

"Ha doğru söylüyorsun aşçıbaşı. Hakkın var amma, ne yapayım, canım çekiyor. Nasıl olsa bunları bir daha yiyemeyeceğim ki." diyordu.

Mehmet usta yeniden gözlerini kuruladı ve devam etti:

İnkılaplar sırasında öyle çalışırdı ki, 36 saat masa başından kalkmadığını bilirim. Biz mutfakta çeşit çeşit yemekler hazırlardık, yanına götürünce, kızar, çıkışırdı:

"Bana bir ayranla bir dilim ekmek ver ve bol da kahve yap. Şimdilik bunlar kafi, daha öbürlerini yemeyi hak etmedim." derdi.

Çok alçak gönüllü adamdı vesselam. Ankara'da iken bakardık, Paşa, öğle yemeğine saat iki olduğu halde gelmemiştir. Biraz sonra mutfağa gelirdi ve bana;

"Mehmet usta, ben yol yapan amele ile beraber yemek yedim, adamların soğanlarını bitirdim, sen onlara bir şeyler hazırlayıver de götür." derdi. Ben:

"Peki, Paşam, siz belki doymamışsınızdır" deyince;

"Amma da yaptın Mehmet usta. Soğan, ekmek, zeytinden daha iyi yemek olur mu?" diye cevap verirdi.

Atatürk, bilhassa Türk yemeklerini severdi. Biz başka isimler altında yemek yapınca kızar, "Bizim en kötü şeyimiz, onların en iyisinden daha iyidir" derdi."

Mehmet usta hüngür hüngür ağlıyordu:

"Ah hele ölümünden birkaç gün önceye ait şu hatırayı bir türlü unutamıyorum. Yanına çağırmıştı, yüzü ve bakışları iyiden iyiye solmuştu.

"Gel Mehmet usta" dedi ve sordu: "Beni nasıl buluyorlar? Acaba yaşayacak mıyım?"

"Tabii yaşayacaksınız, hastalığınız geçecek"

"Senin haberin yok, benden ne kadar su aldılar biliyor musun? Tam 11 kilo, Mehmet usta. Dile kolay. Yaşayacağımı hiç ummuyorum, ne olur, ben açım, bana yemek yolla."

"Peki." dedim. Tam odadan çıkarken sıkı sıkı tembih etti:

"Mehmet usta, doktorları bu işe karıştırmadan yolla."

Ben tabii gene doktorlara telefon ettim. Bana ümitsiz bir şekilde "Ver" dediler.

Karşımda, iki kişinin oturduğunu söylemiştim. Şimdi size ikinciyi takdim edeyim. O da Mehmet ustanın mesai arkadaşıdır ve adı Hasan Aydın'dır. Hasan Aydın aslen Trabzonlu'dur. Uzun seneler Rusya'da Yalta'da Hotel de France'ın mutfağını idare etmiş, kendisi sonradan lokanta açmış, nihayet ihtilalde Türkiye'ye gelerek Atatürk'ün yanında beş sene çalışmıştır. Şimdi o da yataklı vagonlarda aşçıdır. Hasan usta, Atatürk'e ait hatıralarını din-

lemeğe geldiğimi duyunca: "Anlatayım, anlatayım" dedi ve söze başladı:

Atatürk çok başka adamdı. Mesela bir yaz gecesi, Florya'da idik. Köşk o zaman yeni yapılıyordu. Yemek yiyorlardı. Yanlarında da Erzurumlu bir kaymakam vardı. Atatürk, kaymakama döndü:

"Kaymakam bize bir şarkı söyle de, dinleyelim" dedi. Kaymakam söyledikten sonra:

"Olmadı kaymakam" dedi ve kendisi okuyarak:

"Bestesini bilmeden, kim şarkı söyle derse desin, bir daha söyleme" diye nasihat verdi.

Bir gece de, hususi treniyle gidiyorduk, saat üçe doğru yatmıştık. Gece uykum arasında baktım, beni dürtüyorlar. Kalktım, lambayı yaktım, karşımda, uzun beyaz entarisiyle Atatürk vardı. Ben şaşkına dönmüştüm. Eğildi, eliyle "Sus" işareti vererek:

"Hasan, ben acıktım, bana bir şey versene" dedi. Derhal kalktım. "Sakın gürültü etme, çocuklar akşama kadar yoruldular." dedi.

Hazırladığım yemeği, hemen oracıkta yedikten sonra:

"Aferin Hasan, beni iyice doyurdun." diyerek, sırtımı okşadı. Halbuki ben sadece vazifemi yapmıştım.

Atatürk, her şeyden o kadar anlardı ki, nasıl anlatayım, gelir, mutfakta biz yemek yaparken, hepimizi imtihan ederdi. Bazen, biz şaşırınca, kendisi tamamlardı. Atatürk en çok fasulye ile pilava bayılırdı. Âdet edinmiştik, her gün isteyiverir diye, pilav ile fasulye bulundururduk. Hastalığı sırasında bir defa doktorlar ilaç vermişlerdi de midesine dokunmuştu, doktorlara çatmış, onlar da: "Belki yemekten olmuşsunuzdur" demişlerdi. Ertesi akşam gene midesi ağrıyınca, doğruldu ve gür sesiyle:

"Gururunuza yediremezsiniz de, kabahati aşçılara atarsınız. Bu akşam da bakalım neye kabahat bulacaksınız." diye haykırmıştı.

Hasan ustanın gözleri dolmuştu. Onları daha fazla üzmeden sessizce ayrıldım.[80]

80 Haluk Durukal, "Atatürk'ün Adamları İle Bir Görüşme", Cumhuriyet, 10.11.1948.

ATATÜRK VE MUAŞERET

1933 yılının 29 Teşrinievvel gecesindeyiz. Cumhuriyet'in onuncu yıldönümü şerefine Ankara baştan başa donatılmış, sokaklar pırıl pırıl aydınlatılmıştır. Geç vakit olmasına rağmen ve mutadın hilafına olarak meydanları ve caddeleri şen bir kalabalık doldurmaktadır. Saman pazarı taraflarına doğru fener alayları ilerlemekte... Bu gecenin şerefine tertip edilen suarenin verildiği Ankara Palas binasının önü bir taraftan Meclis, bir taraftan Halk Partisi binasına kadar, ta uzak köylerden Atatürk'ü görmek ümidiyle koşup gelmiş ahali ile dolmuş, otelin merdivenleri önünde ancak birkaç otomobilin duracağı kadar yer kalmıştır. Baloya davetli olanlar bu merdivenlerin önünde duran otomobillerinden indikten ve kadınlar uzun eteklerini, erkekler kolalı gömleklerini düzelterek kendilerine çeki düzen verdikten sonra binlerce nazarın altında basamakları çıkarak binanın geniş kapısından içeri girmektedirler. Otelin koridorunu süsleyen arkası aynalı ve içi aydınlatılmış vitrinlerin içindeki eşyanın içeri girenlerin gözlerini kamaştırmasına rağmen, vestiyere paltosunu ve mantosunu veren davetlilerin itinalı ve zarif kıyafetleri hemen dikkati çekmektedir. Tülden, taftadan, kadifeden uzun etekler, sırmalı general,

albay, subay kıyafetleri, göğsü madalya dolu diplomat elbiseleri, pırıl pırıl parlayan plastronlar, uzun siyah kuyruklar...

Büyük salona girince yeni gelen davetliler bir an şaşalamaktadırlar. Bir yandan orkestranın sesi, bir yandan konuşan grupların kahkahalarla karışık, boğuk gürültüsü... Dönen çiftlerden müteşekkil rengarenk ve hareketli bir kalabalık salonun ortasını doldurmaktadır. Ankara Palas'ın meşhur balolarından biri... Fakat bu gecedeki baloda herkesin hissettiği bir istisnailik, bir fevkaladelik vardır. Bütün kalplerde hususi bir heyecan, bütün yüzlerde içten gelen bir tebessüm... Herkes biraz sonra Atatürk'ün baloyu şereflendireceğini bilmektedir. Şimdi Çankaya'daki köşkünde Cumhuriyet'in onuncu yıldönümü merasiminde hazır bulunmak üzere Ankara'ya gelmiş olan ecnebi misafirleri ağırlamakla meşgul bulunduğu kulaktan kulağa fısıldanmaktadır. Büyük Şef'in gündüzki resmî geçit esnasında söylediği nutuk, bütün dinleyenlerin hâlâ kulaklarında çınlamakta, bizzat hatibin sesini titretmiş ve en hissizlere bile sirayet etmiş olan büyük milli heyecan hâlâ ruhları doldurmaktadır. Dans salonundan oturma salonuna ve oradan büfe salonuna geçenler kadehlerini kaldırarak veya tokuşturarak bayramı tesid etmektedirler. Büfe her zamandan daha zengin, yemekler her zamandan daha çeşitli ve daha süslü...

Suarenin davetlilerinden biri olan ben de uzatılan tabakları kabul ediyor, ikram edilen yemeklerden yiyorum. Yanımdan geçen bir ahbaba cevap veriyor, uzaktan gülümseyen bir arkadaşımı selamlıyor, yanımdaki grupta konuşulanları dinliyorum. 20 yaşında bir genç kızım. İkinci veya üçüncü defa olarak baloya gelişim... Herkes gibi ben de Atatürk'ün gündüz söylediği nutkun tesiri altında ve biraz sonra kendisinin baloya geleceği düşüncesinin heyecanı içindeyim. Bununla beraber saat ilerliyor ve Atatürk görünmüyor. Bire doğru Atatürk'ün gündüzkü merasim ve akşamki ziyafet yüzünden yorgun olduğu ve baloya gelemeye-

ceği rivayeti dolaşmağa başlıyor. Büfe salonuna bir iki defa uğradıktan ve birkaç defa dans ettikten sonra bir aralık büyük salonun dış kapısının önünde bir arkadaşımla konuşmaktayım. Her ikimizin arkası kapıya dönüktür. Hem önümüzdeki grupların ötesinde dans eden çiftleri seyrediyor, hem heyecanlı heyecanlı konuşuyoruz. General Naci Eldeniz'in kızı olan arkadaşım bana İstanbul'da Amerikan Koleji'nde geçen bir vakayı anlatıyor ve beni güldürüyor. Bu esnada garip bir şey oluyor. Önümüzde ahalinin koridor şeklinde boşluk bırakarak iki tarafa ayrıldığını, bütün nazarların arkamızdaki kapıya doğru çevrildiğini görüyoruz. Biz de arkamıza dönüyoruz ve kendimizi Atatürk'le karşı karşıya buluyoruz. Misafiri olan generallerin en rütbelisi sağında olduğu halde neşeli bir yüzle kapıdan içeri girmekte olan Atatürk'le bizim aramızda yarım adım bile kalmamış, adeta Cumhur Reisi ve misafiriyle burun buruna gelmişiz. Ben önümdeki generalin yüzüne şaşkın şaşkın bakarken, Atatürk'ün karşısına tesadüf eden arkadaşım hemen eğilip onun elini öptü. Fakat bu esnada Ata'nın yüzündeki tebessüm zail olmuş, kaşlarının hafifçe çatıldığını görmüştüm. Arkadaşım ecnebi generaline de hafif bir selam verip yana doğru çekildikten sonra Ata'nın elini öpmek sırası bana gelmiş bulunuyordu. Bana uzattığı eline doğru eğilerek dudaklarımı yaklaştırdım. Fakat o elimde olan elini dudaklarımdan kaçırıyor, aşağıya doğru çekiyordu. O çektikçe ben eğiliyor, ben eğildikçe o çekiyorken nihayet öpmeğe muvaffak olarak doğruldum. O zaman ciddi ve oldukça sert bir sesle:

"Niçin arkadaşımın elini öpmüyorsun?" dedi.

Hayretimden donakalmıştım. Bu bir sual mi, yoksa bir emir miydi? Tereddüde mahal yoktu ve bu, şüphesiz bir emirdi. Karşımdaki generalin elini öpmem lazım geliyordu.

Bu sahneye şahit olanların, ezcümle o sıralarda Ulus gazetesinin Yazı İşleri Müdürü bulunan Naşit Hakkı Uluğ'un bilahare anlattığına göre yüzüm sapsarı kesilmiş, gözlerim dehşetle büyü-

müş, düşecekmişim gibi sendelemişim. Ata'nın her arzusu, her emri mukaddesti. Fakat milletim ve ırkımla asırlarca çarpışmış ve dövüşmüş olan bir orduyu temsil eden bu generalin elini öpmeme imkan yoktu. Kıyamet kopacak olsa, dünya başıma yıkılacak olsa bunu yapamazdım. Ya ne yapmalı idim? Etrafımdaki bütün insanların hayali birbirine karışıyor, duvarlar, tavanlar tepemde fırıl fırıl dönüyordu. Birdenbire kararımı verdim ve kaderine boyun eğmiş bir idam mahkumunun sükunetiyle generalin bana uzanan elini hafifçe sıkıp bıraktım. Artık benim için itaatsizliğimin cezasını beklemekten başka yapacak iş yoktu. Şu anda, müthiş korkunç bir şey olacaktı. Ürkek bakışımı yavaşça Atatürk'ün gözlerine doğru kaldırdım ve inanılmayacak bir şeyle karşılaştım. Biraz evvel bana bir çelik sertliğiyle bakan mavi gözler, dünyanın en tatlı, en munis ifadesini almışlar, tasvip ve takdir dolu bir mana ile bana bakıyorlardı. Bütün mevcudiyetimin bu bakışın altında ezildiğini hissettim. Birden kendime gelmiş, bir uçurumun içinde yuvarlanmaktan kurtulmuştum.

Atatürk misafirleriyle birlikte salonun sağ köşesindeki mutad yerine doğru ilerlerken, birçokları etrafımı sarmış, babam da merakla yanıma yaklaşmıştı. Ben babama izahat verirken birçokları "Geçmiş olsun" temennisinde bulunuyor, bazıları Ata'nın hiddetini celp etmekle hata etmiş olduğumu ifade ediyorlardı. Bütün bunlara içimden gülüyordum. Atatürk'ün bana kızmamış olduğunu ancak ben biliyordum. Bilakis gözlerinde tasvip ve takdir dolu bir mana okumuştum. Niçin? O anda bütün olup bitenleri tahlil etmeğe muktedir değildim. Fakat içimde gizli bir sevinç vardı. Sanki o büyük insanla aramızda bir sır mevcuttu. İçimdeki gizli sevinç yüzüme vurmuş olmalıydı. Hiçbir baloda o gecedeki kadar iyi vakit geçirdiğimi eğlendiğimi hatırlamıyorum. Dans ederken kendimi tüy gibi hafif hissediyordum.

O geçe başımdan geçen şeylere, Atatürk'ün ilk nazarda garip gelen emrine, bu emri yerine getirmediğim halde mazhar ol-

duğum takdir ve tasvibe, bütün bu muammalara ancak birkaç zaman sonra ve başka birtakım müşahedelerimin yardımıyla mana verebildim. Bu dahi insanın düşünce ve fikirlerin bir şimşek hızıyla birbirini kovaladığı dimağında muhakkak ki birkaç fikir aynı zamanda yer bulabiliyor, birkaç düşünce veya tedai silsilesi aynı zamanda cereyan edebiliyordu. Muhakkak ki ecnebilere milletini daima medeni bir millet olarak göstermek arzusunda olan Şef, medeni milletlerdekinin aksine olarak bizde halen kadınların erkeklerin elini öptüklerini misafirlerinin görmesini istememiş ve bundan dolayı gerek arkadaşıma, gerek bana elini öptürmemek için uğraşmıştı. Fakat arkadaşımla benim ısrarımız yüzünden bu Şark adetine şahit olan misafirlerine hiç olmazsa bunun umumi bir kaide olmayıp şahsına mahsus bir hürmet nişanesi olduğunu ihsas etmek istemiş, bunu izah etmemi, ifade etmemi beklemişti. "Niçin arkadaşımın elini öpmüyorsun?" demek suretiyle bir taraftan şahsen misafirine bir cemilede bulunmuş oluyor, bir taraftan da ona milletinin hissiyatını göstermek, milli prensipler hususunda titizlik cihetinden kendisine bile kafa tutacak bir millete malik bulunduğunu ihsas etmek istiyordu. Basit akıllarımız için karışık görünen bütün bu şeyler bugün bana gün gibi aşikar geliyor.

Atatürk'ün Garp muaşeretine verdiği kıymeti, ecnebiler nezdinde Türkleri Garb'ın en ince muaşeret usullerine vakıf göstermek hususundaki şiddetli arzusunu anladıktan sonra kendisiyle iki defa daha gene resmî ziyafetlerde karşılaştım. Bir defasında İran Şahı ile maiyeti huzurunda, bir defasında da Fransız sefiriyle İngiliz sefirinin yanında. Her iki defasında milletimin büyük kahramanına karşı duyduğum sonsuz hayranlık ve hürmetin tesiriyle ellerine sarılıp öpmek ihtiyacını kuvvetli bir şekilde hissettiğim halde, kendime hakim olarak elini sıkmakla iktifa ettim. Ve onun buna pek memnun olduğunu yüzünden açıkça anladım.[81]

81 Adile Ayda, "Atatürk ve Muaşeret", Cumhuriyet, 10.11.1948.

KAYNAK

Cumhuriyet gazetesi, 10.11.1948-17.4.1949

Ölümsüz Nasdan Anılar

DR. TARIK SAYGI

Atatürk'le ilgili çeşitli hatıralar, yakın tarihin bildiği simalar ve Atatürk'ü yakından tanıyan insanlar tarafından yakın geçmişte yayınlandı. Bunlar arasında dönemin edebiyatçıları, gazeteciler ve Atatürk ile beraber çeşitli savaşlarda bulunmuş askerler yer aldılar.

Atatürk'ün birçok özellikleri arasında bulunan ve yanında bulunmuş olanların da hatıralarında belirttiği gibi halkla daima kaynaşması, iç içe olması, önemli yer tutmaktadır.

Atatürk'ün hayatı boyunca gittiği yurt gezilerinde kendisiyle karşılaşma fırsatı bulmuş insanlar ya da onun gençlik ve eğitim yıllarından itibaren yakın çevresinde bulunanlar, Büyük Savaş'ta, Milli Mücadele'de onun yanında olanlar ve hizmetini yapan kişiler, Atatürk ile olan anılarını yazma fırsatı bulmuşlardır.

Bu sayede insanlar Atatürk'ü yalnız Türk İnkılap Tarihi kitaplarında anlatılanlarla sınırlı değil, aynı zamanda bilinmeyen özel hayatıyla da tanıma fırsatı bulmuşlardır. Yine bu sayede insanlar Atatürk'ü Atatürk yapan üstün özelliklerini daha iyi anlamak fırsatını yakalamışlardır. İşte bu kitapta anlatılan anılar bu türden anılardır.

₺15.00

0103196 AED

www.parafyayinlari.com

Paraf **YAKIN TARİH**